

PYHÄ UHKA ?
Islam-kuva Helsingin Sanomien pää- ja ulkomaan uutissivuilla
1995 - 1997.

Journalistiikan pro gradu-tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Viestintätieteiden laitos 1999

Mikko Malm

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
Humanistinen

Laitos
Viestintätieteiden

Tekijä
Malm, Mikko Antero

Työn nimi
Pyhä uhka?
Islam-kuva Helsingin Sanomien pää- ja ulkomaan uutissivuilla 1995-1997

Oppiaine
Journalistiikka

Työn laji
Laudatur-tutkielma

Aika
Toukokuu 1999

Sivumäärä
105 + liitteitä 6

Tiivistelmä

Työn tarkoituksena on tutkia, millaisen kuvan Helsingin Sanomien pää- ja ulkomaan uutissivuilta saa islamista, islamilaisista maista ja muslimeista. Ennakko-oletukseni on, että Helsingin Sanomien kautta välittyvä islam-kuva on negatiivinen. Tutkimukseen pääkohteina ovat juttujen otsikot. Niiden lisäksi käsittelen juttujen tekstit, kuvat ja kuvatekstit.

Tutkimukseni päämetodi on diskurssianalyysi. Analyysin avulla tutkitaan viestin vuorovaikutusta vastaanottajansa kanssa. Vuorovaikutuksesta syntyy vastaanottajan tulkinta, johon vaikuttavat mm: kulttuuri, kieli, yhteisön käsitykset maailmasta ja asioiden yleistämisen tavat. Diskurssianalyysin lisäksi tarkastelen materiaalia Persianlahden sodan viestintätutkimusten, Roland Barthesin myyttianalyysien ja John Fisksen semioottisten menetelmien avulla. Viestintäkulttuurisena lähtökohtana on lännen ylivalta maailman uutismarkkinoilla. Se vaikuttaa siihen, että muista kulttuureista kerrotaan vain lännen näkökulmasta ja siksi tulkinnat ovat yksipuolisia ja yleistäviä.

Tutkimukseni tulos on, että Helsingin Sanomien kautta välittyvä islam-kuva on negatiivinen. Tähän vaikuttaa eniten se, että islamilaisista maista välitetään vai sotaisia ja väkivaltaisia tietoja. Tutkimusjaksolla esillä olivat varsinkin Algerian sisällissota ja Afganistanin taistelut. Yleistämällä islamin olevan selittäjänä useimmissa väkivaltaisuuksissa tai meille brutaaleissa tavoissa (esim. naisten ympärileikkaus), jää meiltä näkemättä varsinaiset, poliittiset ja yhteiskunnan eriarvoisuudesta johtuvat syyt. Toimittajilla ei ole mahdollisuutta tarkistaa ja syventää tietojään, sillä monikansalliset uutistoimistot hallitsevat tiedonmarkkinoita ja tarjoavat sitä, mikä myy: dramaattisia ja tunteita herättäviä tapahtumia. Myös meidän kulttuuriimme sopii, että islam on uhka. Sen oudot tavat ja vähäinen näkyminen maassamme tekee siitä hyvän vertailunkohdan meidän vapaalle, tasa-arvoiselle ja rauhalliselle kulttuurillemme. Miten tästä yksipuolisuudesta sitten päästäisiin eroon? Tunnustamalla uutisoinnin yksipuolisuus ja kertomalla sen lisäksi ”mitä” on tapahtunut myös ”miksi” on tapahtunut.

Asiasanat

islam; muslimi; viestintäkulttuuri; ideologia; myytti; yleistäminen; Helsingin Sanomat

1. JOHDANTO	1
2. TUTKIMUKSESTA	3
2.1. Tutkimuksen tavoite	3
2.2. Tutkimuksen kohde	4
2.3. Tutkimuksen sisältö	4
3. MERKITYSTEN TUOTTAMINEN	6
3.1. Kulttuuri merkitysten tuottajana	6
3.2. Viestin merkitysten tuottajana	8
3.2.1. Uutismuotoisuus	9
3.2.2. Metaforat - kulttuurit eroavat	12
3.2.3. Narratiivisuus	14
3.3. Lukija merkitysten tuottajana	16
3.4. Lukija vai teksti merkitysten tuottajana?	17
4. KANSAINVÄLINEN VIESTINTÄKULTTUURI	20
4.1. Global Media - lännen viestintämonopoli	20
4.1.1. Tietoa yleisölle ja markkinoille	20
4.1.2. Toimija- ja kohdekansat	22
4.1.3. Kulttuurin vahvistus - kulttuurien tyhmistys	23
4.2. Uutistoimistot - lännen viestintämarkkinat	25
4.3. Islam viestintäkulttuurina - valta ja uskonto	27
4.4. Journalistinen YVA-sopimus	29
5. OTSIKOIDEN ANALYYSI	31
5.1. Otsikko	31
5.2. Otsikoiden valinta	31
6. ANALYYSIMENETELMISTÄ	34
6.1. van Dijkin diskurssianalyysi	34
6.2. Rantanen, Barthes ja Fiske	35
7. OTSIKKOANALYYSI	38
7.1. Otsikoiden analyysitapa	38
7.2. Islamilaiset maat otsikoissa	39
7.3. Otsikot ja metafora - teko ja tekijä	45
7.3.1. Teko	46
7.3.2. Tekijä	47
7.4 Otsikoissa toistuvia teemoja	49

8. KUVISTA JA TEKSTEISTÄ	54
8.1. Kuvat	54
8.1.1. Kuvan tulkinnasta	54
8.1.2. Kuvien tulkinta	56
8.2. Teksti	59
9. ISLAM-KUVAN MUODOSTUMINEN	64
9.1. Islamin diskurssianalyysi	64
9.2. Persianlahden sota - kulttuurit törmäävät	67
9.2.1. Islam - uhka	67
9.2.2. Sota ja tiedotusvälineet - Algeria ja Afganistan	70
9.3. Elämän ja kuoleman käyttöarvo	73
9.4. Islamin “merkkien kieli”	76
9.4.1. Islam-tiedon vastaanotto ja omaksuminen	77
9.4.2. Kulttuurin vaikutus islam-kuvan muodostumiseen	78
9.4.3. Ideologian vaikutus islam-kuvan muodostumiseen	80
9.5. Islam ja myytti	82
9.6. Yhteenveto: islam Helsingin Sanomissa.	86
10. ISLAM JA VIESTINTÄKULTTUURI	90
10.1. Islam myyntituotteena	90
10.2. Islam terrorina	91
10.3. Journalistinen välinpitämättömyys	93
10.4. Onko toimittaja tyhmä?	96
11. TIETOISEN KOOMAN KÄYTTÖARVO	101
11.1. Islam kuoleman käyttöarvohkana	101
11.2. Tietoinen tietämättömyys	102
11.3. Kulttuurisokista kulttuurikoomaan	103
11.4. “Mitä”-journalismista “Miksi”-journalismiin	104

LÄHTEET

LIITTEET

Tutkimuksen otsikot

1. JOHDANTO

Viisitoista siviiliä kuoli tulituksessa Algeriassa.

Kiihkomuslimien pommi-isku tappoi 18 ihmistä Israelissa.

Pakistanissa tuomittiin kristittyjä kuolemaan jumalanpilkasta.

Muslimien uskonnolliset käskyt muuttuivat terrorismin työkaluiksi.

Useita ihmisiä kuoli Istanbulin rajuissa muslimimellakoissa.

Filippiinien kapinalliset muslimit pakenivat panttivangit kilpinään.

Verilöylyn tekijöillä yhteyksiä äärimuslimeihin.

Iranissa kiistellään naisten oikeudesta pyöräillä.

Islamilaisen Talebanin kuri on kovaa. Järjestö vaatii kasvattamaan parran, mutta kieltää leijan lennättämisen.

Kymmeniä ihmisiä kuollut äärimuslimien iskuissa Algeriassa.

Erikoisjoukot valvomaan Tsetshenian islamilaista lakia.

Sudanissa voimaan tiukka sukupuolierottelu.

Äärimuslimit iskivät verisesti Algeriassa.

Taleban uhkasi hirttää naispuolisia aputyöntekijöitä.

Bosnian muslimit valmistivat kemiallisia aseita sodan aikana.

Afganistanin Taleban kielsi paperipussit.

Algerialainen oikeus tuomitsi 21 muslimisissiä kuolemaan.

Kiihkomuslimit uhkasivat Ranskaa verilöylyillä.

Egypti salli tyttöjen ympärileikkauksen..

Islamistit ja poliisi ottivat yhteen Turkissa.

Algerian äärimuslimien veriteot jatkuivat uusilla raailla tapoilla.

Jyrkän linjan islamilaisuuden suosio nousee nopeasti Turkissa.

Yli sata ihmistä tapettiin raa'asti Algeriassa äärimuslimien yöllisissä verilöylyissä.

Iran juhli vallankumousta ja varoitti länttä.

Taleban panee Afganistanin tiukkaan islamilaiseen järjestykseen.

Millaisia mielestäsi ovat islam ja islaminuskoiset?

Edellisellä sivulla oli näytteitä tämän tutkimuksen kohteista, otsikoista. Yhteistä niille kaikille on, että ne kertovat tapahtumista islaminuskoisissa maissa. Se on ollut niiden tarkoituskin. Mutta onko tarkoitus ollut liittää yhteen väkivalta, alistaminen ja uhkaavuus islamin uskon ja islamiin uskovien, muslimien, kanssa? Oli tai ei, islam esiintyy tiedotusvälineissä uhkaavana ja vastenmielisenä, outona ilmiönä meille suomalaisille, länsimaisen kulttuurin jäsenille.

Vieraat kulttuurit ovat "maailmankylässämme" aina vain lähempänä meitä ja samalla niiden tuntemisen merkitys kasvaa. Monelle meistä kaikki tieto toisista kansoista, uskonnoista ja kulttuureista tulee tiedotusvälineiden kautta. Jos ainoa tietolähde on yksipuolinen, on aiheellista tutkia, miten ja kuinka ohjaavaa sen antama tieto on. Islam ei ole vain väkivaltaa; suomalaisena protestanttina olen voinut sen henkilökohtaisesti havaita Libanonissa, Bosniassa ja Makedoniassa rauhanturvatehtävissä. Jos itse, oltuani matkojen jälkeen kuukausia suomalaisten viestinten luomassa maailmassa, kyseenalaistan omien kokemusteni kautta syntyneitä johtopäätöksiä, niin miten voimme vaatia ennakkoluulotonta uteliaisuutta tai suvaitsevaisuutta valtaosalta suomalaisia, joiden ainoa kontakti toisiin kulttuureihin on viestinten antama informaatio? Kaikki, joille olen tutkimusasetelmaani selventänyt, ovat todenneet samaa: heidän saamansa tieto islamista on tehnyt siitä pelottavan ilmiön. Ja monet heistä ovat viestinnän ammattilaisia; meitä objektiivisen tiedon välittäjiä. Eli pelkkä yksipuolisen kuvan tajuaminen on jo vaikuttanut siihen, että oma "todellinen maailmankuva" ei enää olekaan ainoa "totuus". Se kyselevä kriittisyys, mihin meitä journalistiikan opiskelijoitakin koulutetaan, vaatii herättelyä. Yksi näistä herätyskelloista voi olla pro gradu -työni.

2. TUTKIMUKSESTA

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen peruslähtökohdat ja eri lukujen sisällöt. Tiedotusvälineistä käytän sanaa 'viestimet'. Islaminuskoisia ja islamilaisissa maissa, kulttuureissa, asuvia määritän sanalla 'muslimit'. Lähdeteoksista suurin osa on englanninkielisiä. Olen kääntänyt viittausten tekstit suomeksi, mutta joissain kohdissa olen laittanut alkuperäisen, aihetta hyvin kuvaavan lainauksen esille.

2.1. Tutkimuksen tavoite

Päämääränä on selvittää, millaisen kuvan Helsingin Sanomien ulkomaan- ja pääuutissivut antavat islamista kulttuurina ja uskontona. Lähtöoletus on, että mielikuva on negatiivinen: islam on uhkaava ja islamilaiset ovat kiihkomielistä ja fundamentalistista, uskonnon ohjaamaa massaa. Negatiivisen mielikuvan lähtökohtaa tukevat mm: Kirkon tutkimuskeskuksen tutkimukset suomalaisten asenteista eri uskontoja kohtaan ja seminaarityöni, jossa vuoden 1995 Helsingin Sanomien ulkomaansivut antoivat islamista väkivaltaisen kuvan. Miten tällainen mielikuva syntyy tai jopa synnytetään? Tukevatko kuvat ja tekstit otsikoita vai muuttaako niiden lukeminen mielikuvaa? Miksi islam on uhkaava? Onko oma kulttuurimme syynä negatiiviseen kuvaan?

Tutkimuksen tavoite ei ole kertoa, onko muodostunut kuva oikea vai väärä. John Fiske tutki mustan O. J. Simpsonin oikeudenkäyntiä ja mustan Rodney Kingin pahoinpitelyä. Hän ei selvittänyt kuka oli syyllinen, vaan millainen kuva tapahtumista ja henkilöistä annettiin. (Fiske 1994, 14 -15.) Suomessa otsikoiden luomia mielikuvia ja asenteita eri kulttuurien henkilöihin on tutkittu mm: pakolaisuutisoinnin osalta. Kohteena oli pakolaisia koskeva uutisointi vuosina 1990-1991, somalien saapumisen aikana. Tutkimustuloksena oli ristiriita otsikoiden, ingressien ja tekstin välillä: "... kun uutisen otsikko oli "Suuri somalipakolaisten ryhmä ylitti rajan Vainikkalassa" ja kun ingressikin keskittyi rajanylitykseen, käsitteli itse uutinen pakolaisten sijoituspaikkakunnan suomalaisille aiheuttamia ongelmia. Näkökulma rajanylitykseen ei siis ollut somalien vaan suomalaisten." (Helminen 1996, 14.)

Tutkimuksessani yritän tuoda esille tekijöitä, jotka vaikuttavat islam-kuvan muodostumiseen. Etsin perusteluja väitteelle, että tiedotusvälineiden informaatio kantaa aina mukanaan tekijöiden ja lukijoiden omia merkityksiä. En yritä esittää, että islamista syntyy uutisoinnin kautta virheellinen kuva, vaan tutkin, millainen ja kuinka monipuolinen muodostuva kuva on. Tämä peruslähtökohta on erittäin tärkeä; niin tekijälle kuin lukijallekin.

2.2. Tutkimuksen kohde

Tiedotusvälineet ovat merkittävämpiä ihmisten mielipiteiden muokkaajia. Mielipiteet vaikuttavat ihmisten käyttäytymiseen, näkemyksiin ja arvioihin ympäröivästä todellisuudesta. (Hadenius&Weibull 1994, 364, 367-368.) Tarkastelun kohteena ovat otsikot ja niiden kautta välittyvä islam-käsitys. Kuvat, kuvatekstit ja itse jutut eivät ole yhtä perusteellisen analyysin kohteena. Otsikko on tiivistelmä koko jutun informaatiosta, siksi se on ensisijainen tutkimuskohteeni (mm: Kuutti 1994, 66; Malmberg 1984, 48.)

Helsingin Sanomat olen valinnut sen merkittävyyden vuoksi. Se on Suomen ylivoimaisesti laajalevikkisin lehti ja vahva mielipide vaikuttaja (ja herättää etusivun mainoksilla ihmetystä. “...with serious news and editorials, but its front page usually covered with ads!” Osoitus siitä, että meidän länsimaisten kansojenkin välillä on toisiamme huvittavia yksityiskohtia, joihin kiinnitetään huomiota ja mahdollisesti tehdään päätelmiä, yleistyksiä koko kansasta) (Paraschos 1991, 98). Helsingin Sanomat on suurkaupunkilehti, joten sillä on suuri merkitys mielipiteiden luojana (Hadenius&Weibull 1994, 380-383).

2.3. Tutkimuksen sisältö

Tutkimuksen luvut muodostavat omat kokonaisuutensa, mutta niiden ideat esiintyvät eri lukujen aiheiden kanssa. Jokaisen luvun alussa on lyhyt johdanto sisällöstä, menetelmistä ja aineiston

valintaperusteista. Seuraavassa esittely lukujen aiheista.

Luku kolme keskittyy merkitysten tuotantoon. Se tarkastelee kulttuurin sekä viestintä ja yleisön osuutta merkitysten synnyssä.

Luku neljä esittelee käsityksiä kansainvälisestä viestintäkulttuurista, sen tekijöitä ja kohteita. Se pohtii viestinnällistä tasa-arvottomuutta.

Luku viisi hahmottaa käsityksiä otsikosta ja omat valintaperusteluni tutkittavista otsikoista.

Luku kuusi tuo esille merkittävimmät analyysimenetelmät. Esiteltävät tutkijat eivät ole ainoita metodilähteitä. Muut vaikuttaneet tutkimukset ja tutkijat ilmaantuvat analyysin tulosten käsittelyn yhteydessä, luvussa yhdeksän.

Luku seitsemän analysoi otsikoita islamilaisten maiden ja eri teemojen kautta.

Luku kahdeksan käy läpi aineiston kuvat ja tekee katsauksen tekstien sisällöstä. Koska pääpaino on otsikoilla, kuviin ja tekstiin ei perehdytä otsikkoanalyysin tarkkuudella. Niiden esittely auttaa kuitenkin tekemään johtopäätöksiä otsikoiden painotuksista ja varsinkin koko jutun vaikutuksesta islam-asenteisiin.

Luku yhdeksän tarkastelee otsikoiden analyysin sekä kuvien ja tekstien tuloksia eri teorioiden ja tutkimusten avulla. Se yrittää selvittää niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat tutkimusmateriaalin kautta syntyvään islam-kuvaan. Luvussa on yhteenveto islam-kuvasta, joka Helsingin Sanomien kautta välittyy.

Luku kymmenen asettaa islamin, analyysin tulokset ja viestintäkulttuurin yhteen. Tarkoitus on selvittää, miksi islamista välitetään yksipuolista, väkivaltaista kuvaa.

Luku yksitoista pohjautuu tutkimuksen tuloksiin sekä siinä esitettyihin teorioihin ja muiden tutkijoiden tuloksiin. Se ideoi erilaisia näkemyksiä viestintä, kulttuurin ja yleisön (meidän) yhdessä muodostamasta maailmankuvasta ja on yhteenveto journalistisesta kulttuuristamme (ja esittelee tämän tutkimuksen kautta muodostamiani termejä).

Tutkimuksen kulkua voisi kuvata ruokailuna. Luku kaksi on ruokalista. Luvut 3-6- etsivät raaka-aineet ja niiden valmistamiseen tarvittavat välineet. Luvut 7-8 ovat ruoan valmistusta raaka-aineista sopivilla välineillä. Luvut 9-10 ovat aterioita: luku yhdeksän pääruoka ja luku kymmenen sen jälkiruoka, jota ei voi nauttia, ellei pääruokaa ole ensin syönyt. Luku 11 on aterian päälle nautittu snapsi, siirtyminen sääntöjen mukaisesta ruokailusta vapaampaan ruoan sulatteluun ja kenties seuraavan aterian suunnitteluun. Hyvää ruokahalua!

3. MERKITYSTEN TUOTTAMINEN

Tutkimuksessani on kysymys merkitysten muodostumisesta islamia koskevan uutisoinnin kautta. Merkitykset muodostavat islam-kuvan. Merkityksiä tuottavat viestimet ja niiden yleisö. Merkitysten syntymisen sekä uutismuotoisuuden vaikutuksen esittely on tärkeää, ennen kuin otsikoita, sekä kuvia ja tekstejä, voi analysoida ja tuloksia tarkastella.

Esittelen tässä luvussa merkitysten syntyä viestinten tekstien (3.2.) ja lukijan kautta (3.3.). Paino on viestimen tuotteen, tekstin merkityksellä; lukijan rooli korostuu tulosten analysoinnissa (luku 9). Lopuksi esittelen muutamia perusteluja molempien puolesta ja molempia vastaan (3.4.). Tarkoitus on osoittaa, että merkitysten etsiminen ja niiden analysointi on aina subjektiivisten valintojen tulosta: niin aineiston kuin menetelmienkin suhteen. Itse yritän lähestyä materiaalia molempien painotusten kautta.

Koska lähtökohta on “meidän” kulttuurin käsitys muista kulttuureista, on aiheellista selventää aluksi kulttuurin käsitettä ja vaikutusta viestinnässä.

3.1. Kulttuuri merkitysten tuottajana

Merkitykset ovat kulttuurin tuotetta, me olemme oman kulttuurimme jäseniä ja muodostamme käsityksiä toisista kulttuureista merkitysten kautta. Kulttuurien ja uskontojen merkitys on korostumassa kansainvälisissä suhteissa, määriteltäessä omaa ja muiden paikkaa lisääntyvien yhteyksien maailmassa (Mowlana 1993, 9-10; Sajjad 1993, 85). Kulttuurista on monia määritelmiä ja tutkimukseeni sopivaksi olen valinnut sosiologiassa käytetyn tavan määritellä kulttuuri ihmisten yhteiseksi tavaksi käsittää maailma ja toiset ihmiset.

Kulttuuri on yhteiskunnallisessa tutkimuksessa määritelty kollektiiviseksi subjektiksi. Se on yhteisön elämäntapa sekä maailman hahmottamisen ja mielekkääksi kokemisen tapa. (Alasuutari 1993, 39-41.) Kulttuuri on mielen antaja, selitys elämän todellisuudesta (Fiske 1992, 158). Kulttuuri selvittää meille maailmaa, ympärillämme olevien ihmisten asemaa ja meidän omaa

asemaamme suhteessa ympäristöömme. Kulttuuri on yhteinen, oman ryhmän tuntema pelisääntö, joka määrittää, mitä saa tehdä, mitä ei, miten asiat ovat ja miksi ne ovat. Kulttuuri antaa meille eväät ja näkökulman tulkita maailmaa ympärillämme. (mm: Pocket Encyclopedia 1993, 167.)

Mikä on viestinnän tehtävä kulttuurissa? Kulttuuri on viestintäsuhteessa itsensä kanssa joukkotiedotusvälineiden avulla. Tämä suhde ylläpitää tai muokkaa kulttuurin arvoyhtenäisyyttä. Viestimet ovat osaa kulttuuria, jolle ne tuottavat tietoa. Ne katsovat maailmaa samasta näkökulmasta kuin yleisönsäkin (Fiske 1992, 188; Mc Quail 1988, 205.) Tämä oletamus asettaa journalismin ja sen tuotteiden objektiivisuuden kyseenalaiseksi. Oman kulttuurin näkökulmasta voidaan omasta mielestä olla objektiivisia, mutta toinen näkökulma voi kumota tämän tilan.

Keskeistä joukkotiedotuksessa on sanomajärjestelmän massaluonne: viestit ovat koko kulttuurin saatavilla. Juuri massaluonne mahdollistaa sisällön erittelyn pätevyyden selventämään kulttuurin ja viestinten suhdetta. Mahdollisimman suuren joukon tavoittaminen vaatii annetun tiedon olevan helposti vastaanotettavaa. (Fiske 1992, 188.)

Jakobsonin viestintämallin mukaisesti viestin on ylläpidettävä faattista tehtävää eli varmistettava lähettäjän ja vastaanottajan suhteen jatkuminen sekä viestinnän sujuminen (ibid. 55-58.) "Faattista tehtävää toteuttaa viestin toisteinen aines" (ibid. 57). Toisteisuutta on väkivallan jatkuminen islaminuskoisessa maassa. Uutinen joukkomurhasta Algeriassa on helppo vastaanottaa, koska se sopii aikaisempiin käsityksiimme maan tapahtumista. Vastaanotto- ja omaksumistapahtumaa kuvaa mm: Gerbnerin malli. Sanoman merkitys syntyy, kun saamme sovitettua uudet asiat yhteen jo meillä olevien käsitteiden kanssa (ibid. 42-43). Sovittelutapahtuma on merkityksellistämistä: neuvottelua uuden tiedon kanssa. Viestin merkityksen ymmärtäminen on neuvottelua viestin merkkien kanssa. Se on dynaaminen vuorovaikutussuhde ja historiasidonnainen, joten merkityksellistämisen tavat saattavat hyvinkin muuttua ajan mittaan. (ibid. 67-69.) Muuttumista kuvaa suhtautuminen mustaan rotuun. Vielä parikymmentä vuotta sitten 'neekeri' oli täysin hyväksytty termi. Suhtautuminen värillisiin oli ylimielistä ja huvittunutta, Afrikan villien elämän ihmettelyä. Nyt 'neekeri' on syrjivä sana ja

rasismin käsittely jokapäiväistä suomalaisessa elämässä. Kulttuuri on muuttunut ja me hiljalleen siinä mukana. Niinpä moni meistä kokee ‘neekeri’, ‘ryssä’ yms. entiset käyttötermit nykyään rasistisiksi. Vastaava muutos tuli esiin mm. tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin amerikkalaisten televisiofiktioiden antamaa kuvaa tiedemiehistä (ibid. 120-121). Tiedemiehet olivat pakkomielteisiä ja outoja, joiden keksintö loi yleensä tuhoa. Kyse oli myös vastustavasta koodista: yhteiskunta on pitkälti tieteen ja sen saavutusten varassa, joten tiede on siten hyvä asia. Vastustava koodi torjuu yleisen käsityksen ja “neuvottelee perinpohjin vastakkaisen tulkinnan” (ibid. 148). Hallitseva järjestelmä sisältää yhteiskunnan arvot ja asettaa ne etusijalle luentavaiheessa (ibid 147).

Kulttuuri on merkittävä tekijä viestintätutkimuksessa. Sen avulla selvitetään nimenomaan merkitysten syntyä; se on taustavaikuttaja niin sanoman tuottamisen kuin lukemisen prosessissa. Kulttuurien kommunikaatiotavoilla on eroja. Sama asia voidaan ilmaista monella eri tavalla, mutta ihmiset tulkitsevat ilmaisun oman kulttuurinsa tavoilla (Pearce 1988, 27-29). Tämä johtaa helposti väärin tulkintojen syntyyn (Hanvey 1987, 14).

Olisi kuitenkin helppoa yleistää ja selittää tutkimustulokset ainoastaan kulttuurien eroilla. Kuten taiteiden kohdalla, myös tiedotustutkimuksessa liiallinen “kulttuurinäkökulma” voi rajoittaa muiden tekijöiden havaitsemista. (Corner 1994, 146.)

Tutkimuksessani olen valinnut kulttuurin merkitystä painottavan semioottisen menetelmän. Semiotiikka tutkii kaikkia kulttuurin ilmiöitä kommunikaatioprosessina (Kuusamo 1990, 43). Tutkimukseni on tarkoitus selvittää sekä kommunikaatioprosessia islamin, viestinten ja yleisön välillä, että tämän prosessin tulosta.

3.2. Viestin merkitysten tuottajana

Otsikotkin ovat tekstiä ja kantavat mukanaan toimitustyössä vakiintuneita tapoja esittää asioita. Koska tutkimukseni otsikoiden lisäksi käy läpi myös tekstiä, olen tässä luvussa laajentanut tarkastelua molempia kohtaan. Kohteena eivät kuitenkaan ole vain tekstit, vaan journalistiset

tavat, joilla tietoa asioista yleisölle esitetään. Merkitys ei tule itse tekstistä. Merkitys on valintojen ja painotusten summa, joka ilmaistaan tekstissä. Metaforien osalta George Lakoffin tutkimus Persianlahden sodasta on sopivin: hänkin tarkasteli islamilaista kulttuuria länsimaisissa tiedotusvälineissä

3.2.1. Uutismuotoisuus

Uutinen on journalismin vanhin, vakioitunein ja luotettavimpana pidetty muoto. Sen perusvaatimus on tosiasioihin pohjautuminen. (Bruun etc. 1989, 52.) Uutisilla on vahva merkitys yleisön todellisuuskäsityksen muodostamisessa (Tuchman 1978, 203-204). Uutismuotoisuudella on kolme merkitystä: sen avulla uutinen tunnistetaan erilleen muusta toimituksellisesta aineistosta, sen avulla voidaan painottaa tapahtumien ja asioiden merkittävyyttä, ja sen avulla ilmaistaan sanomien luotettavuutta (Bruun etc. 1989, 58). Uutisisältöjen muotoutumiseen vaikuttavat uutiskriteerit, joilla tapahtumille ja asioille annetaan merkittävyysepainoja sekä uutiskynnys, joka ratkaisee, mistä asioista uutisoidaan (ibid. 61). Uutisten pituudesta voi päätellä niiden merkittävyyden. Yleisesti hyväksytty tapa on esittää pienemmän uutisarvon omaavat jutut lyhyempinä ja antaa enemmän palstatilaa merkittävillä jutuilla. Myös asettelulla (ulkomaansivujen alussa ja ylhäällä tai "lyhyesti" -palstalla) voidaan korostaa uutisarvon merkittävyyttä. (Furhoff 1986, 106; Bruun etc. 1989, 57.)

Uutismuotoisuutta pidetään selkeänä, olennaisen esille tuovana tapana kertoa asioista. Mutta muoto myös rajoittaa asian esittelyä. Se mm: antaa vähemmän tilaa taustojen selvittelylle. Uutisten paikat on määritelty valmiiksi. Asian pitää sopia uutismuotoon; uutismuodon ei asiaan. (Furhoff 1986, 108-109.) Termi "news as a frame" (uutiset kehyksinä, joihin maailman tapahtumia sovitetaan), korostaa muodon määräävää asemaa aiheita valittaessa (Tuchman 1978, 192). Uutismuoto on toimituksellinen tapa. Tavat ovat toimitustyössä vakiintuneet ja ne luovat käytäntöjä maailman hahmottamiseen: toinen asia on enemmän uutisen arvoinen kuin toinen, asia vaatii pidemmän jutun tai se voidaan käsitellä vain uutissähkeenä. Valinnoillaan ja toimitustavoillaan viestimet luovat asioista sopivan paketin joka sitten tarjotaan yleisölle. (Grenier 1994, 327.)

On myös vastakkaisia käsityksiä: uutinen voi tarjota avoimempia vaihtoehtoja tulkintatavoille. Uutismuoto antaa mm: ideologioille ja myyteille vähemmän toimintatilaa kuin juttumuoto. Uutisen asioihin keskittynyt, persoonaton esitystapa voi olla sen vahvuus objektiivisuudessa. (Cottle 1995, 277-279.) Mutta stereotyyppien vähentämisen suhteen se ei ole vahvuus. Uutisen pyrkimys objektiiviseen esitykseen ei vähennä ennakkoluuloja mm: islamia kohtaan. Tutkimusten mukaan tiedotusvälineiden "neutraali asenne" vaikuttaa päinvastoin: ne lujittavat ennakkoluuloja. (Helminen 1996, 8.)

Koska uutismuoto on meille tuttu, ovat odotuksemme uutisia kohtaan vahvoja (Furhoff 1986, 109). Uutinen on tapahtuman kuvausta, sitä voidaan pitää objektiivisempänä kuin laajempaa juttua, jolla on selkeä tekijä. Uutisen ominaisuus on faktuaalisuus ja sen seurauksena uutinen on myös "persoonaton" tiedonanto; tekijä on hävinnyt uutismuodon taustalle. (Bruun etc. 1989, 54.) Vaikka uutista pidetäänkin objektiivisena ja selkeänä kuvauksena tapahtumasta, on huomattava, että uutinen ei ole todellisuuden peili, vaan näkökulma, joka tyrkyttää ja pakottaa omaksumaan itsensä (Mc Quail 1988, 204). Tapahtuman uutisarvo ei liity objektiivisuuteen vaan itse tapahtumaan: tapahtuiko uutisoinnin arvoisesti (Tuchman 1978 46). Tämä asettaa journalistisen objektivismin periaatteen jälleen kyseenalaiseksi. Uutistenhan pitäisi olla objektiivisiä, että ne voisivat edistää "realistisen maailmankatsomuksen" muodostumista (Hemanus-Tervonen 1980, 135-136; Nieminen 1984, 6).

Yleisöllä on odotuksia viestimistä ja viestimillä odotuksia yleisöstä. Viestimet haluavat tarjota yleisölle sitä, mitä yleisö haluaa. Tämä on yksi tiedonvälitystoiminnan peruslähtökohtia, "Audience Thesis" (Grenier 1994, 326). Kyse on juttujen ja koko viestintätuotteen myytävyydestä. Täysin ennakoitavaa yleisön kiinnostus ei ole. Kyse on aina viestinten olettamuksista, mikä saattaisi olla kiinnostavaa. (mm: Jacobs 1996, 385.) "Uutiset ovatkin 'vanhaksia'" on väittämä, jota perustellaan yleisön odotuksilla ja niihin reagoimisella: tarjoamalla odotustenmukaisia tuotteita. Vaikka tapahtuma on yllättävä, pysyy sen uutisointitapa perinteisen yllätyksettömänä. (Mc Quail 1988, 205).

Oka-intiaanien tapauksen uutisoinnissa kanadalaisessa lehdistössä (intiaanit nousivat Kanadassa puolustamaan oikeuksiaan ja joutuivat hallinnon kanssa konfliktiin) yleisön arveltiin olevan

kiinnostuneita intiaanien protestista, teoista; ei siis intiaanien asemasta ja elämästä. Rauhanomainen arki ei ollut uutinen vaan se oli intiaanien nouseminen oikeuksiaan puolustamaan ja sen aiheuttama oletettu uhka valtaväestölle. (Grenier 1994, 326-327.) Tapaus on vain yksi käytännön esimerkki Michael Schudsonin päätelmästä uutismuodon luotettavuuden pettävästä vaikutuksesta. Uutisen muoto ja kerrontatapa auttaa tekemään kulttuurisesti "sopivia" viestejä ja jättää sopimattomat sanomatta. (Cottle 1995, 275.) [Hyvä esimerkki myös siitä, kuinka spekulatiivista ja ristiriitaista merkitysten arviointi on: Simon Cottle esittelee samassa artikkelissa tutkimuksia, joissa uutismuotoisuus ei anna tilaa mm: ideologioiden toiminnalle (ibid. 277-279)]. Viestimet tarjoavat mitä yleisö haluaa, mutta myös toimittajat tarjoavat mitä viestimet haluavat. Kyse on myyntisuhteen ylläpitämisestä. (Jacobs 1996, 378.) Tästä "uutinen myyntitavarana" aiheesta luvussa 4.1.1.

Uutisten ominaisuus on nopeus. Ne pyrkivät kertomaan tapahtumista mahdollisimman nopeasti. Vasta myöhemmin on mahdollisuuksia syventyä taustojen esittelyyn, jos se katsotaan toimituksessa tarpeelliseksi. Uutisen on oltava helposti käyttöön otettava. Sen mahdollistaa uutismuotoinen esitystapa. Uutinen on ammattilaisen tuote jonka toinen ammattilainen, toimittaja viestimessä, ottaa käyttöön. Toimittajan ammatillisuus on toimitussysteemin tajuamista. Lähdekritiikkiin ei ole aikaa ja siihen ei välttämättä koeta tarvetta, sillä uutisen toimittajahan on ammattilainen ja hänen oletetaan hoitaneen mm: lähteiden luotettavuuteen ja asioiden oikeellisuuteen liittyvät asiat. (Bruun etc. 1989, 54; Hadenius-Weibull 1994, 316-317; Tuchman 1978, 63, 210.) Tähän aiheeseen palaan luvuissa 10.3. ja 10.4.

Uutisoinnin malli on perinteisesti ollut tärkeimmän asian esittäminen ensin, eli on puhuttu kärjellään seisovasta kolmiosta (mm: Bruun 1989, 155). Nykyinen, nopea ja moniin julkaisuväyliin kehittynyt viestintäkulttuuri, on tehnyt mallin vanhanaikaiseksi. "Jos Mooses julkistaisi kymmenen käskyä, amerikkalainen media kertoisi niistä kolme tärkeintä" (Ekholm etc. 1995, 93). Esimerkki kertoo uutisen tuotantomallin vanhanaikaisuutta enemmän yhdysvaltalaisen johtaman kansainvälisen viestinnän arvostuksista. Nämä arvostukset selviävät paremmin luvussa neljä.

3.2.2. Metaforat - kulttuurit eroavat

Metafora, kielikuva, on tapa ilmaista uusi ja outo asia tutulla tavalla. Metafora on osa arkielämäämme, ei vain kirjallinen tapa. Esimerkiksi “korkea” tai “alhainen” moraalit ovat metaforisia ilmaisuja. Tilaeroa ylhäällä/alhaalla käytetään tässä tapauksessa ilmaisemaan abstraktia asiaa. Metaforat sisältävät kulttuurin arvoja ja ideologiaa, eli niiden käyttö on eräs kulttuurin tavoista ylläpitää yhtenäisyyttä. (Fiske 1992, 122-125; Lakoff 1991.) Yhtenäistävänä voimana toimii tiedonvälitys ja sen osana objektiivisuuden ihannetta vaaliva uutinen. Uutinen on sekä kuvaus yhteisöstään että toimija yhteisössään. Yleisö ja viestimet toimivat samassa kulttuurissa ja käyttävät yhteistä kieltä. (Tuchman 1978, 198.) Metaforien käyttö on osa tätä kulttuurin yhteistä kieltä.

George Lakoff, amerikkalainen lingvistiikan professori, tutki Persianlahden sotaa metaforien kautta. Hän koki sodan uutisoinnin satuna. “Kun länsimaissa aletaan taistella moraalista kysymyksistä, puhe kääntyy saduksi, jossa seikkailevat uhri, roisto ja sankari. Kun sadun henkilöt korvataan valtioilla, tuloksena on oikeutetun sodan skenaario.” (Lakoff 1991.) Lakoffin mukaan metaforinen ajattelu ei itsessään ole hyvää tai pahaa. Monimutkaisia ja abstrakteja asioita käsitellään kielikuvien avulla, ja kansainvälisten suhteiden asiat ovat tällaisia. Metaforinen ymmärtäminen toimii kahdessa osassa. Ensiksi on laaja, suhteellisen pysyvä kielikuvien joukko, joka ohjaa ajatteluamme. Toiseksi on olemassa metaforisia määritelmiä, joiden avulla sovellamme kielikuvia erilaisiin tilanteisiin.

Metaforien käytön epäilyttäväksi tekee peittäminen: kielikuvilla on helppo peittää tosiasioita. Metaforasta voi tulla symboli, se korvaa alkuperäisen merkityksen. Symboli on korvaus tietyn sopimuksen, mm: kulttuurin, kautta. “Symboli näyttää yhden asian ja merkitseekin toista.” (Fiske 1992, 121; Kuusamo 1990, 225; Lakoff 1990.) Metaforan peittävyys tekee siitä oivan apuvälineen mm: ideologioiden ja ennakkokäsitysten toiminnalle. Nekin peittyvät sanoman muodon taakse, niitä pidetään luonnollisesti oikeina ja kun niiden vaikutus leviää, ne ovatkin jo osa diskurssitapaa ja ylittävät oman välineensä, levittäytyvät julkisiksi. (Garton etc.1991, 110.) Kotimainen esimerkki voisi olla ministeri Harri Holkerin tokaisu kommenttia pyytävälle tv-toimittajalle kahviossa: “Minä juon nyt kahvia!” Kieltäytymistapa oli omaperäinen ja uusi; sitä

siteerattiin lehdissä ja viihdeohjelmissa, siitä tuli osa Holkerin kuvaa. Kieltäytyminen erikoisella tavalla peitti kysytyn aiheen kokonaan alleen. Metaforisia ilmaisuja suunnitelmallisesti ovat poliitikoista käyttäneet Margaret Thatcher ja Ronald Reagan; heistä muodostui nokkelien ja sisukkaiden johtajien kuva ja lausuntoja siteerattiin helposti. (mm: Garton 1991, 110.) Toisin on Saddam Husseinin kuva: hän on länsimaisesta näkökulmasta varsinainen kielikuvavirtuoosi, mutta hän tulee erilaisesta diskurssiympäristöstä ja siksi me emme tulkitse häntä aina oikein. Hän tulee oudosta, uhkaavasta kulttuurista. Hänkin on muslimi.

Yhdysvalloissa islam on korvannut kommunismin aseman uhkana vapaudelle ja länsimaiselle elämäntavalle. Yhdysvalloissa on vallalla "anti-Arab racism". Arabit ovat pahoja terroristeja tai ahneita öljysheikkejä. Uskonnollisia, oudon kulttuurin hulluja. (Seaman 1992, 309.) Tätä kuvaa ei helposti muuteta ja harvoin siihen edes pyritään. BBC:n tuottama dokumentti yritti antaa 90-luvun alussa yhdysvaltalaisille käsitystä muslimien normaalista elämästä. Se ei juurikaan yleisöä kiinnostanut, sillä "paha" oli metafora islamille. Sen käytöstä oli tullut tapa ja tapa vastustaa muutosta, erilaista tulkintaa (Fiske 1992, 104). Joidenkin amerikkalaisten tv-katsojien mielestä muslimimiehet olivat vain vaimonsa hakkaajia tai anarkisteja ja terroristeja. Islam koettiin suurimmaksi uhaksi kommunismin jälkeen. Näin hahmottelee yhdysvaltalaisen "islam on yhtä kuin paha" suhtautumista pakistanilainen antropologi Akbar S. Ahmed, joka yrittää saada toisenlaista, ei-uhkaavaa islam-kuvaa leviämään länsimaissa. (Schleisinger 1993, 37.) Yhdysvaltojen asenteella on merkitystä myös meille. Useat viestinnän tutkimukset korostavat Yhdysvaltojen asemaa kansainvälisessä tiedonvälityksessä ja varsinkin amerikkalaisen näkökulman painottumista islamilaisen kulttuurin uutisoinnissa. (Gonzalez-Manet 1988, 13; Hellman 1980, 95; Mowlana 1993, 11; Schleisinger 1993, 34-35.)

Persianlahden sota satuna toteutui metaforien kautta ja islamilainen maailma oli paha, totutun länsimaisen tavan mukaisesti. Irak oli rosvo, Liittoutuneet sankareita ja Kuwait uhri. Sotaa oikeutettiin pelastusskenaariolla: rikos oli kidnappaus, Kuwaitin raiskaus. Toinen kuvaelmatapa oli itsepuolustuskenaario: rikos oli tappouhkaus teollisuusmaiden taloudelle öljyntuotantoa rajoittamalla. Satuun kuuluu, että roisto on todella paha ja niinpä Saddam Hussein kuvattiin järjettömänä hirmuhallitsijana, jonka lausunnot "kaikkien sotien äidistä" vain vahvistivat kuvaa. (Lakoff 1991.)

Asia, jota ei ymmärretty (tai ei haluttukaan ymmärtää) oli kulttuurien erilaiset tavat tuottaa merkityksiä. Arabit eivät ajattele meidän metaforillamme. Heille länsi on paha, moraalisesti rappiolla oleva, vain taloudellisiin arvoihin panostava ”roisto”. Kielikuvamme kätkevät myös arabien arvokkuuden, joka heidän kulttuurissaan on tärkeä osa elämää. Samoin ne kätkevät totuuden siitä, että arabit ja muslimit eivät ole samaa, yhtenäistä joukkoa. (ibid. 1991.)

Persianlahti ei ollut ensimmäinen kerta, kun metaforilla arvotettiin sodan syitä ja perusteltiin osallistumista. Yhdysvallat käytti hyvä-paha vastakkainasettelua aikoinaan El Salvadorissa ja suhtautumisessa Neuvostoliittoa kohtaan. (Sierz 1996, 511.) Sama kulttuurien kielten ymmärtämättömyys vaikutti Libanonin sodan raportointiin 70- ja 80-luvuilla. Auton äänitorvien toittaminen koettiin mielenosoitukseksi, vaikka kyseessä oli hääjuhllisuuksiin liittyvä ”polttariajelu” -seremonia. Valkoiset lakanat parvekkeilla koettiin antautumisliputukseksi; tosiasiaa niillä tiedotettiin, että perheessä oli naimaikäinen tytär. (Pulkinen 1988.)

Yhdysvalloilla ei ole ollut ymmärrystä arabien arvokkuudesta. Presidentti Bush puhui Irakin ”hyökkäyksen palkitsemisesta”, jos vastatoimiin ei ryhdyttäisi. Tällaiset kielikuvat esittävät kolmannen maailman valtiot lapsina ja suurvallat aikuisina, joiden velvollisuus on palkita ja rangaista lapsia, opettaa niitä käyttäytymään kunnolla. Juuri tämä asenne ärsytti arabeja, jotka halusivat tasapuolista kunnioitusta länneltä. ”Valtio henkilönä” -metafora korostaa toimintaa yksikköinä ja kätkee valtion sisäisen rakenteen; poliittiset ryhmät, luokkarakenteen, etniset ja uskonnolliset erot ja muut tausta vaikuttajat. Kun puhutaan ”kansallisesta edusta”, ei ilmaista, kenen etuja todella tarkoitetaan. Persianlahdella Yhdysvaltain sotavoimien enemmistö oli mustia ja latinalaisamerikkalaisia; köyhiä, jotka kärsivät suhteellisesti suurimmat tappiot. Sota palveli armeijan ja valkoisen väestön etuja, mutta kuvailemalla tapahtumat ja sodan syyt sopivin metaforin, saatiin aikaiseksi kuva ”meidän kaikkien etujen” vaativan toimenpiteitä Irakia vastaan. (Lakoff 1991.) Metaforien käyttöä tämän tutkimuksen aineistossa selvittää luku 7.2.

3.2.3. Narratiivisuus

Narratiivisuus, kerronnallisuus, on tapa muokata asia esitettävään muotoon. Kerronta on osa ilmaisua, osa tulkintaa. Se siirtää tekijän tarkoituksen sisältöön. (Fiske 1992, 64; Kuusamo

1990, 45-47.) Se on yksi yleisimmistä viestinten tekniikoista muokata tapahtumia. Kerronnan ja kertomusten käyttö on lähellä metaforien käyttöä. Viestimet paketoivat sisällöt tarinoihin ja draamallisin keinoin esittävät ne yleisölle, tekevät niistä kiinnostavia. Käytännössä kerronta voi tulla tärkeämmäksi kuin itse sisältö eli muoto ja tyyli perustelevat jutun olemassaolon. (Furhoff 1986, 108-109; Masterman 1991, 134). Kerronta tuo moraalisen ulottuvuuden tapahtumalle ja korostaa kokemuksen tunnetta (Jacobs 1996, 381). Kerronta hallitsee tekstiä. Se tarjoaa lukijalle ulkopuolisen katselupaikan tekstin muihin diskursseihin. (Ridell 1990, 12-14.)

Kerronnallisuus on toimittajien luova panos sanoman sisällön esittelyyn. Kyse ei ole tapahtuman uudelleen selostamisesta vaan tapahtumien tulkitsemisesta. (Fairclough 1997, 120; Tuchman 1978, 108-109.) Koska kerronta on toimittajan tapa esittää asia, on vaarana maailman näkeminen kertomusten kautta. Ja kun yleisökin tottuu kerrontaan, se odottaa kerrontaa. Kerronnasta tulee yhteinen kieli esittää ja ymmärtää asioita. (Jacobs 1996, 381, 392.) Raymond Williamsin huomautus yhteiskuntamme läpikotaisesta "dramatisoitumisesta" ei tunnu aikamme mediavyöryn keskellä ollenkaan perusteettomalta (Masterman 1991, 134.)

Uutinen ei ole immuuni kerronnan keinoille, sillä se on kertomus järjestetyistä tapahtumista. Kriteereinä ovat asioiden tärkeys- ja aikajärjestys. Objektiivisuuden toteutumista valinnat todistelevat mm: kovien faktojen esittämisellä uutisen alussa, lausuntojen sijoittamisella lainausmerkkien sisälle ja lausunnon antajan nimen ja tittelin julkaisemisella. Kerronta uutisissa vetää toimittajan vaikutuksen taka-alalle, piilottaa sen. Vaikutelmaksi syntyy, että uutisessa totuus paljastaa itsensä. (Ridell 1990, 60; 67-69.)

Toimittajille kerronnallisuus uutisoitavissa tapahtumissa auttaa määrittämään, millainen jutusta tulee, mikä on sen suhde muihin juttuihin ja niiden muotoihin. Tärkeintä on kuitenkin se, miten juttu dramatisoidaan. (Jacobs 1996, 383.) Otollisia ovat tapahtumat, joissa on valmiiksi dramaattista jännitettä. Jännitettä syntyy parhaiten vastakkainasettelusta; on "hyvä" vastaan "paha". (ibid. 382-383.) Tämäkin yhdistää kerrontaa ja metaforia; Lakoffin sadun kaavahan toimi metaforilla "hyvä sankari" ja "paha roisto". Kerronta ei ole representaatio tapahtumasta vaan kuvaus siitä, ja varsinkin uutisissa kerronta vaikuttaa todellisuuskuvamme syntyyn (Tuchman 1978, 108-109). Kerronta on pätevä tapa saada lukija omaksuma tietty tulkinta.

‘Totuudet’, joita tarjotaan, ovat kulttuurin totuuksia. (Ridell 1990, 14; 48-49.) Me lukijat pidämme uutisia tosina ja varsinkin painettu sana omaa uskottavuuden ja korkean kulttuurin auran (Mc Quail 1988, 21).

Tutkimuksessani tarkastelen kerrontaa keinona luoda islamista uhkakuva dramaattisten tapahtumien kautta.

3.3. Lukija merkitysten tuottajana

Lukija on osa viestintätuotteita kuluttavasta yleisöstä. Joukkotiedotus pyrkii tavoittamaan koko yleisön. Siksi sille on ominaista massaluonne: tuotteiden on oltava kaikkien saatavilla ja kaikkien ymmärrettävissä. (Fiske 1992, 188; Mc Quail 1988, 31.) Sama kulttuuri määrittää niin toimittajia kuin lukijoitakin. Yleisö ei silti ole yhtä massaa vaan heterogeeninen tiettyjen asioiden ja kiinnostusten yhdistämä, toisistaan tietämätön, yksilöllisiä valintoja tekevien ihmisten luokittelu ryhmäksi (Mc Quail 1988, 221-228.)

Semiotiikka korostaa lukijan asemaa merkitysten tuottajana. Tuotantoon vaikuttavat lukijan ennakoasenteet, tiedot ja ensiymmärrys, eli millaisia mielikuvia ja tunteita sanoma herättää. (Fiske 1992, 141.) Mielikuvat ovat helposti naiiveja oletuksia, joilla selitämme itsellemme asioita nopeasti (Masterman 1991, 190-191). Mielikuvat toimivat metaforien lailla: vieras asia korvataan tutulla. Mielikuvien muotoutumisesta oli kysymys myös metaforien yhteydessä esitellyistä yhdysvaltalaisen islam-mielikuvista. Kyse on lukijan konkreettisesta logiikasta, jolla uusia asioita tehdään ymmärrettäviksi upottamalla ne metaforien avulla arkielämään (Fiske 1992, 126).

Lukijan merkitykset ovat siis pitkälti muotoutuneet kulttuurin vaikutuksesta. Keskeistä on merkityksellistäminen eli kulttuurista vaikutus lukijan kautta tulkinnan synty (ibid. 67-68). Konnotaatio, vuorovaikutus kun viesti kohtaa lukijan tuntemukset ja mielenliikkeet, vaihtelee yksilökohtaisesti, vaikka viesti on kaikille sama (ibid. 113-114). Jokaisella ihmisellä on oma elämänsä ja se reagoi omalla tavalla asioihin ja tapahtumiin. Selkeä esimerkki on koulutustaustan vaikutus tulkintoihin: mitä enemmän asiasta on tietoa, sitä lähempänä

konnotaatio, vastaanottajan tulkinta, on asian ilmimerkitystä. Merkittäväksi todellisuuskäsitysten kannalta konnotaation tekee se, että konnotatiiviset arvot ymmärretään helposti tosiasioiksi (ibid. 115). Ne ovat osa käytäntöä, jossa aiempien kokemusten tiedot ohjaavat tulkintaa, käsitysten muodostumista. Kyseessä on etusijalle asettuva luenta: lukijan tiedostamatonta torjuntaa käsityksiä muuttavia viestejä kohtaan. (ibid. 146-147.) “Journalistiset tekstit edellyttävät lukemista, joka on kohteen ymmärtämistä” (Malmberg 1984, 49). Tämän lausunnon kautta voisi asettaa lukemisen lisäksi vaatimuksen myös tekstin objektiivisuudelle: tekstin on ymmärrettävä kohdetta. Kohteen ymmärtäminen, millaiseksi ja miten kohde lukijalle muodostuu, vaatii myös lukijan ymmärtämistä: mikä vaikuttaa tulkintaan, miten ymmärrys kohteesta muodostetaan ja miten mm: ideologiat ja myytit ohjaavat ymmärrystä.

Näitä tekijöitä ja kulttuurin vaikutusta esittelee tarkemmin luku 9.4., jossa semioottisten käsitteiden kautta tarkastelen analyysin tuloksia.

3.4. Lukija vai viestin merkitysten tuottajana?

Kuka lopulta tuottaa merkityksen? Vai tuottavatko viestin ja lukija sen yhdessä? Mielenkiintoiseksi tutkimuksen tekevät vastakkaiset näkökohdat. Niiden huomioiminen pitää huolen siitä, että omaan tulkintaperspektiiviin ei ihastu liikaa. Kritiikkiä omille tulkinnoille syntyy, kun päättelee saman materiaalin merkitystä vastakkaisesta suunnasta. Tässä muutamia pohdintoja tulkintojen muodostajan asemasta; ohjaako viestin tulkinnan tuloksen vai määrääkö lukija tulkintansa merkityksen.

-Yleisön tulkinnoille annetaan tutkimuksissa liikaa painoa. Unohdetaan helposti median kyky ohjata ja vaikuttaa tulkintojen ja asenteiden syntymistä. Tällaista kritiikkiä ovat esittäneet mm: semioottisen tavan suosioon kyllästyneet tutkijat. (Cobley 1994, 677.)

-Semiotiikka korostaa lukijan asemaa merkitysten tuottajana. Tulkintaan vaikuttavat lukijan ennakoasenteet ja tiedot. (Fiske 1992, 141.)

-Viestimet muodostavat merkityksen. Niiden tehtävänä on tarjota yhteinen vastaanottorituaali, ohjata merkitysten tuotantoa yhteisön lujittamiseksi. (Jacobs 1996, 387.)

-Yleisö ei vain 'voi' tehdä tulkintoja vaan se tekee. Pitää muuttaa "can do... to ... is doing." Lukija on aktiivinen, rajoituksistaan huolimatta. (Cobley 1994, 677, 682, 685.)

-Medialla on valtaa muokata lukijan käsityksiä. "Global media...can shake people from complacency (=itsetyytyväisyys) or lull them into an unthinking and dangerous sleep." Medialla on vastuu vaikutusvaltaisuuksensa vuoksi. (Merrill 1991, 2.)

-Yleisö käyttää medioita aktiivisen valinnan kautta. Yleisö tyydyttää tarpeitaan medioiden avulla. Yleisö päättää itse, miten medioita käyttää. (Masterman 1991, 162).

-Tiedotusvälineet vaikuttavat ja muotoilevat suuresti yleisön merkitysten tuotantoa. Niillä on merkittävä liikkeelle paneva voima ja valtavat ideologiset vaikutukset. (Fairclough 1997, 67.)

- Yleisö on monitarkoituksinen, polyseeminen. Sitä ei voi ohjailta. Yleisö pystyy ja on vapaa tulkitsemaan medioiden aineistoa vapaasti, itsenäisinä omistus-, kulttuuri- ym. suhteista. (Roach 1997, 51.)

-Tiedotusvälineet ovat agitaattoreita. Ne eivät lisää harmoniaa vaan epäluuloa kansojen välillä. (Merrill 1991, 5.)

-UNESCO:n julistus 1978: Tiedonvälityksen tehtävä on mm: vahvistaa kansainvälistä yhteisymmärrystä (Picard 1991, 83).

-Valtio ylläpitää valtaansa viestintien avulla. Viestimet ohjaavat kansaa, vaikuttavat sen ymmärrykseen. (Mundt 1991, 21.)

-Lukija valitsee viestejä mieltymyksen mukaan (Mc Quail 1988, 233-237).

- "...lukija kokee vastaanottaja-asemaan sisältyvät ominaisuudet omiksi oivalluksikseen" (Rantanen 1991, 45).

-Lukija tekee merkityksiä taustatietojen ja asenteiden pohjalta (Pearce 1988, 27-29).

-Lukijan asema on merkittävä. Jokaisella on oma tapansa tulkita viesti kulttuuristen kokemustensa kautta. (Schröder 1994, 339.)

-Kuka on lukija? Mitkä ovat hänen tarpeensa? Yleisön määrittäminen on vaikeaa. Ja toimittajat pitävät yleisöä tyhmempänä kuin se todellisuudessa on. Sen sijaan, että kirjoitettaisiin yleisölle, kirjoitetaan toisille toimittajille sekä esimiehille. (Jacobs 1996.)

-Kulttuuri lukee viestiä lukijan kautta. Siksi tärkeämpää tutkia kulttuuria, jossa tekstiä tuotetaan ja luetaan. (Schröder 1994, 340.)

Kestävin tulkinta löytynee molempien tarkastelutapojen yhdistämisestä.

-Merkitys muodostuu lukijan ja sanoman dynaamisesta vuorovaikutuksesta (Fiske 1992, 191-196; 215).

-Hall: Viestimet kertovat maailmasta siitä näkökulmasta mistä olemme jo oppineet sitä katsomaan. Viestimet ja lukija ovat saman kulttuurin, saman merkitysjärjestelmän toimijoita. (Mc Quail 1988, 205; 243).

-Itsestäänselvää yleisön määrittäminen ja merkitysten syntyminen ei ole. Viestimillä on aina ollut vaikeuksia yleisön mielenkiinnon kartoituksessa ja monesti kiinnostavuus pohjautuukin arvioihin. Nykyisessä maailmassamme yleisökin on heterogeenista, erilaisista asioista kiinnostuneiden yksilöiden muodostamia ryhmiä. "Yleisö massana" -ajattelu alkaa olla vanhainajaista. (mm: Jacobs 1996, 385.)

Asiat voidaan esittää monella tavalla ja monesta näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa keskitytään tekstin ja lukijan merkitysten kohtaamiseen. Eli näkökulmani on, että sekä viestimet että lukija muodostavat merkityksiä. Ja kaikki tuloksethan voi perustella itselleen mieleisellä tavalla realistisiksi johtopäätöksiksi. Raadollisesti (realistisesti?) ajatellen totuutta ei uhrata; se tuotetaan (Fiske 1994, 13).

4. KANSAINVÄLINEN VIESTINTÄKULTTUURI

Tässä luvussa teemana on muista kulttuureista välittyvä tieto meidän, länsimaisen kulttuurin, viestintäkäytäntöjen kautta.

“Global Media” viittaa John Merrillin (1991) toimittamaan samannimiseen kirjaan, joka on ollut teemallisena runkona luvun 4.1. aiheille. Tarkoituksena on esittää kulttuurimme valta tiedonvälityksessä ja sen vaikutus käsityksiimme maailmasta. Valta näkyy parhaiten uutistoimistojen toiminnassa. Niiden kautta tuleva tieto tarjoaa valtaosan ulkomaan uutisista. Miten ne toimivat ja millä kriteereillä, sitä selvittää luku 4.2.

Lännen tavoin myös islamilaisessa kulttuurissa on omat ennakkoluulonsa ja käsityksensä tiedosta ja tiedonvälityksestä. Näiden lisäksi luku 4.3. pohtii uskontoa vallan välineenä. “Journalistinen YYA-sopimus”, luku 4.4., on oma termi yhteenvedoksi lännen ja muiden kulttuurien välisestä suhteesta viestinnässä.

4.1. Global Media - lännen viestintämonopoli

Läntiset toimijat määrittävät maailman tilan. Tämä ei tapahdu vain objektiivisin totuuden etsimisen perustein, vaan monipuolinen toiminta on elinkeino, liikeyritys. Tieto on myytävä hyödyke. Nämä lähtökohdat vaikuttavat journalistiseen työhön (mm: Mc Quail 1988, 161; Tuchman 1978, 25.) Ketkä tekevät, miten ja miksi; sitä selventävät seuraavat alaluvut.

4.1.1. Tietoa yleisölle ja markkinoille

Moderni teknologia on tehnyt maailmasta yhteisen tilan, jossa jokaisen on pakko jakaa seuraukset toistensa toiminasta. Mitä enemmän saamme maailmalta tietoa, sitä kaoottisemmalta se näyttää. Ympärillämme on kriisejä ja sotia. Niistä kertomalla, medially on valtaa nostaa vaikutteita ja stereotyyppioita; pelkoa ja tarpeetonta ahdistusta. (Merril 1991, 2-3.) Tiedonvälityksen nopea kehittyminen on luonut toimittajille mahdollisuuksia tietää enemmän ja

nopeammin useammasta asiasta. Paradoksaalisesti kuitenkin väitetään, että tämä tilanne ei tee toimittajasta vapaampaa ja tietojen tarkastamisesta helpompaa. Päinvastoin, tietotulva nopeutuvassa toimitusympäristössä vähentää mahdollisuuksia perehtyä asioihin. (Musa 1990, 340.) Toimittajat eivät onnistu täyttämään vastuuta vaikutuksistaan maailmankuvamme syntyyn. Viestimet ovat yhä enemmän vastuussa siitä tiedosta, jolla me muokkaamme kuvaa muista kansoista ja ryhmistä. Samoin ne ovat vastuussa niiden mielikuvien ja ajatusten tarjoamisesta, joilla me määritämme oman paikkamme kulttuurien keskellä. (Masterman 1991, 4; Mc Quail 1988, 243.)

Viestimet eivät lisää huikealla tietotulvallaan kansojen yhteisymmärrystä. Ne pikemminkin heikentävät kansojen suvaitsevaisuutta ja toistensa ymmärtämistä. Ne vahvistavat kuvaa räjähdysalttiista tilanteesta Lähi-idässä, Afrikassa ja Keski-Amerikassa. Viestimet suosivat poikkeavia, tasapainoa uhkaavia tapahtumia. (Merril 1991, 4.) Suomessa mm: MTV:n uutistoimitus määrittää hyvän ulkomaan uutisen kiinnostavaksi, yllättäväksi, koskettavaksi ja tiedottavaksi (Kysykää uutisista 1998).

Ennakkoluulot, kateus ja viha oman kulttuurin ulkopuolisia ilmiöitä kohtaan rakentavat esteitä objektiivisemmalle ja hyvää tarkoittavalle (well-intentioned) journalismille. Tiedon lisääntyminen ja sen saamisen helpottuminen ei takaa henkilökohtaista tasapainoa tai tiedon kasvua. Totuudenmukainenkin tieto voi jäädä vastaanottamatta, jos se eroaa yleisönsä perinteisistä uskomuksista, haluista ja odotuksista. (Merrill 1991, 5.)

Kasvanut tiedon määrä vaatisi yleisöltä enemmän taustatietoja ja ymmärrystä tapahtumien taustoista. Se vaatisi eri lähteiden tarkastelua. Ongelmana ei ole vain tiedon tulva, vaan sen käsittely, valikointi uutisiksi sekä uutisten lukeminen, tulkinta ja tulkinnan kautta muodostuva kuva. (Hester 1991, 29.) Toimittajat eivät pysty antamaan kaikkea tietoa. Toimittamisen nopeus määrittää, mitä kerrotaan ja miten. Aikataulujen kireys ei anna tilaa taustojen selvittämiseksi, lähteiden tarkastamiselle ja uutisoinnin motiivien selvittelylle. Juuri nopeaan toimittamiseen pyrkiminen tekee uutisen alttiiksi vaikutuksille. Harkintaa tarvittaisiin, se tiedetään, mutta tarkempaan analyysiin ei työkentällä ole aikaa. (Merrill 1991, 3.)

1980-luvun lopussa lehden oman kirjeenvaihtajan ulkomailla pitäminen maksoi 250 000 dollaria eli yli miljoona Suomen markkaa vuodessa (Hester 1991, 42). Taloudellisempaa on ostaa ulkomaanpalveluja uutistoimistoilta tai ulkomailla toimivilta free-lancereilta. Nämä tiedonvälittäjät ovat jatkuvassa myyntisuhteessa viestimen kanssa ja ne tietävät, millainen juttu on myytävissä. (Jacobs 1996, 378.) “Tämä on johtanut siihen, että materiaalissa painottuvat nimenomaan kaupaksi käyvät tiedot” (Bruun etc. 1989, 96). Viestinten tehtävä ei ole vain välittää tietoa, vaan ylläpitää yleisön mielenkiinto. Niiden on varmistettava olemassaolonsa ja kasvu. (Mc Quail 1988, 44-46; 158.) Tiedon ostajat ovat myyville toimittajille ja toimistoille tuttuja, sillä “kansainvälisillä markkinoilla on kussakin maassa enintään muutama potentiaalinen ostaja” (Soramäki 1990, 122). Kun viestimet siis suosivat yllättäviä, tasapainoa uhkaavia uutisia, ja tämän suosion toimittajat tietävät, niitä ne myös saavat. Näin pidetään yllä suhdetta, joka takaa toimittajan elinkeinon kannattavuuden.

4.1.2. Toimija- ja kohdekansat

Kansat voidaan tiedonjako mahdollisuuksiensa mukaan jakaa Al Hesterin “have” ja “have not” luokkiin. Oma käänökseni on toimija- ja kohdekansat. Toimija(have) kansoilla on mahdollisuus ja valta hoitaa tiedottamisen itsestään ja muista. Kohde(have not)kansoilla on vastaanottajan rooli ja niillä ei ole resursseja tiedottaa itsestään. Niinpä toimijakansat hoitavat omasta näkökulmastaan myös kohdekansoista tiedottamisen. (Hester 1991, 46.) Juuri ‘oma näkökulma’ on pulmallinen: vaikka toimittajalla olisikin tarkoitus olla neutraali ja vähemmistöjä kohtaan asiallinen, voi hän tahtomattaan lujittaa lukijoiden ennakkoasenteita muista kulttuureista. Tutkimusten mukaan tämä ei ole vain mahdollista, vaan totta. (Helminen 1996, 8; 11.)

Länsimainen journalismi hallitsee ja muodostaa käsityksiämme maailmasta (Mc Quail 1988, 292-293; Roach 1990, 292). Käytännössä toimijat, länsimaat, ovat niin voimallisia tiedonvälitysmopolissaan, että niiden asema estää kohdemaiden oman tiedonvälityksen kehittymisen (Furhoff 1986, 36-37; Hellman 1981, 96; Musa 1990, 325; Picard 1991, 75;). Kehitys on johtanut siihen tilanteeseen, että maapallolla on vain muutamia maita, jotka tuottavat tietoa kaikille muille maille. Tämä tasapainottomuus johtaa kohdemaiden passiivisuuteen ja lisää toimijoiden mahdollisuuksia laajentaa toimintakenttäänsä. (Roach 1997, 50). Samalla se johtaa

kehittymättömään tiedonvälitykseen. Journalistisia perinteitä ei pääse syntymään ja käytännössä kohdemaan tuottamat uutiset eivät aina sovi meidän tarpeisiimme. Luotettavuuden ja ajankohtaisuuden vaikea arviointi sekä propaganda -piirteet pitävät kohdemaiden tuotannon poissa toimijamaiden viestimistä. 'Kolmannen maailman' oma tiedontuotanto on arveluttavaa ja epäluotettavaa meidän journalismin käsitysten mukaan. (Babbili 1990, 317; Furhoff 1986, 37-38; Musa 1990, 328.) Kuilu tietoa tuottamaan pystyvien ja siihen kykenemättömien välillä vain kasvaa (Gonzalez-Manet 1991, 3). Väite ei ole mitenkään ainutlaatuinen; näinhän lännen ylivallan vaikutusta on esitelty aiemminkin. Vastakkaista näkökulmaa, teknisen kehityksen ja välineiden hintatason laskun luomia mahdollisuuksia painottaen, edustaa mm: Lowndes Stephens (1991, 70-71).

Tämä johtaa siihen, että myös tiedon ammattilaisten, toimittajien, tietämättömyys kasvaa. Toimittaja Peik Johansson lähti muutamia vuosia sitten Afrikkaan selvittämään 'todellisuutta' uutisten takana. Tähän häntä innosti mm: kysely, jossa kolmen helsinkiläisen päivälehdien ulkomaantoimituksen esimieheltä kysyttiin, montako prosenttia maailman ihmisistä näkee nälkää. Heidän vastauksensa oli noin 65%. Unicefin tilastojen mukaan oikea määrä on 50 miljoonaa ihmistä eli yksi prosentti. Tällä tietämyksellä tehdään uutisia maailmalta. Ei siis ihme, että helsinkiläisissä lukioissa oppilaat ovat vastanneet 70 prosentin maailman ihmisistä näkevän nälkää. (Johansson 1996, 22-23.) Kohdekansoilla ei ole mahdollisuuksia välittää toimijoiden intresseistä eroavaa, toisenlaista näkökulmaa antavaa tietoa. Silti viestintien pitäisi avartaa näkökulmaamme maailmasta. Mutta ongelma on, että ne kertovat maailmasta siitä näkökulmasta mistä olemme jo oppineet katsomaan. Näin ne täyttävät tehtävänsä: vahvistavat kulttuurimme yhtenäisyyttä. (Mc Quail 1988, 38; 205.)

4.1.3. Kulttuurin vahvistus - kulttuurien tyhmistys.

Onko oman kulttuurin vahvistaminen sitten toisten kulttuurien ymmärtämisen vaikeuttamista, tyhmistämistä? Siltä osittain näyttää. Syynä on yksipuolinen yleistys tapahtumista ja niiden vaikutuksista, syistä ja tarkoituksista.

Toisten kulttuurien hahmottaminen tapahtuu erilaisuuksien kautta. Tämä helpottaa stereotyyppien ja ennakkoluulojen syntyä. (Hanvey 1987, 13.) Nämä ‘erilaisuudet’ ovat uutisoinnin kannalta otollista materiaalia, sillä uutisorganisaatiot suosivat tapahtumia, jotka ovat yllättäviä, selkeitä, nopeita, dramaattisia ja olemassa olevan tilanteen rikkovia (Johansson 1996, 23; Mc Quail 1988, 166-167). Dramaattinen seuraus dramaattisten tapahtumien uutisoinnissa on taustojen ja syiden epäselväksi jääminen. Tapahtuma on vain tapahtunut; odottamatta ja vaikuttavasti. Lukija tietää vain etnisen ryhmän (mustat, muslimit, hindut yms.), joka on ollut tapahtumassa osallisena. Käsityksen muodostamista ohjaavat ennakkoluulot. ‘Ethnic prejudice’ on ajatusmalli, jolla ihminen selittää tapahtumien syitä ja taustoja etnisten tietojensa, käsitysten ja ennakkoluulojen kautta. Yllättävää ei ole, että ennakkoluulot ovat yleensä rasistisia. (Fitzgerald 1991, 198.)

Toimittajia ei riitä joka paikkaan, joten he ovat siellä missä tapahtuu. Samoin lähdeverkostokin on keskittynyt alueille, joilla on tapahtumia. (Tuchman 1978, 23-24.) Koska toimittaja on ulkomailla kulttuurinsa edustaja, häneen vaikuttavat oman kulttuurinsa tavat tulkita asioita. Kohtaamistilanteessa arvot, oletukset ja uskomukset ohjaavat tulkintaa. Kun kohtaamistilanne on uutiskriteerien mukainen yllättävä, dramaattinen ja tasapainoa horjuttava tapahtuma, korostuu kulttuurisokin mahdollisuus: ennakkoluulojen ja oletusten merkitys tulkinnoissa korostuu (Adler 1987, 25-26; Furnham 1988, 45). Peik Johansson: “Kun vaikka Saksasta on kielteinen uutinen, niin maasta tiedetään paljon muutakin, mikä osataan yhdistää siihen. Tai jos Yhdysvalloissa on hurrikaani, niin tiedetään, että Yhdysvalloissa on paljon muutakin. Mutta Bangladeshista ei saada tietää mitään muuta kuin tulvat. Toimittajat ovat ihan samanlaisia ihmisiä kuin kaikki muutkin, meillä on ihan samat pelot ja epävarmuuden tunteet,...toisaalta jutun vieraasta kulttuurista täytyy myydä. Se ei saa olla tylsä, mutta sen tekemiseen ei kannata tuhlaa liikaa rahaa. Silloin syntyy laskuvarjoreportterisyndrooma: ihmisiä lähetetään tekemään juttu nopeasti jostain helposti raportoitavasta, niin että ei tarvitse kauheasti paneutua.” (Johansson 1996, 23).

Toisaalta toimittajat jos ketkä ovat väärälle tietoisuudelle huonoja kohteita. Ulkomailla olo sekä erilaisten asioiden ja tapahtumien käsittely mahdollistaa suvaitsevan ja avaran näkökulman muotoutumisen erilaisuutta kohtaan. “Toimittajien keskuudessa on vähemmän rasisteja kuin

muissa yhteiskunnan ryhmissä,” väittää Karjalaisen päätoimittaja Pekka Sitari (1996, 29). Kaunis ajatus, mutta jos toimittaja on tekemisissä tapahtumien kanssa, jotka ovat vain dramaattisia tai uhkaavia, onko avaramman ja suvaitsevamman kuvan syntyminen itsestään selvä tapahtuma? Vertailuryhmänä voisi mielestäni pitää suomalaisia rauhanturvaaja. He ovat toimineet kriisitilanteissa erilaisissa kulttuureissa. He ovat eläneet kulttuurin arjessa. Heidän on ollut pakko oppia tuntemaan vallitseva kulttuuri, ei vain käydä paikalla raportoimassa. Tämän kokemuksen luulisi muokkaavan heidän käsityksiään pois ennakkoluuloista, mutta näin ei todellakaan näytä käyneen: kärjistetyt yleistyksset vain lisääntyvät.

4.2. Uutistoimistot - lännen viestintämarkkinat

Uutistoimistot ovat suurimpia ja tärkeimpiä kansainvälisen tiedon levittäjiä. On arvioitu, että uutistoimistojen välittämät tiedot tavoittavat enemmän kuin miljardi ihmistä päivässä. Parhaimmat resurssit omaavat Reuter, AFP ja AP ovat myös vaikutusvaltaisimpia uutistoimistoja. (Hester 1991, 35-36.) Ne myös määrittävät valinnoillaan ulkomaan uutisten kriteerejä; antavat mallia, millainen tuote myy. Toimittajat valitsevat tietoja toisten toimittajien käyttöön. Näin uutisarvo määräytyy ”ammattilaiselta ammattilaiselle” –myyntisuhteen kautta. (Babbili 1990, 318).

Vaikka tietoa tulee monesta lähteestä ja teknologian kehittyminen mahdollistaa useampien lähteiden käytön, niin tietoa, uutisia, tulee kuitenkin vain muutamista uutistoimistojen pääpaikoista (Hester 1991, 46). Arvioiden mukaan alle kymmenen yritystä dominoi maailmanlaajuisia uutismarkkinointia (Fink 1990, 27). Tästä on muodostunut tiedonvälityksellinen kolonisaatio, jossa informaatiota kulkee keskustasta periferiaan mutta ei päinvastoin (Gonzalez-Manet 1988, 13; Hellman 1981, 98). Lisääntyvän tietomäärän keskellä operoi vain muutamia toimijoita, jotka muokkaavat jutut yhä useampien välineiden tarpeisiin. Toiminnan syynä on markkinoilla toimiminen; myynti ja kasvu. Uutistoimistot toimivat liikeyrityksinä muiden liikeyritysten maailmassa. Yhteinen etu on markkinoiden toimiminen ja niiden vaaliminen. (ibid. 1988, 56; Bruun etc. 1989, 95.) Gonzalez-Manet on kuubalainen viestinnän professori, eli hän varmasti vaalii käsityksiä imperialistisista kapitalismin voimista.

Kuitenkin samaan “markkinat määräävät” -johtopäätökseen on tullut ‘kapitalistisen kulttuurin’ alaisuudessa toimiva tutkija, yhdysvaltalainen Conrad C. Fink. Hän korostaa uutistoimistojen suuntaavan tuotteensa varakkaille länsimaille ja tavoitteena on taloudellinen voitto, ei käännyttäminen tai käsitysten kyseenalaistaminen (Fink 1990, 27).

Kaupallinen näkökulma ei ole vain uutistoimistojen ominaisuus, vaan kaikkien viestimien, jopa riippumattomina pidettyjen yleisradioyhtiöiden. “Lehtikustantamot sekä kaupalliset radio- ja tv-asetat ovat ennen kaikkea voittoa tavoittelevia organisaatioita... mahdollisimman pienin kustannuksin pyritään tavoittamaan mahdollisimman suuri lukija-, kuulija tai katsojakunta. Jopa BBC:n kaltaisten ei-kaupallisten organisaatioiden on alistuttava vastaavanlaiselle markkina-ajattelulle, koska ne kilpailevat kaupallisten kanavien kanssa: myös niiden on vedottava kuulija- ja katsojalukuihin perustellessaan olemassaolonsa sekä valtiolle että lupamaksut maksavalle kansalle. Tällä tavoin nähtynä tiedotusvälineiden tekstit ovat tehokkaan kulttuuriteollisuuden tuottamia symbolisia kulttuurihyödykkeitä, jotka liikkuvat markkinoilla voitonpyynnissä ja ovat alttiina markkinapaineille.” (Fairclough 1997, 60-61.)

Kansainvälisten uutistoimistojen monopoli estää kohdemaan oman tiedonvälityksen leviämisen maailmalle. Uutistoimistot eivät välitä oikeaa kuvaa mm: islamilaisista maista, sillä niiden valinnat sisältävät länsimaisen elämäntavan, kaupallisuuden, juutalais-kristillisyyden ja muiden tekijöiden arvoja, jotka eivät todellakaan ole yleismaailmallisia (Picard 1991, 75). Nämä arvot sopivat hyvin yhdysvaltalaiseen tiedonvälitykseen. Merkitys on maailmanlaajuinen, sillä länsimaista tiedotusmonopolia johtaa ja ohjaa suvereenisti Yhdysvallat ja sen intressit. (mm: Fairclough 1997, 62; Rajagobal 1993, 109; Schleisinger 1993, 34-35.) Yhdysvaltojen lisäksi myös muut, “secondary imperial forces”, hallitsevat maailman tiedonvälitystä. Näitä maita ovat mm: Ranska ja Englanti. Yhteistä kaikille on länsimainen kulttuuri ja sen kautta maailman hahmottaminen; siitä raportointi. (Roach 1997, 49.)

Uutistoimistot välittävät sitä tietoa, jolla muodostamme maailmankuvaamme. Uutiset ovat kauppatavaraa tiedonvälityksen markkinoilla, jossa yksi tiedon arvoista on sen myytävyyys. Totuutta tuskin uhrataan myyntiarvon vuoksi, mutta totuuden valintaan se vaikuttaa. Tästä aiheesta luvussa 10.1., jossa käsittelen islamia myyntituotteena tiedon markkinoilla.

4.3. Islam viestintäkulttuurina - valta ja uskonto

Kulttuurien erot selittävät suurelta osin suhtautumistamme islamiin. Nämä erot vaikuttavat tiedon omaksumiseen ja sen tuottoon. Puhumme eri kieltä vaikka käyttäisimmekin samoja sanoja. Eräs tapa ennakkoluulojen karsimiseksi on islamilaisen maailman tietolähteiden käyttäminen. Ongelmina ovat kuitenkin erilaiset tavat käsittää tieto ja tiedonvälitys. Lisäksi journalistisen toiminnan vapaus ja luotettavuus on lähes kaikissa muslimimaissa rajoitettua ja meidän kriteerein epäluotettavaa, eri valtaryhmien ohjailemaa (mm: Pasha 1993, 77-78).

Islamilaisen kulttuurin perusta on uskonto. Islam on totaalinen systeemi: kaikki elämän alueet ovat uskontoa ja uskonto on elämää. Siksi tiedonvälitys on uskonnollista, riippumatta aiheesta. Tätä asennetta on lännen kulttuurien lähes mahdotonta ymmärtää. Meille talous on totaalinen systeemi. Siksi me näemme maailman eri näkökulmasta ja käytämme sen kuvaamiseen eri kieltä. (Mowlana 1993, 18; Pasha 1993, 63; Sardar 1993, 55; .) Tästä erosta lännen ja idän kesken syntyy 'informaatioyhteiskunnan' ja 'islamilaisen yhteiskunnan' vastakkainasettelu, jonka on kulttuurierojen vaikutukset tiedon tuotanto ja käyttö tapoihin (Mowlana 1993, 12-13; Taskhiri 1993, 88).

Länsi on siirtynyt informaatioyhteiskuntaan, islamilainen maailma ei ja tuskin koskaan siirtyykään; ainakaan samanlaiseen. Informaatioyhteiskunnassa kansalainen on yksilö kapitalistisessa taloudessa. Hän tuottaa, vaihtaa ja kuluttaa tietoa. Tieto on kauppatavaraa, mahdollisuus hankkia itselleen hyötyä. (Mowlana 1993, 12.) Islamilainen informaatiokäsitys on täysin toisenlainen.

Islamilaiset ovat yhteydessä Jumalaan. Tieto on tätä yhteyttä, ei kauppatavaraa. Siksi tiedon käytöllä on aina moraalinen ja eettinen perusta. Tietoa on kunnioitettava, sillä se on osa Jumalaa. (ibid. 12-13.) Islam on tietoa. Aiemmin 'islam' oli synonyymi sanalle *ilm* (=tieto, kommunikointi). (Sardar 1993, 41.) Koska tieto on Jumalasta ja yhteyttä häneen, on ihmisillä Koraanin mukaan oikeus lukea, kirjoittaa ja puhua; käyttää ja levittää tietoa (Pasha 1993, 67-71). Uutinen, *naba*, saa islamilaisessa kulttuurissa samoja vaatimuksia kuin lännessäkin. Uutisen on oltava totta, siihen on voitava luottaa. Totuus ei ole vain uutisen vaan koko yhteisön

ominaisuus. Uutisella on siksi vastuu vaikutuksistaan ihmisiin ja yhteisöön. Siksi se ei saa levittää huhuja, panetella, juonia ja sen on vältettävä vääryyttä. Uutisen on oltava hyödyllinen, tarjottavaa *nafaa*, hyötyä ihmisille. Ja aina, uutinen on vastuussa Jumalalle. (ibid. 73-75.)

Uutiselle asetetaan samoja vaatimuksia kuin lännessäkin, mutta samalla tavoin kuin me epäilemme muslimimaiden tiedonvälityksen tarkoituksia ja luotettavuutta, ovat myös muslimit torjuvia lännen ‘objektiiviselle’ ja ‘faktuaaliselle’ tiedonvälitykselle. Pakistanilainen antropologi ja viestinnän tutkija Akbar S. Ahmad on tutkinut tätä asennetta. Muslimimaissa on käsitys, että kaikki länsimainen tiedonvälitystoimintatoiminta on salaliitto islamilaisuutta vastaan. Syy on lännen toimittajien. Länsitoimittaja tulee muslimimaahan valmis juttukaava mielessään, hän asettaa tapahtumat kaavaan ja menee pois. Hän ei käytä aikaa paikallisen elämän ja kulttuurin omaksumiseen tai oppimiseen. Siitä ei ole hyötyä hänen tavoitteelleen: tehdä myyvä, dramaattinen uutinen. (Sajjad 1993, 83; Schleisinger 1993, 37; 41-42; Taskhiri 1993, 87.)

Läntisen kulttuurin kansalaisena asetan Muhammad Ali Taskhirin arvostelun ‘objektiivisuuden’ ja ‘faktuaalisuuden’ vaatimusten ulkopuolelle. Kyseenalaistan herran lausunnon, sillä Ajatollah Khomeinin neuvonantajana häneltä ei voisi muunlaista kannanottoa lännen toiminnasta odottaakaan. Epäilyni on osoitus lännen objektiivisesta valinnasta: kova arvostelu on uskonnollista, yksipuolista fundamentalisimia. Voiko maan tiedotusvälineisiin luottaa, kun kaikkea toimintaa hallitsevat johtajat ovat kaikkea lännen toimintaa vastaan, jopa vainoharhaisesti?

Uskontoon liittymättä maat voivat tehokkaasti estää toimittajien, varsinkin ulkomaalaisten, toimintaa (Merrill 1991, 2). Algeriassa journalistinen vapaus on kansainvälisessä vertailussa erittäin huono. 12 tasoisella asteikolla Algeria on sijalla 10 eli “erittäin rajoitettu”. Samassa vertailussa Suomi on sijalla 2, “erittäin vapaa”. (Stephens 1991, 56;58.) Koko Lähi-idän alueen tiedonvälitys on täysin valtioiden kontrolloimaa. Niiden oma journalismi ei pysty täyttämään faktuaalisuuden ja objektiivisuuden vaatimuksia kuten meidän kulttuurissamme oletetaan viestinten tekevän. (Ogan 1991, 141-145; Pasha 1993, 77-78.)

Kansainvälinen tiedonvälitys on lännen määrittelemää. Muslimien oma tiedonvälitys ei sovi meidän käsityksiimme vapaasta ja luotettavasta journalismista. Meidän toimintamme ei sovi muslimien käsityksiin vastuullisesta ja puolueettomasta tiedonvälityksestä. Ennakkoluulot eivät ole pelkästään lännen syytä, sillä meidän vaalimamme toimittajan vapaus on uhka monelle muslimimaan hallitukselle. Aiheellista on väittää, että me olemme parempia kuin he vapauksiemme suhteen.

Mutta mikä on uskonnon merkitys? Kun unohdetaan islam ja tarkastellaan vain valtioita ja niiden hallituksia, ei tilanne sananvapauden suhteen muutu mitenkään. Algerian kontrolloitu lehdistö on samassa tilanteessa kuin itä-blokin maat yli kymmenen vuotta sitten tai Afrikan ja Väli-Amerikan demokratian ensiaskelia ottavissa valtioissa nykyään. Uskonto on vallan välikappale, samalla tavalla kuin poliittiset aatteet tai sotilaallinen voima. Islam on useiden muslimimaiden oppositiovoima (Sajjad 1993, 82-83). Oppositio yrittää muuttaa vallitsevan tilanteen, joten esimerkiksi Algeriassa islamilaisten valtaan pääsy voisi kumota kontrolloidun journalismin. Ja toisi tilalleen oman kontrollinsa, jos kyseessä on tiukka islamilainen valtio Iranin esimerkin mukaan. Kyseessä olisi silloinkin uskonto valtaapitävien työkaluna, ei uskonnon periaatteiden mukainen toiminta. Tilanteilla voi spekuloida lukemattomin tavoin, mutta tämän esityksen tarkoitus on osoittaa se, että maan islamilaisuus ei tarkoita tiedotuksellista kontrollia ja epäluotettavuutta. Se, mikä meille on 'kansallinen etu', ilmaistaan muslimikulttuurissa 'uskonnollisena etuna'. Molemmissa tapauksissa toiminnan tärkeys perustellaan kansalle vallassa olevien näkökulmasta ja hyväksyntä haetaan yhteisölle tärkeimmistä arvoista. Valta ei kumarra ristiä tai puolikuuta; se pikemminkin pyllistää niille.

4.4. Journalistinen YYA-sopimus

Tiedonvälityksen epätasapaino on yksi esimerkki Alvin ja Heidi Tofflerin määrittelemästä kolmannen kulttuuriaallon yhteentörmäyksestä. Olemme siirtymässä tiedon aikakauteen, jossa menestyvät ne kansat, jotka hallitsevat tiedon tuotannon ja sen käytön. Kyse ei ole vain teknisestä tasosta, viestinnällisen infrastruktuurin valmiuksista, vaan myös siitä, ketkä tuottavat tiedon. Tieto on se, millä maailmaa hallitaan; ohjataan yhä mosaiikkimaisempaa, lukemattomista

eri tekijöistä muodostuvaa elämäntilaa. Teolliset länsimaat ovat siirtymässä kolmannen aallon kulttuuriin; muut seuraavat perässä. Toiminnan säännöt sanelevat he, jotka ovat ensin mukana. Tästä syntyy ristiriitoja ja sotia, fyysisiä ja tiedollisia, eri kulttuuritasolla olevien välillä. (Toffler 1993, 33-36.)

Kansainvälisessä tiedonvälityksessä ei ole kyse vain uutisista, journalistisesta tiedosta, vaan myös maailmanjärjestyksestä. Johdossa olevat tekevät päätöksiä muista tietojensa avulla. Jos tieto on yksipuolista ja yleistävää, meillä on uudenlainen YYA-sopimus muiden kulttuurien kanssa: Yksipuolinen ja Yleistävä Asenne on meidän sanelemaamme politiikkaa, jolla määritämme kulttuurien paikan meidän, lännen, johtamassa maailmassa. Ja tällä asenteella meidän ympärillämme on kulttuureja, joista tiedämme vain sotien, katastrofien ja konfliktien kautta. Kulttuureja ilman yksilöitä, kulttuureja uhkaavina massoina.

5. OTSIKOIDEN ANALYYSI

Tutkimuksen kohteena ovat otsikot ja niiden kautta muodostuva kuva islamista. Ennen otsikoiden analysointia on syytä selvittää, mikä on "otsikko" viestinnän tutkimusten mukaan ja miten olen otsikot valinnut.

5.1. Otsikko

Otsikko on tiivistelmä itse uutisesta tai jutusta. Journalistinen tapa on, että otsikkoon sisällytetään tekijän mielestä tärkein sanoma. (Kuutti 1994, 66; Malmberg 1984, 48.) Samoin kuin kuvateksti, auttaa otsikko kiinnittämään tiettyjä merkityksiä uutiseen ennen sen tarkempaa lukemista (Fiske 1992, 145). Otsikko luo odotuksia, tavallaan myy juttua. Se perustelee, miksi juttu kannattaa lukea. Tai sitten antaa lukijalle sen verran tietoa asiasta, ettei hän koe itse juttua lukemisen arvoiseksi. (Grenier 1994, 322-324.)

Otsikko on tärkeä sisällön tutkimuksessa. Tärkeys liittyy otsikon tavoittavuuteen. Lukija lukee keskimäärin 32 otsikkoa, 16 ingressiä, 12 tekstiosuudesta vähintään puolet eli yhteensä noin kolme neljäsosan sanomalehden sivun verran (Huovila 1993). Otsikoita luetaan enemmän kuin itse uutistekstiä, joka selvittää tapahtumia ja taustoja. Siksi otsikoiden vaikutus vahvojen stereotyyppien ja asenteiden luojana on merkittävä.

5.2. Otsikoiden valinta

Otsikoiden merkittävyyttä ennakkoluulojen luojana on tutkinut mm. Marc Grenier (1994), joka tarkasteli Kanadassa 1990-luvun alussa hallitusta vastaan nousseiden oka-intiaanien käsittelyä kanadalais-englantilaisessa lehdistössä. Intiaanit vastustivat suunnitelmia pienentää heidän aluettaan ja rakentaa reservaatin yhteyteen mm: laskettelukeskus. Tutkimuksessa otsikot valittiin konfliktin (conflict-based-terms) ja rodun (race-based-terms) yhdessä esiintymisen mukaan. Eli valittiin ne otsikot, joissa oka-intiaanit esiintyivät konfliktitilanteessa. (Grenier

1994, 322.) Otsikoista löytyi selvästi pyrkimys esittää intiaanit sopeutumattomien ja riidanhaluisina, hallitsemattomana massana. Intiaaneista tehtiin uhka. Tämä vahvisti aiempien tutkimusten tuloksia viestinten taipumuksesta kuvata intiaanit ja monen muut vähemmistöryhmät outona, ennustamattomana uhkana sosiaaliselle järjestykselle. Vähemmistöistä uutisoidaan yleensä tunnepitoisten tapahtumien yhteydessä. Useimmiten ne ovat konfliktitilanteita. (ibid. 1994, 311.) Grenier viittaa yhteentoista eri lähteeseen etnisten ryhmien uutisoinnin (ibid. 1994, 311) ja kuuteen eri lähteeseen otsikoiden tehtävän ja merkittävyyden osalta (ibid. 1994, 322).

Suomalaisena tutkimusesimerkinä olen käyttänyt Juhapekka Rantasen tutkimusta Persianlahden sodan uutisoinnista Helsingin Sanomissa. Hän keskittyi mielikuviin, joita lukijoille muodostui otsikoiden kautta sodan luonteesta, tapahtumista ja oikeutuksesta (Rantanen 1991, 39).

Valintaperusteeni ovat molempien tutkijoiden kaltaisia. Olen käynyt läpi Helsingin Sanomat 10.1. - 10.4.1995; 27.9. - 27.12.1996; 20.6. - 20.9.1997. Ajankohtien valinnalla ei ole ollut mitään selkeää kriteeriä. Periodeihin vaikutti lehtien saatavuus (yritin saada lehdet alkuperäisinä, en mikrofilmeinä). Kohteena ovat olleet kaikki jutut pää- ja ulkomaansivuilla.

Valituiksi ovat tulleet ne jutut, joiden otsikoissa on selvä viittaus islamilaiseen kulttuuriin. Selkeimpiä ovat otsikot tyyliin: "Ääri-islamilaist iskevät Algerissa". Maat ja ryhmittymät olen valinnut mukaan, jos niiden yleisesti tiedetään olevan yhteydessä islamilaiseen kulttuuriin. Algeria ja Afganistan ovat muslimimaita ja niiden tapahtumia on länsimaissa taustoitettu uskonnon kautta. Siksi maan nimi on riittänyt valintaan. Israelin ja palestiinalaisten konfliktista olen ottanut mukaan ne jutut, joissa on mainittu ääri-islamilaist liikkeet Hamas ja Jihad. Libanonissa toimiva shialainen Hizbollah sekä afganistanilainen Taleban ovat islamilaisuuteen perustuvia ryhmiä joten niiden mainitseminen otsikossa on riittänyt valintaan. Yhdistääkö aiheesta kiinnostumaton lukija maat ja ryhmät islamiin? Olen luetuttanut otsikoita monilla henkilöillä ja yhdistäminen on ollut selvää. Tietyt maat ja järjestöt ovat "leimautuneet" yleisesti islamilaisiksi. Asuinpaikka on metafora kansalle; elintila yhdistää. Tätä yhdistämistä tekee myös lukija: paikka on metafora ihmisille. (Fitzgerald 1991, 204.) Suomessa savolaiset ovat kieroja ja

pohjalaiset jäyhiä; asuinpaikka asettaa ennakko-oletuksen henkilöstä. Saman tekee maa ja sen kulttuuri. Islamilaisessa valtiossa asuu islaminuskoisia muslimeja islamin tapoja noudattaen.

Tutkimuksen voi tiivistää näin: aineiston valinta tapahtuu denotatiivisen ilmissisällön perusteella, jossa otsikossa esiintyy islamiin liittyvä ryhmä tai maa tai islam uskontona. Aineiston analyysi, tutkimuksen tulos, on konnotatiivisen sisällön erittelyä.

6. ANALYYSIMENETELMISTÄ

Otsikoiden analysoinnissa käytän lähinnä Teun A. van Dijkin diskurssianalyysin menetelmiä (6.1.) ja Juhapekka Rantasen mielikuvakartoitusta Helsingin Sanomien uutisoinnista Persianlahden sodan aikana (6.2.) . Menetelmiä ovat muokanneet John Fiskin esittelemät tulkintatavat ja Roland Barthesin myyttitutkimukset (6.2.).

Kaikkiin näihin tulkintatapoihin palaan tarkemmin materiaalianalyysin jälkeen tuloksia ja viestintäkulttuuria käsittelevissä luvuissa. Tutkimuksen juonena on, että diskurssianalyysiin pohjautuvien menetelmien saan tuloksia, joita käsittelen mm: Persianlahden sodan tutkimuksien, Fiskin kokoamien termien ja tapojen sekä Barthesin myytti-käsitteen kautta. Näiden lisäksi tulosten analysointiin vaikuttavat useat muut tutkijat, toimittajat, tutkimukset ja menetelmät, jotka esittäytyvät omien päätelmieni yhteydessä. Merkittävin ”rinnakkaistutkija” on Norman Fairclough, jonka mediakriittinen ”Miten media puhuu” teos tukee niin van Dijkin kuin Fiskin menetelmiä ja tulkintoja.

6.1. van Dijkin diskurssianalyysi

Teun A. van Dijkin diskurssianalyysin kohteena ovat diskurssien, tekstien, sanomien , puheen ja keskustelujen maailmat ilmausten rakenteellisissa, kognitiivisissa sekä sosiaalis-toiminnallisissa, siis vuorovaikutuksellisissa ulottuvuuksissa. Kirjoitettu teksti on viestintää, jonka osapuolet osallistuvat sosiokulttuuriseen toimintaan: osallistujien välillä on yhteinen, kulttuurin muokkaama kieli (Hoikkala 1990, 145). Yhteinen kieli luo toimintakentän viestimille. Ne tavoittavat vastaanottajansa, koska tällä on kyky ymmärtää viesti yhteisen kielen kautta. Viestimet ylläpitävät yhteisyyttä, massaluonnetta: pyrkivät olemaan kaikkien saatavilla (Fiske 1992, 188). Yhteisen kielen lisäksi viestinten sanoma ja toiminta ovat yhteydessä yhteiskunnallisiin suhteisiin ja kulttuuriin. Tätä yhteyttä viestimet ylläpitävät rutiinomaisissa käytännöissään. (Fairclough 1997, 45 ; Fiske 1992, 188,198; Masterman 1991; 153.)

van Dijk ulottaa analyysin makrostruktuureihin ja ne ovat olennainen osa tämänkin tutkimuksen analyysissa. Ne ovat globaaleja rakenteita, tulkinnan kautta syntyviä tiivistelmiä, jotka liittyvät puheen ja tekstin tulkitsemiseen. Esimerkiksi elokuvan kuvavirrasta muodostuu katsojalle kokonaisuuksia, käsitys siitä, mikä elokuvassa on merkittävää ja tärkeää. Tulkinta tapahtuu siis globaalien struktuurien avulla; kuvan ja tekstin informaation järjestäminen, tiivistäminen ja ymmärtäminen tapahtuu globaalissa prosessoinnissa. (Hoikkala 1990, 146.)

Diskurssianalyysi perustuu vuorovaikutukselliseen tulkintaan kielenkäytöstä (Hoikkala 1990, 160). Makrostruktuurin ja sen muodostumisen tutkiminen on keskeinen osa uutisten tuottamisen ja ymmärtämisen, niiden vuorovaikutuksen analyysissa. Tekstien ja niiden tulkinnan takana on yhteinen ymmärrys, kulttuuri, ja sen mukana mm. ideologiset ja myyttiset ulottuvuudet. (Fairclough 1997, 46; Fiske 1992, 215.)

6.2. Rantanen, Barthes ja Fiske

Juhapekka Rantanen tutki Persianlahden sodan aikana Helsingin Sanomien antamaa kuvaa sodan kulusta. Rantanen tulkitsi uutisjuttuja otsikoiden kautta. Kohteena olivat mielikuvat, merkityssisällöt, joita lukijoille otsikoiden avulla muodostui. Mielikuvien syntyyn ja niiden ohjailuun vaikuttivat myyttis-metaforiset ja ideologiset ehdot (Rantanen 1991, 39-40.) Tutkimuksen tarkoituksena oli paljastaa uutisoinnin ylläpitämiä ja luomia myyttejä. Rantanen myös tutki toimittajien lähdekritiikkiä ja uutislähteiden vaihtelua. (ibid. 1991, 44.)

Uutisten merkittävyyttä Rantanen vertaili Risto Kuneliuksen esille tuoman elämäkäyttöarvolupauksen kannalta. Kuneliuksen teorian mukaan kulttuurissamme vallitsee käsitys, että meille kaikille on luvattu turvallinen elämä ja tätä elämäkäyttöarvolupausta viestimet ylläpitävät rauhoittamalla ja ohjailemalla yleisön tulkintoja. (ibid. 1991, 45.) Rantanen korostaa, että hänen tutkimuksensa tarkoituksena ei ollut julistaa, oliko sodasta annettu kuva oikea vai väärä, vaan millainen oli se kuva, jota ryhdyttiin antamaan (ibid. 1991, 48). Sama lähestymistapa kuvaa omaa tutkimustani: tarkoitus ei ole osoittaa, onko islam väkivaltainen uskonto vai ei, vaan millainen on islamista annettu kuva ja miten se muodostuu.

Roland Barthes tutki myyttejä ja niiden vaikutusta merkityksen tuottajina. Myytti on Barthesille kulttuurin tapa selittää asioita. Myytti perittää alkuperänsä ja sille luonteenomaista on antaa tarkoitukselle muoto (Barthes 1973, 142; Fiske 1992, 117). Tiedotustutkimuksessa on tuotava esille, mitä ja miten myytti sisällyttää oman kantansa ja merkityksen uutisiin, juttuihin ja kaikkiin viestimien toimintoihin. Barthesin omat esimerkit toivat esille myyttien toiminnan mm: urheilussa, mainonnassa ja armeijan toiminnassa. Myyttien tutkimus on kysymyksen asettelua: miksi myytti toimii, mikä on sen tarkoitus? Menetelminä ovat täyteen ja tyhjään merkitysijään keskittyminen. Eli on tutkittava, mitä yritetään sanoa ja mitä jätetään sanomatta. (Barthes 1973, 138-142.)

Myytti islamista väkivaltaisena uskontona on seuraus otsikoiden konnotatiivisesta sisällöstä. Barthes on esittänyt, että estetismi tuottaa valokuviiin konnotaatioita eli viitesisältöjä. Semioottisessa analyysissä viitesisältöjen synty voidaan laajentaa estetismia pidemmälle (Tamminen 1991, 55). Laajentaminen toteutuu tutkimuksessani siten, että Fiske kirjan esittämien merkitystentuottotapojen kautta syntyy myyttinen, väkivaltainen islam.

John Fiskein "Merkkien kieli" -teos on tutkimukseni tulosten analysoinnin kannalta merkittävin lähde. Fiske tarjoaa erilaisia menetelmiä sanomien sisältöjen ja merkitysten tutkimukseen. Otsikoiden analysoinnissa olen käyttänyt semioottista menetelmää (Fiske 1992, 132-149). Menetelmä korostaa lukijan asemaa merkitysten tuottajana. Tuotokseen vaikuttavat ennakoasenteet ja aiemmat tiedot asiasta sekä kulttuurin vaikutus lukijan tulkintoihin (ibid. 141-142). Tekstien tulkinnoissa käytetään kommunikaatiotestiä, tunnistetaan merkityksiä tuottavia eroja ja vaihdetaan merkitysjärjestelmien yksiköitä merkityksen muuttamiseksi (ibid. 144-145).

Tutkimuksessani tunnistus on kulttuurierojen (islamilainen, itäinen kulttuuri verrattuna meidän länsimaiseen ja kristilliseen kulttuuriin) aiheuttamien tulkintaerojen huomaamista. Vaihtaminen on käsitteiden erilaisuuden mukaan tuominen tulkintaan. Kyseessä ovat siten myös vastakohtaparit eli hyvä/paha, länsi/itä (ibid. 167). Otsikoiden antama kuva ei ole sellainen vain siksi, että muslimit ovat tietynlaisia, vaan kuva on sellainen siksi, että meillä on tiettyjä käsityksiä muslimeista. Semioottinen menetelmä auttaa paljastamaan otsikoista metaforien,

symbolien, tottumuksen ja toiston sekä kulttuurin vaikutuksen islam-kuvan muodostumisessa. “Semioottisessa tutkimuksessa on pyrkimyksenä konstruoida jokin abstrakti struktuuri, jota tarkastellaan kielenä” (Kuusamo 1990, 43). Tässä tutkimuksessa abstrakti struktuuri on asenne islamia kohtaan ja sen esiintyminen sekä muodostuminen uutistekstin kautta.

Otsikoiden tutkimuksessa on kysymys vastustavasta koodista. Tämä menetelmä paljastaa hallitsevan, tarjotun tulkinnan ja sen takana olevat yhteiskunnalliset arvot. Ne torjutaan ja sitten neuvotellaan erilainen tulkinta. (Fiske 1992, 148.) Toisaalta vastustavan tulkinnan takana on aina oletus siitä, että otsikon ilmimerkitys sisältää vallitsevia, ohjaamaan tarkoitettuja arvoja. Eikö tämä johda toiseen ääripäähän, eräänlaiseen vainoharhaiseen, salaliittoa paljastavaan tulkintaan? Tämän olen pyrkinyt välttämään sillä, että olen kieltänyt “salaliiton muslimeja vastaan” olemassaolon. Lähtökohtana on Helsingin Sanomien ja sen tietolähteiden pyrkimys objektiivisuuteen ja pyrkimyksen näkyminen myös journalistisessa tuotoksessa (mm: Bruun etc. 1989, 17-18). Vastustus korostaa lukijan oman tulkinnan kyseenalaistamista. Yritän löytää niitä tekijöitä, joiden avulla otsikoista helposti nousee kuva väkivaltaisesta, julmasta ja yksioikoisesta uskonnollisesta kulttuurista. Tuloksia perustelen seuraavissa luvuissa palaamalla mm: Fisksen, Barthesin ja Rantasen menetelmiin, sekä eri tutkijoiden ja toimittajien kirjoitusten, käsityksien ja tulosten vertailulla omiin johtopäätöksiini.

7. OTSIKKOANALYYSI

Tässä luvussa esitän, millainen islam-kuva Helsingin Sanomien otsikoiden kautta syntyy. Kuva muodostuu islaminuskoisten maiden (7.2.) sekä eri teemojen kautta (7.3.). Sitä vahvistavat tai muuttavat valokuvien, kuvatekstien (8.1.) ja uutistekstien (8.2.) kautta saatava tieto. Luvussa yhdeksän pohdin eri analyysitapojen ja käsitysten kautta, miten ja miksi kuva muodostuu otsikoiden sekä kuvien ja tekstin kautta vastenmieliseksi ja uhkaavaksi.

7.1. Otsikoiden analyysitapa

Otsikoita on yhteensä 176. Jokainen otsikko on käyty läpi esimerkin osoittamalla tavalla. Tuloksena on maiden ja erilaisten teemojen toistuminen, joita käsittelen seuraavissa luvuissa.

Esimerkkiotsikko:

- 1. Vauraus voi vapauttaa Saudi-Arabian naisia / Yleistyvä omistaminen ja työssäkäynti valmistelevat hiljaista vallankumousta / 2. Kauppiaita ja tiedenaisia / Niukkuus voi auttaa naiset töihin / Protesti kääntyi naisia vastaan / 3. The Economist / 4. (värikuva) 5. 10.2.1997**
- 6. Vapauttaa; naiset ovat siis vankeja. Nainen on muslimimaissa kulttuurinsa vanki? Vaurautta mekin tavoittelemme ja se on siis kaikille hyväksi ja luo vapautta. Omistaminen ja työnteko meille tärkeitä arvoja. Meidän kulttuurimme tavat vapauttavat naisia. Varakkuuden tavoittelu voittaa uskonnolliset tavat. Muslimimaissa ei kannata protestoida, tuoda mielipiteitään julki. Meille mielipiteenvapaus tärkeä arvo.**
- 8. Omistaminen naisten tapa saada valtaa. Naisten varottava liikaa esilletuloa. Protesti autolla ajaminen Persianlahden sodan aikana. Ajokielto ennen tapa, nyt siitä tehtiin laki. Maassa uskonnollinen poliisi, mutawa.**
- 9. Kuva: Täysin hunnutettuja naisia ostoskeskuksen edessä muovipussit kädessä.**
- 10. "Saudiarabialaisia naisia ostoksilla 1990 hiukan ennen Persianlahden sotaa."**

Selitys:

1. Lihavoitu teksti on pää- ja ala-otsikkoa / 2. Normaali teksti jutunotsikoita / 3. uutisen lähde / 4. (millainen oli kuva: mv vai väri) / 5. ilmestymispäivä.

6. Otsikoiden alla oma analyysini, konnotatiivinen erittely sekä 7. kysymyksiä, joihin palaan tutkimuksessa.

8. Kursivoitu teksti on tiivistelmä itse jutusta ja 9. luonnehdinta mahdollisesta kuvasta. 10. "Kuvateksti".

7.2. Islamilaiset maat otsikoissa

Olen koonnut yhteen islamilaisia maita ja alueita koskevat otsikot. Maa on tullut valituksi, jos siitä on tarkastelujaksoilla ollut vähintään viisi otsikkoa. Seuraavat maakuvaukset muodostuvat otsikoissa monta kertaa esiintyvistä tapahtumista ja tekijöistä. Esimerkkeinä toistuvista teemoista on yksi tai kaksi aiheelle tyypillistä otsikkoa.

Algeria. 61 otsikkoa (1995: 17 - 1996: 13 - 1997: 31).

Algerian äärimuslimien veriteot jatkuivat uusilla raailla tapoilla. / Algeria elää toivottomassa raakuuksien kierteessä.

Väkivallan tekijöinä ovat muslimit: ääri-, kiihko- tai vain muslimit. He tappavat siviilejä, sotilaita ja toimittajia. Algerian tilanne on toivoton; ratkaisua väkivallan lopettamiselle ei löydy.

Algeriassa murhattiin 38 siviiliä viikon lopulla. / Yöllä iskeneet murhaajat silpoivat veitsillä ja kirveillä hengiltä ainakin 300 ihmistä.

Siviilejä tapetaan armottomasti ja päämääränä on mahdollisimman suuren tuhon aiheuttaminen. Naisia, lapsia tai vanhuksia ei säälitä. Pommeilla kylvetään kohdentamatonta tuhoa ja tappaminen on julmaa, suunnitelmallista ja totaalista ihmisten eliminoimista.

Algerian sanotaan tappaneen 800 saarrettua muslimia. / Algerian armeija tappanut 2800 sissiä.

Islaminuskaisen maan hallitus kosta tappamalla muslimiryhmittymien jäseniä. Hallitus ei kunnioita muslimisissien ihmisoikeuksia, vaan murhaa ja kiduttaa heitä vankiloissa. Kuolemantuomiot sisseille ovat tavallinen oikeuskäytäntö. Turvallisuusjoukot takaavat turvallisuuden tappamalla mahdollisimman paljon sissejä. Silti, hallituksen ja armeijan halukkuutta puuttua tappamiseen epäillään niin Algeriassa kuin Euroopassakin.

Algerian islamisteille vankeustuomioita Saksassa. / Kiihkomuslimit uhkasivat Ranskaa verilöylyillä.

Muslimit uhkaavat läntistä kulttuuria. He julistavat pommikampanjan Ranskaa vastaan ja Belgia varoittaa kansalaisiaan matkustamasta Algeriaan. Saksassa pidätetään Algerian terroristiryhmiin kuuluvia muslimeja.

Algerian oppositio tarjoaa hallitukselle rauhansuunnitelmaa. / Kansanäänestys lujitti Algerian hallitusta.

Ryhmittymät eivät ole poliittinen voima, oppositiota; ne ovat terroristijärjestöjä. Muslimit eivät ole mukana rauhan rakentamisessa, vaan sitä tekevät oppositio ja hallitus. Ryhmittymillä ei ole kansan tukea takanaan.

Algerian kaikkia tv-toimittajia uhattiin terrori-iskulla. / Algerialainen toimittaja ammuttiin äitinsä haudalla.

Muslimit eivät kunnioita tiedonvälityksen vapautta. He uhkaavat ja hyökkäävät toimittajia ja tiedotusvälineitä vastaan.

Afganistan. 45 otsikkoa (1995: 2 - 1996: 33 - 1997: 10).

Afganistanin osapuolet hieroivat rauhaa. Taleban aloitti suurhyökkäyksen. / Taleban liikkeen sissit etenivät Afganistanissa.

Afganistanissa valtaan ovat kauan jatkuneen sodan jälkeen nousseet ääri-islamilaisten Talebanliikkeen edustajat. He ovat ylivoimaisesti vaikutusvaltaisempia ja eniten esille nousevia toimijoita Afganistanissa. Talebanilaiset ovat islamia opiskelleita fanaatikkoja, jotka tuntevat

islamin täysin ja haluavat toteuttaa sen lakeja pikkutarkasti. Taleban jatkaa sotaa saadakseen koko Afganistanin hallintaansa. Muut ryhmät ovat yhdistyneet Talebania vastaan ja kansakin on kääntymässä Talebanin vastustajien puolelle. Taleban on sodan suurin toimija ja sodan jatkumisen syy.

Muslimiopiskelijat haluavat tiukan islamin lain voimaan Afganistanissa. / Järjestö vaatii kasvattamaan parran, mutta kieltää leijan lennättämisen.

Muslimiopiskelijoiden Taleban ei kunnioita ihmisoikeuksia, ei varsinkaan naisten. Se on armoton vihollisilleen ja surmaa heidät ilman oikeudenkäyntejä. Armoa ei tunneta. Myös länsimaiset tavat ja arvot ovat heidän ankaran toiminnan kohteena. Säännöt kummuttavat länsimaalaisia: kielletään paperipussit ja leijan lennättäminen.

Taleban uhkasi hirttää naispuolisia aputyöntekijöitä. / Amnesty: Etsintöjä talo talolta.

Muslimiopiskelijat eivät halua neuvotella länsimaiden kunnioittamien YK:n tai Amnestyn kanssa. He estävät avustusjärjestöjen toimintaa maassaan, jossa on pula kaikesta. Tiukat islamilaiset vaatimukset koskevat myös länsimaalaisia. Siitä ei välitetä, että vaatimukset aiheuttavat lisää kuolemaa ja kärsimystä afganistanilaisille.

Viiden rukouksen pakko Kabuliin. / Iran arvosteli jyrkästi Talebania.

Islamin lakien noudattamisen vaatimus on ehdotonta. Jopa niin ehdotonta, että muut islamilaiset maat kritisoivat talebanilaisten lainkäytäntöä. Myös naiset nousevat vastustamaan heitä alistavia vaatimuksia.

Afganistanin kiihkoislamilaisten koetaan geopolittisena uhkana. / Taleban varoitti Venäjää sekaantumisesta taisteluihin.

Taleban ja sen islam koetaan uhkana naapurivaltioissa. Venäjä pelkää ääri-islamilaisuuden leviämistä lähialueilleen ja Pakistan, talebanilaisten kouluttaja, vähentää tukeaan muslimiopiskelijoiden armeijalle.

Lähi- Itä (Israel) 13 otsikkoa (1995: 3 - 1996: 2 - 1997: 8).

Hamas uhkasi jatkaa pommi-iskuja Israelissa. / Rauhan vihollisten tappava taktiikka näyttää tuottavan vesiperän.

Terroristeina islamilaiset äärijärjestöt. He taistelevat keinoja kaihtamatta juutalaisia vastaan. Muslimit ovat rauhan vihollisia; juutalaiset taas uskonnollisesti ja elämäntavoiltaan lähellä meidän länsimaista kulttuuria. Israel ei anna periksi väkivallan edessäkään. Juutalaisilla on lännen sympatiat Toisen Maailmansodan kansanmurhan vuoksi.

Kiihkomuslimien pommi-isku tappoi 18 ihmistä Israelissa. / Palestiinalaiset ääriryhmät ylistivät terroristeja.

Palestiinalaiset taistelevat oman maansa puolesta. He ovat muslimeja ja valmiita kaikkiin keinoihin tavoitteensa saavuttamiseksi. Yksi tapa näyttää olevan juutalaisten tappaminen. Kyseessä on myös uskontojen välinen sota, ei vain miehittäjän ja miehitettyjen sota.

Netanjahu uhkasi kostaa Hizbollahin raketti-iskut. / VäkivaltaisuuDET varjostavat tänään alkavaa Libanonin avustajamaiden kokousta.

Lähi-idässä väkivallan kierre vain jatkuu. Kostotoimet kostetaan ja neuvottelut kariutuvat jo alkuunsa. "Rättipäät ne jaksaa aina vain tapella" -kommentti saa vahvistusta. Lähi-itä "rättipäiden" aluetta, uskonnosta riippumatta.

Turkki. 9 otsikkoa (1995: 3 - 1996: 1 - 1997: 5).

Useita ihmisiä kuoli Istanbulin rajuissa muslimimellakoissa. / Istanbulin uskonnollispohjaiset kahakat johtivat rajuihin mielenosoituksiin.

Muslimit mellakoivat Turkissa. Turkissakin muslimit ovat väkivallan ja kuoleman aikaansaajia. Eri islamin suuntaukset tappelevat keskenään. Muslimit ovat hajanaista ja riitaista joukkoa. Hallitus ja sen poliisit sekä asevoimat ylläpitävät rauhaa ja turvallisuutta. Islam tasapainon uhka.

Jyrkän linjan islamilaisuuden suosio nousee nopeasti Turkissa. / Turkin koulut lisäävät ei-uskonnollista opetusta.

Muslimien vastustajana hallitus, joka haluaa tehdä Turkista länsimaisen, meidän kulttuuria lähempänä olevan valtion. Tähän hallitus pyrkii mm: rajoittamalla uskonnollista toimintaa. Muslimit vastustavat länttä ja länsimielisiä. Turkkilaiset ovat muslimeja ja valitsevat ennemmin uskonnon kuin yhteyden meihin, länteen. Jopa naiset, joiden vapauksia islam rajoittaa, kannattavat muslimien toimintaa.

Turkin islamistit “sopeutetaan demokratiaan”. / Syyttäjä vaati Turkissa 38 islamistille kuolemaa.

Hallitus länsimaiden kaltainen demokratian kannattaja. Islam on este demokratian toteutumiselle, joten se saatava valvontaan. Islamilaisuus on suorastaan rikos demokratiaa vastaan.

Iran, 8 otsikkoa (1995: 1 - 1996: 2 - 1997: 5).

“Teheranin vampyyri” tapettiin julkisissa hirttäjäisissä Iranissa. Sarjamurhaajalle 214 ruoskaniskua ja kuristusmatka nostokurjella.

Islamilainen tasavalta noudattaa tarkasti islamin lakeja. Väkivalta ei ole lain vastaista, kun se tapahtuu uskonnon nimissä. Väkivalta on myös arkinen, julkinen tapahtuma.

Nainen varapresidentiksi Iranissa. / Iranissa kiistellään naisten oikeudesta pyöräillä. Islamilaisvaltion uskonnollinen ilmapiiri on tiukentunut viime aikoina entisestään.

Tiukan islamilaisuuden maa voi myös muuttua. Nainen saa arvostetun aseman ja Iran tuomitsee Afganistanin muslimiarmeijan lainkäytännön. Mutta muutokset ovat vain poikkeuksia, sillä pikkutarkka uskonnollisuus elää vahvasti.

Iran juhli vallankumousta ja varoitti länttä. / Uusi presidentti lähetti rauhan viestin länteen.

Iran jatkaa islamilaista vallankumoustaan. Kohteena ovat länsimaat. Iran on vahvasti

islamilainen maa ja se kokee lännen, meidät, uhkana. Silti on toivoa muutoksesta uuden, maltillisen presidentin kautta. Iran islamilainen maa ja samalla se on erittäin ristiriitainen maa asenteiden vaihdellessa meihin. Iranilaiset voivat olla epäluotettavia.

Pakistan. 7 otsikkoa (1995: 4 - 1996: 1 - 1997: 2).

Pakistanissa tuomittiin kristittyjä kuolemaan jumalanpilkasta. / Pakistanissa pidätetty suunnitteli Paavin murhaa.

Pakistan toteuttaa tiukkaa islamin lakia. Kuolemantuomio tulee helposti ja nuori ikä ei ole mitenkään lieventävä tekijä. Tuomion kohteena ovat kristityt. Meidän uskomme on tuomiolla. Pakistanissa tiukka islamilaisuus on kristinuskon tuomitsemista. Pakistan on terroristien tukija.

Moskeijoihin hyökänneet miehet ampuivat 20 rukoilijaa Pakistanissa. / Pakistanissa kymmeniä kuollut muslimien yhteenotoissa.

Muslimit tappelevat keskenään. Mikään paikka, ei edes oman uskonnon pyhä hartauspaikka, ole turvallinen. Säälimättömiä toisia islam-suuntauksia kohtaan, joten ei ihme, että muut uskonnot eivät saa armoa.

Egypti. 5 otsikkoa (1995: 3 - 1997: 2).

Egyptin poliisi ampui kiihkomuslimeja.

Egyptissä muslimijärjestöt ovat väkivallan tekijöinä. Hallitus ja sen laillisen vallan edustaja poliisi takaavat turvallisuuden eliminoimalla islamisteja. Muslimit taistelevat demokraattisesti valittua hallitusta vastaan. Keinoja ei kaihdeta ja hyökkäyksiä tehdään niin poliitikkojen kuin siviilienkin kimppuun. Kohteena ovat myös länsimaiset turistit. Egyptiläiset ovat yhtä kovia kiihkoilijoita kuin algerialaiset tai palestiinalaiset.

Egypti salli tyttöjen ympärileikkaukset. / Egyptin hallitus ei salli naisten ympärileikkauksia.

Egyptiläiset haluavat toteuttaa julmia perinteitä islamin nimessä. Egyptiläiset ovat ehdottomia uskossaan. Hallitus, länsimaisen demokratian toimija, vastustaa epäinhimillistä naisten alistamista.

Egypti hirtti kirjailijan puukottajat.

Egyptikin toteuttaa kuolemantuomioita. Silmä silmästä periaate on lain käytäntö. Armoa ei anneta, vaan kuolemantuomio toteutetaan raaemalla tavalla kuin esim: läntisessä sivistysvaltiossa Yhdysvalloissa.

7.3. Otsikot ja metafora - tekijä ja teko

Olen luokitellut islamia koskevia teemoja, joiden aiheet toistuvat otsikoissa. Näiden teemojen kautta syntyvät konnotaatiot ovat osa islam-kuvaamme. Käsitteitämme islamista uskontona ja kulttuurina sekä muslimeista ihmisinä. Selkeintä ja yleisimmin esiintyvää teemaparia, otsikoiden teot ja tekijät, käsitteelen tässä luvussa metaforien käytön kautta.

Kielikuvia otsikoissa on paljon. Niiden käyttö antaa otsikoille narratiivisen sisällön. Otsikko voi olla pieni tarina, jossa otetaan kantaa paljon tiukemmin kuin itse tekstissä. Teksti osoittautui useissa tapauksissa neutraalimmaksi sävyllään ja sisälsi vähemmän kielikuvia tai kerronnallista tyylittelyä kuin otsikon "raflaava", myyvä esillepano.

Olen poiminut metaforisia esimerkkejä otsikoista ja jaotellut ne kahteen pääryhmään: tekoihin ja tekijöihin. Muitakin kielikuvia otsikoista löytyi, mutta tämä jaottelu tuo esille tutkitun mielikuvan: islamin (tekijä) uhan (teko). Teko liittyy kuolemaan, sen tapahtumiseen tai tuottamiseen. Kuolema, sen uhka, on yleisin tapahtuma islam-uutisoinnissa. Kuoleman käyttöarvovouhka on materiaalin kautta perusteltu väittämä. Tekijöinä ovat muslimit; erilaiset ryhmittymät tai muslimimaa, sen hallitus ja joukot. Helposti voisi väittää, että olen tarkoituksella valinnut selkeimmät "muslimit väkivaltaisina uhkaajina" -otsikot tarkasteluun. Siihen ei kuitenkaan ole ollut tarvetta, sillä uutisointi muslimeista on useimmiten väkivaltaisen tapahtuman raportointia.

Kielikuvaesimerkki on kursivoituna ja suluissa on esitetty kielikuvan esiintymiskerrat otsikoissa. Kielikuva esiintyy materiaalissa erilaisissa muodoissa, mutta esimerkkinä on vain yksi muoto. Niiden arvolatausten erottelu on omaa tulkintaani, pohjautuen mm: sotilastermistöihin. Tällaista erottelua teen teon kohdistuksen mukaan. Kohteen määrittely paljastaa, millainen arvopainotus kielikuvaan liittyy ja tämä painotus kertoo paljon tekijöistä: onko tärkeintä vain kuoleman tuotto vai tietyn kohteen kuolema. Eli uhkaavatko muslimit tiettyjä henkilöitä vai kaikkien elämää?

7.3.1. Teko

Teko oli kuoleman tuottamista, sillä uhkailua tai väkivaltaista toimintaa.

Kuoleman tuotto oli useimmiten *Tappamista* (11) ja *Surmaamista* (10). Surmassa mukana myös "sai surmansa" -muodot.

Tappaminen on surmaamista raaempi ilmaisu mutta molempia voi pitää neutraaleina verbeinä, verrattuna *Teurastukseen* ja *Silpomiseen*. Harkitumman toiminnan arvoa sisältää *Murha* (2). Kerran kuolema kävi lähellä *Haavoittamisen* muodossa.

Kuolemaa tuotettiin *Ampumalla* (3) ja *Tulittamalla* (2). Tulittamista voidaan pitää raivoisampana toimena, joka ei ole niin suunnattu teko kuin ampuminen. Tulittamisessa tärkeintä on mahdollisimman monen ammuksen sinkoaminen tiettyyn suuntaan; ampumisessa ammuksen tai ammusten lähettäminen tiettyyn kohteeseen. Vähiten kohdentamatonta toimintaa olivat *Pommi-iskut* (3), jotka liittyivät *Terrorismiin* (5). Hallitseva osapuoli, hallitus tai maan johtava sotajoukko (Taleban), jakoi oikeutta *Tuomitsemalla kuolemaan* (4) ja tuomio toteutettiin *Hirttämällä* (5). Hirtto oli lasten murhaajalle ja raiskaajalle *Kuristusmatka*, jota iranilaiset kansanjuhlatunnelmissa seurasivat.

Tappaminen oli iskevä tapahtuma. *Isku* (6) on kohdistettu toiminta vastustajan tuhoamiseksi tai lamauttamiseksi. Se on ammatillisempi termi kuin tappo, eli se liittyy johdettuun, suunnitelmalliseen toimintaan. *Itsemurhaisku* (3) on selkeä terroristinen teko, jonka päämääränä on laajan tuhon tuottaminen, ei niinkään tietyn kohteen eliminointi. Itsemurhaisku on enemmän tunteen, aatteen ohjaama teko kuin *Murhaisku*, joka on selvästi suunnattu toiminta. Selkeä

sotatoimi on *Ohjusisku*; tuttu ja nykyaikainen tapa lännelle Persianlahden sodan ajalta ja Naton iskiessä Jugoslaviaan Kosovon sodan vuoksi.

Teko oli verenväriinen. Verellä on vahva vaikutus ja symbolinen arvo ihmisten mielissä, kuten Barthes osoitti (1973, 65). *Verinen viikonloppu* oli tapahtuma Algeriassa mutta myös väkivaltaisuudestaan kuuluisa Sam Peckinpahin elokuva. Algeria on suurta kuoleman draamaa, täynnä *Veritekoja* (2). Teko on *Verityö*; tappaminen on työtä. Arkista toimintaa muslimille? *Veriset kostoiskut* ovat uhrien palaute työlle. Suomalaisille läheiseen, kaikkien henkilökohtaiseen kokemukseen osuvat *Verilöylyt* (8). Sauna on perisuomalainen paikka. Nyt saunomisen rituaaleihin tuodaan vieraan kulttuurin väkivaltaista toimintaa, tappamista. Löyly on saunan puhdistavin henki, koko toiminnan perusta. Vahvasti symbolinen veri yhdistetään yhtä vahvaan kansallisen identiteetin toteemiin, saunomiseen. Kielikuvana loistava, mielenkiintoa herättävä vahvan latauksensa ja ristiriitaisuutensa vuoksi. Meille harvinainen joukkomurhaaminen tehdään ymmärrettäväksi oman perinteemme kautta. Tavallaan kyseessä on ”pyhäinhäväistys”; erilaisen kulttuurin kiihkoryhmien toiminta erilaisen uskonnon puolesta tahraa meidän puhtaan tapamme.

Muita tekoja kuvailevia sanoja olivat *Tappava* ja *Raaka* (4). Kulttuurien välinen kamppailu tulee esille, kun Yhdysvallat ilmoitti saaneensa *Selkävoiton* terrorismista. Terrorismi ja sen vastustaminen, idän toiminta ja lännen vastatoiminta, on urheilua. *Väkivaltakierrettä* on hyvä seurata, kun se ei tapahdu omassa elinympäristössä. Voitto on yhden terroristin saaminen kiinni Yhdysvalloissa. Kilpailun kannalta ei ole merkitystä, että mm: Algerian terrorismi jatkuu vaikutuksiltaan moninkertaisena päivittäin. Mutta se tapahtuukin eri pelikentällä, muslimien kesken. Meillä ei ole osaa siihen eikä siten kiinnostustakaan.

7.3.2. Tekijä

Tutkimuskohteena olivat islamia koskeva uutisointi, joten tekijöinä ovat olleet *Muslimit* (4) tai *Islamistit*. Heidän innokkuutta korostettiin *Kiihkomuslimi/-islamilaisten* (3) jaottelulla tai sitten tekijöinä olivat ehdottomat *Äärimuslimit* (4) tai *Ääriryhmä*. Järjestäytymistä ja sotilaallista toimintaa toivat esille *Muslimisissit* (2) ja *Islamilaisrintama*. Säännönmukaisuutta eri termien

käytöllä ei ollut, joten vastausta vaille jää kysymys: kuinka erottaa muslimin äärimuslimista, islamilaiset kiihkoislamilaisista? Kaikkien ryhmien toiminta on kuitenkin ollut samanlaista, väkivaltaista.

Uskonnolliset ryhmät taistelevat valtiota (Israel) tai hallitusta vastaan (Algeria). Länsimaisen demokratiakäsityksen kautta hallitus ja valtio ovat laillisia toimijoita. Muslimimaiden *Armeija* (3), *Turvallisuusjoukot* (4) ja *Poliisi* (2) ylläpitivät valta-asemaa, yhtä väkivaltaisain keinoin kuin vastustajatkin. *Valtion* nimi esiintyi kuusi kertaa ja tämä tuo esille uskonnollisen taustan: Egypti on islamilainen valtio, samoin Pakistan. Väkivaltaan syyllistyvät erilaiset uskonnolliset ääriryhmät mutta rauhaa hallituksen kanssa yritti neuvotella *Oppositio*, joka oli toimiessaan ääri-islamalainen GIA-ryhmä Algeriasta.

Poliittisempaa, vähemmän uskontoon painottuvaa vastarintaa harjoittivat *Sissit* (8) ja väkivallan totaalista käyttöä suosivat *Terroristit* (2). He olivat *Murhaajia* ja *Rauhan vihollisia*. Uskonnollisesti määritellyt ryhmät uhkaavat siis rauhaa. He eroavat muista toimijoista ainoastaan vahvan uskonnollisuutensa takia. Uskonto tekee heistä rauhan vihollisia.

Olipa painotus poliittinen, uskonnollinen tai maantieteellinen, on yleistävä lopputulos helppo tehdä suomalaiseen tyyliin: "Aina ne räppäät jaksaa tapella!" Kun tiedämme vain vähän itäisen kulttuurin kansoista, muodostamme kuvamme viestinten välittämien tietojen ja niiden yleistämisen kautta. Tämän tutkimuksen perusteella lähes kaikki tieto islamilaisista on väkivaltaisten tapahtumien uutisointia. Islamilaiset ovat äärimmäistä porukkaa. Luokittelu on kuitenkin meidän tekemämme, ei itse uskonnosta johtuva. "Ääri-islamilaista ovat islaminuskoisissa maissa syntyvät sellaiset suuntaukset, jotka uhkaavat tai joiden voidaan osoittaa uhkaavan läntisiä etuja. Ankaran suvaitsematon Saudi-Arabia ei siis ole ääri-islamalainen maa, mutta selvästi avoimempi Iran on." (Sadeniemi 1995.)

Ne muutamat "tavallista elämää" elävät muslimit ovat länsimaiseen kulttuuriin sopeutuneita muslimeja. Me pystymme valvomaan heitä ja he ovat hyväksyneet valvonnan omaksumalla meidän kulttuurimme. Mutta meidän ympärillämme on maailma täynnä kulttuuriamme vihaavia, väkivaltaisia ja kiihkomielisiä islamilaisia, jotka vain tappavat toisiaan. Ja jos he tappavat oman

uskontonsa jäseniä niin tuskinpa heiltä löytyy armoa eriuskoisia kohtaan. Tämä on mielikuva, joka syntyy kielikuvien ja kerronnan kautta. Jos väittäjä tuntuu yksinkertaistetulta niin yhtä yksinkertaistettua on otsikoiden tarjoama tietokin. Koko tutkimuksen väitteen, islam muodostuu otsikoiden kautta uhkaavaksi ja väkivaltaiseksi, tiivistyy otsikkoon elokuun kuudennelta päivältä 1997: ”Yli sata ihmistä tapettiin raa’asti Algeriassa äärimuslimien yöllisissä verilöylyissä.”

7.4. Otsikoissa toistuvia teemoja

Tekijöiden ja tekojen lisäksi erottelen otsikoista lisää teemoja. Ne ovat aiheita, joiden kautta useimmiten määritetään islamin suhdetta uutisoitavaan tapahtumaan. Poikkeuksen tekee ‘yksilö’-teema. Sen olen ottanut mukaan siksi, että teeman harvoin esiintyminen osoittaa uutisoinnin tuovan esille muslimit massoina, ilman yksilöllisiä tekoja ja päätöksiä.

Sama otsikko voi esiintyä useammassa teemaluokassa. Tässä luvussa mainitsen teemaotsikon yhteydessä, kuinka monessa otsikossa kyseinen teema selkeästi esiintyy. Osa näistä teemoista toistuu kuvia tutkivassa luvussa 8.1.2.

Uskonto. 24 otsikkoa.

Muslimien uskonnolliset käskyt muuttuivat terrorismin työkaluiksi. / Erikoisjoukot valvomaan Tsetshenian islamilaista lakia.

Islam on ehdoton ja jyrkkä uskonto. Se sisältää tarkkoja määräyksiä, jotka vaikuttavat jokaiseen elämänalueeseen. Kiellettyjä ovat monet meille arkiset asiat, kuten shakin ja jalkapallon pelaaminen, television katselu tai miesten parrattomuus.

Islamilainen valtio on tiukasti valvottu. Uskonnon lakien tottelemista voidaan valvoa armeijan erikoisjoukoin. Tuomiot ovat ehdottomia: kuolema hirttämällä tai julkinen ruoskinta. Toisaalta, onhan meilläkin ollut kannatusta kovempiin tuomioihin mm. raiskaajille. Naisen asema islamissa

on heikko. Silti islamilla on kansan, myös naisten, tuki. Sen suosio vain kasvaa, väkivallasta huolimatta.

Islam on väkivaltainen. Uskonnolliset käskyt ovat terrorismin työkaluja. Uskonto pyhittää kaikki keinot tavoitteiden vuoksi. Yksi tavoitteista on islamilaisuuden levittäminen väkivalloin, "islamilainen vallankumous". Islam ei suvaitse toisia uskontoja. Sen nimissä taistellaan juutalaisia vastaan ja tuomitaan kristittyjä, meidän uskontomme jäseniä kuolemaan. Uskonnolla voi selittää kaiken: tuomiot, päätökset ja säännöt. Islam aiheuttaa mellakoita ja sotia. Sen nimissä alistetaan ja valvotaan, mutta mitään positiivista se ei tunnu saavan aikaan. Islam tuntuu sallivan samaan uskontoon kuuluvien tappamisen; esimerkkinä shia- ja sunni-muslimien yhteenotot .

Islam on uhka demokratialle. Siksi hallitusten on rajoitettava mm: Turkissa islamin opetusta ja uskonnollista toimintaa. Islam on sopeutettava demokratiaan; muuten se ei toimi demokratiassa. Kiihkoislamilaist eivät julista rauhansuunnitelmia, vaan sen tekee oppositio. Islam on uskonto, joka ei sovi meidän demokraattiseen kulttuuriimme.

Islam ja länsi. 21otsikkoa.

Kiihkomuslimit uhkasivat Ranskaa verilöylyillä. / Ranskalaistuneelle muslimille islam on yksityisasia.

Länsi olemme me. Uhka ja kommentit länttä kohtaan ovat samalla uhka ja kommentti meitä vastaan. Muslimit eivät halua länsimaista elämäntapaa. He eivät kunnioita samoja arvoja kuin me.

Siksi islam on uhka meitä kohtaan. Suoria uhkauksia saamme Iranilta. Algeria uhkaa Ranskaa verilöylyillä. Pakistanilainen kiihkoilija valmisteli Paavin, kristityn maailman merkittävimmän ihmisen murhaa. Turvallisuuden nimissä monet länsimaat rajoittavat suhteitaan muslimimaiden kanssa. Muslimit eivät kunnioita meidän arvostamiamme järjestöjä: Punaisen Ristin ja Amnestyn työ estetään.

Euroopan muslimit kertovat, kuinka heille uskonto on vain osa elämää, ei elämäntapa. Entisen Jugoslavian alueella muslimit ovat konfliktien osapuolena. He ovat valmistaneet kemiallisia aseita ja olleet valmiita käyttämään niitä; meidän maanosassamme. Euroopassa on myös muslimimaiden aktivisteja, jotka suunnittelevat terroritekoja. Islam ei uhkaa meitä ulkopuolelta vaan myös sisäpuolelta.

Uhrit. 23 otsikkoa.

Äärimuslimit iskivät verisesti Algeriassa. / Filippiinien kapinalliset muslimit pakenivat panttivangit kilpinään.

Muslimien, ääriyhmiä tai muslimimaiden hallitusten, uhrit ovat useimmiten siviilejä. Siviili on tavallinen ihminen. Meikin olemme siviilejä. Naiset ja varsinkin lapset ovat meidän kulttuurissamme suojelun kohteena. Muslimeille ei tunnu olevan väliä, kuka kuolee. Tärkeintä on kattava terrori. Uhreina ovat muut muslimit tai kristityt ja juutalaiset.

Uhreja ei säälitä. Heidät tapetaan julmasti ja järjestelmällisesti. Säälimätön kohtelu koskee muslimimaiden vankeja. Heitä kidutetaan ja tapetaan. Uhrit ovat sivullisia, tavallisia ihmisiä, joita sotivat muslimit käyttävät 'ihmiskilpinä' taistelusta peräytyessään. Muslimimaiden hallitusten poliisit ja armeijat eivät suojele uhreja.

Uhreja ovat länsimaalaiset, me. Länttä uhataan verisillä iskuilla ja länsimaisia avustustyöntekijöitä pahoinpidellään. Islamin leviämisessä länsimainen elämäntapa on uhri. Uhreja ovat toimittajat. Meille sananvapaus demokratian perusta. Assosiaation periaatteella jälleen voidaan siirtää merkitys toiselle tasolle ja meille arvokkaan asian uhkaaminen on meidän uhkaamista.

Uhreja ovat toiset muslimit. Heitä tapetaan shiojen, sunnien, alaviittien ja druusien välisissä konflikteissa. Uhri ei ole turvassa edes uskonnollisessa, pyhässä paikassa, moskeijassa.

Uhreja ovat entisen hallituksen jäsenet, presidentit ja valtaapitävät. Islamilainen kumous on säälimätön. Anteeksiantoa ei tunneta. Jokainen voi olla uhri.

Nainen. 11 otsikkoa.

Sudanissa voimaan tiukka sukupuolierottelu. / Miehet äänestivät Kuwaitissa.

Nainen on muslimikulttuurissa alistettu. Hän elää vai miehen määritelmän kautta. Naiselle on lukemattomia sääntöjä, joiden tarkoitus on pitää hänet nöyränä miehen palvelijana. Tällaisia ovat pukeutumissäännösten lisäksi ympärileikkausrituaalit. Silti naiset kannattavat islamin uskon tiukempaa toteuttamista mm: Turkissa. Alistavia säännöksiä vastaan naiset protestoivat Afganistanissa, missä naiselta on viety kaikki ihmisarvo.

Nainen voi yrittää parantaa asemaansa rajallisin keinoin. Hänen on vaikea osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon, mutta jos koulutukseen ja omaisuuden hankintaan on mahdollisuuksia, voi nainenkin menestyä muslimimaissa. Nainen elää miesten ehdoilla miesten maailmassa.

Yksilö. 4 otsikkoa.

Talebanin mullah Mohammad Omar on erittäin ujo mutta vahva johtaja. / Maltillinen Khatami astui Iranin johtoon.

Yksilöitä ei otsikoissa usein esitellä. Afganistanin sodasta annetaan kahden henkilön nimet. Molemmat ovat ryhmänsä päälliköitä. Kaksi muuta henkilömainintaa koskevat Iranin presidentti Khatamia ja molemmat otsikot ovat saman päivän lehdestä. Tämä muutaman yksilön esittäminen korostaa muslimeja massana. Tästä ilmiöstä enemmän kuva-analyysin luvussa 8.1.2.

Otsikoiden islam on väkivaltainen ja vastenmielinen. Siihen uskovat muslimit ovat uhkaavaa ja fanaattista massaa, joka on valmis tekemään kaikkensa tavoitteidensa eteen. Islam on

suvaitseman ja ehdoton. Siinä ei ole sijaa yksilöille, eikä islam kunnioita yksilön oikeuksia. Helsingin Sanomien kautta syntyvää islam-kuvaa kokonaisuudessaan, kun kuvan muodostajiksi tulevat mukaan uutisten tekstit sekä valokuvat, esittelee luku 9.6.

8. KUVISTA JA TEKSTEISTÄ

Tämän tutkimuksen pääpaino on otsikoiden analysoinnilla. Tarkoitukseni on kuitenkin selvittää, millainen on islam-kuva Helsingin Sanomien pääuutis- ja ulkomaan sivuilla. Pelkkien otsikoiden kautta väitteiden muodostaminen olisi epäpätevää yleistystä ja arvailua, eli syyllistyisin siihen samaan, mihin väitän kansainvälisen viestinnänkin syyllistyvän. Otsikot, teksti ja kuvat antavat materiaalin tulkinnoille. Siksi niiden kaikkien huomioiminen on välttämätöntä.

Kuvien ja tekstin läpikäyminen ei ole yhtä perusteellista kuin otsikoiden. Niiden tarkastelu joko vahvistaa tai muuttaa otsikon koko jutusta antamaa kuvaa. Ne todistavat tai kumoavat otsikon pätevyyden edustaa koko jutun olennaista sanomaa.

8.1. Kuvat

Kuvista olen tutkinut niiden sisältöjä, mahdollisia tulkintoja kuvan sanomasta. Samanlaista merkitysten tuotantoja konnotaatioiden kautta suoritti Persianlahden uutiskuvista Petri Tamminen, jonka tutkimus on ollut menetelmäni runkona (Tamminen 1991, 55-62). Teoreettisemman kehiksen tulkinnalleni tarjoaa seuraava luku, jonka perusteoksena on ollut kuvien semioottista analyysia käsittelevä Altti Kuusamon ”Kuvien edessä” kirja.

8.1.1. Kuvan tulkinnasta

Kuvienkin tulkinnassa kulttuurilla on merkittävä vaikutus. Se asettaa ennakko-odotuksia ja ohjaa merkitysten muodostamista. Kulttuuri muokkaa tapaamme ymmärtää itse kuvaa ja sen sanomaa. (Kuusamo 1990, 12-13). Etsimme kuvasta merkityksiä. ”Se minkä näemme, ei määräydy niinkään kuvasta, kuin tulkintatarpeestamme” (ibid. 15). Valitsemme kuvasta elementit, jotka haluamme asettaa merkityksenannon piiriin. Kyseessä on ohjattu projektio, joka toimii niin kulttuurisella kuin subjektiivisellä tasolla. Molemmat tasot virittävät tietyn odotuksen tason, joka ohjaa tulkinnan syntyä. (ibid. 25-27).

8.1.2. Kuvien tulkinta

Jaottelen kuvat niissä esiintyvien teemojen mukaan. Teemojen valinta perustuu useimmiten esiintyviin aiheisiin, joita olen kuvista löytänyt. Kuvia tutkimuksessani oli yhteensä 45. Niistä 43 sopii viiden eri teeman ryhmään: muslimit Joukkona, Sotilaina, Naisina ja Yksilöinä sekä Kuolema. Yksi kuvista esiintyy sekä joukkoja että naisia käsittelevien kuvien ryhmissä.

Muslimit joukkona. Seitsemän kuvaa.

Muslimit ovat aktiivinen massa. He marssivat kantaen johtajansa kuvaa ja huutavat kädet pystyssä, mellakoivat palavien autojen keskellä ja yrittävät päästä sotilaiden rivistön läpi. Kuvissa on uhoamisen tunnelma. Rauhallisempia ryhmiä esittävät kuvat miehistä rukoilemassa ja nuotion ympärille kerääntyneenä. Kaikissa kuvissa ryhmät on helppo yhdistää muslimeihin pukeutumisen, mm: naisten huntujen, kautta.

Muslimit sotilaina. 16 kuvaa.

Sotilaat ovat pukeutuneet univormuihin tai perinteisiin kaapuihin. Afaganistanin sodan uutisoinnista johtuen sotilaat esiintyvät kuvissa yleisimmin siviilivaatteissa. Kuvissa on menossa sotatilanne tulituksineen tai sitten on kuvattu aseistettuja ryhmiä. Kolmessa kuvassa sotilaat on kuvattu ruumiiden ääressä.

Musliminaiset. Seitsemän kuvaa.

Naiset ovat kaikissa kuvissa tiukasti hunnutettuja. He ovat lasten kanssa, kävelevät miesten keskellä tai surevat kuolleita omaisiaan. Yhdessä kuvassa he äänestävät.

Muslimit yksilöinä. Kuusi kuvaa.

Neljä kuvaa esittää poliittisesti tai uskonnollisesti tärkeää henkilöä. Yhdessä kuvassa Taleban-sissi yrittää estää kuvaamisen peittämällä kädellään kameran objektiivia. Kahdessa muussa kuvassa kuolemantuomion saanut mies iloitsee kaltereiden takana. Naisia yksilöinä kuvissa ei ole.

Kuolema. Kahdeksan kuvaa.

Kuvissa peitellään ruumiita tai laitetaan niitä parhaillaan kaivettaviin joukkohautoihin. Kahdessa kuvassa on keskitytty ruumiiseen: toinen on hirtetty nostokurjella ja toinen makaa kadulle teloitettuna, kädet selän taakse sidottuna. Yksi kuvista esittää Jerusalemin pommi-iskun kaoottisia tunnelmia, toinen israelilaista poikaa kotinsa raunioilla Hizbollahin raketti-iskun jälkeen. Molempien iskujen tekijöinä islamilainen ääriryhmä. Tähän ryhmään kuuluvaksi laskea myös kuvan, jossa mies kantaa poikaa selässään lammaslauman keskellä. Kuva tekstin kautta ilmenee, että he pakenevat Kabulin taisteluja, siis kuoleman uhkaa.

Näiden luokittelun ulkopuolelle jääneissä kuvissa yhdessä kuvataan muslimien arkielämää: ranskalainen muslimiperhe kotonaan sohvalla. Yksi on sisäkuva ranskalaisesta moskeijasta.

Kuvat vaikuttavat vahvasti tulkintojen syntyyn. Kun uutiset ja jutut kertovat lähes poikkeuksetta väkivaltaisista tapahtumista, antavat kuvat tapahtumille ‘kasvot’. Nämä kasvot eivät ole meidän kasvojamme. Ne ovat aivan eri kulttuurin. Tätä korostaa eniten henkilöiden pukeutuminen. Myös ympäristöllä ja ihmisten rotupiirteillä on erottava vaikutus.

Miksi keskityn eroihin? Toisia kulttuureja hahmotetaan erojen kautta ja se johtaa ennakkoluulojen muodostamiin yleistyksiin (Adler 1987, 32; Hanvey 1987, 13). Eroja meidän ja muslimien välillä uutisten kautta löytyy. Siellä tapetaan ja soditaan; meillä ei. Siellä ei ole ihmisoikeuksia eikä vapauksia (sensuuri, naisten asema), meillä on. Ne ovat oudon näköisiä, me emme. Kuvissa olevat ihmiset ovat meidän luokittelumme mukaan köyhiä karuissa kaupungeissaan ja hökkelissään, pukeutuneina epämukavan oloisiin vaatteisiin ja kaapuihin. He asuvat etelässä, lämpimässä, mutta naisten on pukeuduttava peittävästi ja pahimmillaan täysin itsensä peittäen. Kuvissa eletään tasapainottomassa, ilottomassa maailmassa. Ja muslimit ovat sitten vielä ylpeitä elämästään sodan ja kurjuuden keskellä. Heidän on pakko olla fanaattisia uskonsa suhteen, koska elämä näyttää olevan selviytymistä kärsimyksen keskellä.

Johtavat yksilötkin, presidentit ja uskonnolliset johtajat, eivät vastaa meidän tottumustamme johtajatasen henkilöistä. Hekin ovat selvästi oman kulttuurinsa edustajia, vaikka toimivat läntisen kulttuurin viroissa (presidentti, ministeri). Kuvissa esiintyvien henkilöiden avulla

“...personoidaan monimutkaiset asiat” (Vanhanen 1990, 101). Liioittelevaa ei ole väittää, että islam ja islamilaiset ovat meille monimutkainen asia. Kuvien muslimit ovat outoa porukkaa outoine tapoineen, eläen arkielämäänsä kaaoksen keskellä. Tällainen on kuvien islam. Se on jotain, mitä me emme ole emmekä halua olla.

Kuvatekstit ovat useimmiten toteavia. Ne kertovat sanoin kuvan ilmisällön ja vahvistavat lukijan omaa tulkintaa, eivät ole ristiriidassa sen kanssa. Ne ohjaavat tulkintaa, näennäisestä neutraalisuudestaan huolimatta. Itse tulkitsin kuvat ilman tekstiä. Nyt kuvatekstit muuttavat joidenkin kuvien tulkintaa kokonaan.

”Muslimit joukkona” -luokituksen kuva miehistä nuotion äärellä antoi rauhallisen vaikutelman. Kuvateksti rikkoo illuusion: “Taleban-liikkeen kannattajat polttivat maanantaina kabulilaisen elokuvateatterin filmejä. Taleban sanoo saattavansa tiukan islamilaisen lain voimaan hallitsemillaan alueilla.”

Sama tapahtuu kuvalle, jossa väkijoukko marssii kantaen miehen kuvaa. Kyseessä ei ole ensimmäisen tulkintani mukainen algerialaisten marssi jonkun johtajan kunniaksi. Kyseessä on Pariisissa järjestetty mielenosoitus Algerian väkivaltaisuuksia kohtaan. Samanlainen väärintulkinta tapahtui poikaa kantaneen miehen kohdalla. Aluksi asetin sen muslimien arkea kuvaavaan joukkoon. Teksti paljasti kyseessä olevankin paon taistelujen keskeltä Kabulista. Kuva, jossa sotilas tutkii vanhan naisen kassia, onkin kuva, jossa sotilas auttaa naista täyttämään kassiaan leivillä, joita jaetaan Turkin mellakka-alueen asukkaille.

Nämä väärintulkintani ovat oivia esimerkkejä tottumuksen vaikutuksesta tulkintoihin. Uutiskuvat Irakista ovat totuttaneet siihen, että valtaapitävät järjestävät marsseja kunniakseen. Ja sotilaat eivät yleensä ole välittäneet siviiliväestön asemasta (tätä tulkintaa on vahvistanut Algerian tilanteesta uutisointi). Tutkijana sorrun itse kritisoimaani yleistykseen. Jos kriittisen asenteen ja aiheeseen perehtyneisyyden jälkeen teen näin selviä väärintulkintoja tottumuksen ja yleistyksen kautta, ei liene ihme, että kriittisestä asenteesta kiinnostumaton ‘keskivertolukija’ tekee samat virheet.

Kuvateksti tuo esille asioita, joita kuvasta ei voi löytää. Hautauskuvissa kerrotaan uhrien lukumäärä; mielenosoituskuvissa Israelin ja Yhdysvaltain vastaisista iskulauseista. Ranskalaisen muslimiperheen vanhemmat kertovat, etteivät aio antaa lapsilleen uskonnollista kasvatusta. Hunnutettuja naisia esittelevien kuvien tekstit tuovat esille Talebanin jyrkät säännöt naisten esiintymiselle ja naisten pakenemisen talebanilaisten hallitsemilta alueilta. Afganistanissa kaikki aseistautuneet eivät kuitenkaan ole Talebanin linjoilla: vanhat miehet kivääreineen valmistautuvat puolustamaan kyläänsä Talebanin hyökkäystä vastaan.

Kuvatekstit välittävät tunnetiloja. Naiset kyyryssä lattialla eivät siivoa tai rukoile, vaan surevat murhattuja perheenjäseniään. Nosturilla hirtetyn miehen kuolema on kansanjuhlan arvoinen, sillä kyseessä on moninkertainen lasten murhaaja ja raiskaaja.

Kuvatekstit ohjaavat tulkintaa ja sulkevat pois merkityksiä. Jos oma tulkinta on ristiriidassa tekstin kanssa, teksti voittaa. Se on osa uutisen totuutta ja viestimethän tietävät enemmän kuin yleisö. Tällä asenteella otetaan tieto vastaan ja siinä sivussa oikeutetaan totuudeksi omat tulkinnatkin; olivat ne sitten lähellä tai kaukana 'totuudesta'.

Lehtivalokuvien vaikutusta islam-myyttien muokkaajina on tutkinut Anssi Männistö sivulaudaturtyössään 1994. Hänen aineistossaan oli kuvia myös Helsingin Sanomista. Tästä tutkimuksesta ja sen tuloksista luvussa 9.7., jossa kokoan tuloksista käsityksen Helsingin Sanomien välittämästä islam-kuvasta.

8.2. Teksti

Otsikoiden perusteella islam on väkivaltaisten tapahtumien syy. Teksti kuitenkin muuttaa tätä yksiulotteista kuvaa. Tilannetta selitetään, tarjotaan materiaalia erilaiseen tulkintaan. Teksti ei silti kumoa väittämää siitä, että islam on uhkaava, väkivaltainen, mutta se taustoittaa tapahtumia, kertoo eri kantoja asioista ja asettaa tietolähteet kyseenalaiseksi. Eli tekee sitä, mitä journalistiselta tekstiltä odotetaan (mm: Bruun etc. 1989, 29; Furhoff 1986, 44-45).

Teksti antaa mahdollisuuksia eri näkökulmille ja väkivaltaa korostaessaan, verisiä yksityiskohtia kertoessaankin, se vaikuttaa puolueettomammalta kuin yksipuoliset otsikot. Valitettavasti otsikoiden toistuva samankaltaisuus ei välttämättä houkuttele lukijaa tekstin lukemiseen. Jos otsikko kertoo olennaisen koko jutusta ja se olennainen on aina samaa, niin tuskinpa tekstissäkään on mitään uutta; tällaisen ajattelun oletaminen on perusteltua mm: toisteisuuden ja tavan vaikutusten kautta (Fiske 1992, 32-34, 104). Toistuvat asiat muokkaavat ja varmistavat lukijan muodostamaa kuvaa, ja jos asia ei ole tärkeä (islamilaisten maiden tapahtumat eivät vaikuta meidän elämäämme), tavaksi tullutta mielikuvaa enemmänkin vahvistetaan kuin muutetaan. Teksti antaisi mahdollisuuden kuvan muuttumiseen tai ainakin sen musta-valkoisen hyvä-paha asetelman kyseenalaistamiseen.

Kohdemaan mukaan jaoteltuina uutisten tekstit valottavat tilannetta ja tapahtumia seuraavasti:

Algeria.

Uutisjutut ja varsinkin laajemmat raportit tuovat usein esiin väkivaltaisuuksien alkusyy: 1992 hallitus keskeytti vaalit kun islamistinen oppositio oli ottamassa murskavoittoa. Kyse on siis poliittisesta valtataistelusta, ei uskonnollisista erimielisyyksistä. Köyhille ja syrjäytyneille islamilaiset ääriryhmät ovat keino taistella yksinvaltaista hallitusta vastaan. Taloudellinen ja yhteiskunnallinen kurjuus tekee uskonnosta samanlaisen kokoavan voiman kuin vasemmistolaisuus esim: Salvadorissa. Ryhmiin hakeutuu myös rikollisia, joilla ei ole minkäänlaista uskonnollista vakaamusta. Ryhmien valtahalu ja hallintaan pyrkiminen ovat tulleet esille myös monissa muissa yhteyksissä. TV-2:n ”Silminnäkijä” -raportissa vangittu GIA:n sotilas kertoi, että “...ensin puhutaan islamista, mutta sitten kaikki muuttuu.”

Tekstit kyseenalaistavat lähteiden luotettavuuden. Esille tuodaan, että tiedotusvälineet ovat maassa tiukasti valtion kontrollissa ja siksi toimittajat ovat usein ääriliikkeiden uhreina. Hyvä tapa on myös lähteiden mainitseminen. Se tuo esille, että uutistoimistojen toimittajat eivät ole tuottaneet juttuja suoraan tapahtumatilanteesta ja -paikoilta, vaan he ovat tukeutuneet viranomaisiin, sotilaisiin ja maan tiedotusvälineisiin. Totuus on siis ”totuus” ja luotettavuus kyseenalaistetaan. Väkivaltaan syöllistyvät Algeriassa kaikki ja hallituksen joukkojen osuutta

massamurhiin epäillään usein. Joskus voidaan esittää todisteita armeijan suorittamista siviilien murhista. Eri ryhmittymien uskonnollisuus myös kyseenalaistetaan ja esille tulevat ryhmien väliset sekä sisäiset valtataistelut. Ryhmien kiinnostus kohdistuu siis valtaan eikä islamilaiseen elämäntapaan. Teksti nostaa julmuudet esille yksityiskohtia tapoista kertaamalla (naisia ja lapsia silvottu, päät hakattu irti, raiskaukset). Esille tulee algerialaisten, muslimien, ihmettely järjettömästä, mitenkään heidän uskontoonsa kuulumattoman julmuuden tapahtumisesta.

Afganistan.

Uutisoinnin kohteena on useimmiten Taleban-liike, jonka jäseninä ovat Pakistanissa koulutuksen saaneet muslimiopiskelijat. Sotatilanne vaihtelee Afganistanissa jatkuvasti ja tieto on sen mukaista. Eri lähteet esitellään ja samalla tuodaan esille, ettei puolueettomia tietolähteitä ole. Jokaisella osapuolella on oma käsityksensä tilanteesta. Sotatilanteen lisäksi esille nousee Talebanin omalaatuinen islamilainen kuri. Sen käytäntöjä ja niiden vaikutuksia esitetään. Niiden “epäuskonnollisuus” tulee esille Iranin lausuntolina (Taleban häpäisee islamia) sekä uskontotieteilijöiden selvityksinä (eivät liity islamiin).

Taleban on paljon muutakin kuin islamilaista valtioita haluava järjestö. Se on heimoyhteisö ja heimojen välisestä sodasta Afganistanissa on kyse. Talebanilaiset ovat joko pataani- tai pushtuheimoa. Taleban oli kansan keskuudessa suosittu vielä 1995. Maassa oli moraalitijä, jonka islamilainen ja kurinalainen Taleban tuntui täyttävän. Kaksi vuotta myöhemmin kansa toteaa, että sotakin on parempi kuin talebanilainen rauha. Syynä tähän ovat naisten totaalinen alistaminen, pikkutarkat ja perustelemattomat säännöt sekä avustusjärjestöjen toiminnan vaikeuttaminen. Eivätkä kaikki talebanilaiset ole innokkaina mukana ryhmänsä toiminnassa: miehiä on ampumisella uhaten pakotettu rintamalle luomaan islamilaista rauhaa.

Israel.

Maassa terroria aiheuttavat ääri-islamilaistuksiksi esitellyt Jihad ja Hamas -järjestöt sekä Libanonissa ja raja-alueella operoiva Hizbollah. Teksti selvittää, että uskontoa tärkeämpi syy Jihadin ja Hamasin toiminnalle on palestiinalaisten itsenäisyyden puolesta taisteleminen. Jihad vastustaa

PLO:n ja Israelin rauhansopimusta ja Hizbollah haluaa karkottaa Israelin sotavoimat Etelä-Libanonista. Palestiinalaiset ovat poliittisen Hamasin puolella, mutta eivät Syyrian ja Iranin tukeman terroristi-siiven. Syyria tukee terroria jatkaakseen häviämäänsä sotaa, jossa se menetti Golanin kukkulat Israelille. Selkein uskonnollinen yhteys väkivallalle on Iranin tuki terrorismille.

Turkissa islamilaisuus on köyhän väestön väylä vaatia oikeuksiaan. Vastakkainasettelua uskonnon ja hallituksen kanssa aiheuttaa armeijan tiukka kontrolli ja halu pitää uskonnolliset vaikuttajat heikkoina. Mellakoissa poliisit käyttäneet väkivaltaa mielenosoittajien joukkoja hajottaessaan, uskonnon puolesta marssineiden ei kerrota olleen väkivaltaisista.

Pakistanissa yhteenotot shiojen ja sunnien välillä ovat poliittista valtataistelua enemmän kuin uskonnollista erimielisyyttä.

Egyptissä yritetään kovalla valvonnalla ja ankarilla rangaistuksilla hillitä islamilaisten ryhmien valtaa. Poliitikko ja islamistisempi valtio on ryhmien tavoite. Uskonnolliset ryhmät ovat köyhien suosiossa.

Yleistä tietoa islamista tuovat tapojen ja sukupuolierottelun esittely. Myös naisten keinoja kohota yhteiskunnallisessa järjestelmässä ja heidän kapinasta tiukkaa kontrollia kohtaan tuodaan teksteissä esille. Kuvaa 'tyhmistä' ja 'johdateltavista' muslimeista antaa mm: Saudi-Arabien uskonnollisen johtajan määräys, että maapallo on litteä ja näin tulee asiaa opettaa. Shiojen ja sunnien eroja käsitellään, kun osapuolet ovat keskeisesti tapahtumissa mukana.

Monessa yhteydessä tulee tekstissä esille se, että islam on omassa kulttuurissaan sama kuin poliittinen kannanotto meidän kulttuurissamme. Islam on köyhien ja syrjäytyneiden mahdollisuus yrittää parantaa asemaansa. Se kokoaa massat ja antaa toivoa paremmasta; samalla tavalla kuin kommunismi vuosisadan alussa Venäjällä ja 80-luvulla Keski- ja Etelä-Amerikan maissa. Tämän näkökohdan puolesta todistavat myös islamilaiset tutkijat, jotka korostavat islamin olevan totaalinen systeemi, mukana kaikessa yhteiskunnallisessa ja yksityisessä elämässä (mm: Pasha 1993, 63; Sardar 1993, 55). Länsimaiden vuoropuheluhulun takana on islamin pelko. Islamia

pidetään uhkana: NATO:n pääsihteeri perustelee yhteistyön lisäämistä juuri fundamentalismin leviämisen estämiseksi. Eli "tehköön ählyt keskenään mitä haluavat mutta jättäköön meidät rauhaan" ajattelu on lännen asennetta kuvaava tokaisu.

9. ISLAM-KUVAN MUODOSTUMINEN

Tässä luvussa vertailen tuloksiani menetelmäesimerkkeinä käyttämäni tutkimusten suhteen. Yritän selvittää eri tutkimusten ja menetelmien kautta, miten islam-kuva muodostuu. Kyseessä on siis vertailua Teun A. van Dijkin diskurssianalyysiin (luku 9.1.) ja Juhapekka Rantasen otsikkoanalyysiin (luku 9.2.). Rantasen osuudessa tulee esille myös muita Persianlahden sodan uutisoinnista tehtyjä tutkimuksia. Niiden käyttäminen on perusteltua siksi, että sodassa oli huomattavissa lännen ja idän kulttuurin sekä uskonnon vastakkainasettelu. Tämä sama asetelma pätee myös tässä tutkimuksessa. Rantasen tutkimuksesta erillisenä on hänen sovelluksensa Risto Kuneliuksen elämän käyttöarvoteoriasta (luku 9.3).

Esittelen John Fiskin ”Merkkien kieli” -kirjasta poimittuja termejä ja tapoja ja sovellan niitä omaan tutkimukseeni (luku 9.4). Fiskin lisäksi olen ottanut muilta tutkijoilta ja toimittajilta aiheeseen liittyviä kommentteja. He tulevat tutummiksi viestintäkulttuurin ja islamin suhdetta käsittelevässä luvussa kymmenen. Oman panoksensa tulkintoihin tuovat Roland Barthesin myyttien tutkimus (luku 9.5.).

Tulosten kautta palaan erääseen peruskysymykseen: onko Helsingin Sanomien islam-kuva uhkaava ja vastenmielinen (luku 9.6.)?

9.1. Islamin diskurssianalyysi

Teun A. van Dijkin diskurssianalyysin teoreettinen pohja esiteltiin luvussa 6.1. Perusidea analyysissä oli makrostrukturi, eli lukijan systemaattinen, pienissä erissä muodostuva kokonaistulkinta tekstistä; tiivistelmä sanoman merkityksestä (Hoikkala 1990,146; Fairclough 1997, 45).

Millainen on lukijan mahdollinen tiivistelmä islamista uskontona ja kulttuurina Helsingin Sanomien otsikoiden kautta? Negatiivinen. Islamilaiset valtiot ovat näyttämönä sodille ja veriteoille. Vaikka otsikko ei aina mainitse ”islamilaisia” tai ääriliikkeitä, on aiemman tiedon kautta Taleban-liike yhdistettävissä muslimiopiskelijoihin ja Algerian joukkomurhat syytteisiin

ääri-islamilaista ryhmiä vastaan. Toistuva tieto on väkivalta ja sen ympäristönä islamilainen kulttuuri. Kun uutisointi on lähes poikkeuksetta väkivallan, ankaran kurin ja naisen alistamisen esilletuomista, on helppo tiivistää: islam on väkivaltainen ja ei kunnioita meidän länsimaaisia arvojamme.

Makrostruktuurin muodostumiseen vaikuttavat tottumus, tavat, toisteisuus ja kulttuuri, joiden asemasta luvussa 9.4. Nämä ovat myös globaaleja struktuureja, jotka ohjaavat tulkintoja, antavat niille suunnan ja määrittävät lukijan aseman suhteessa tietoon; “meidän” kulttuurimme “heidän” kulttuurinsa tulkitsijana.

Makrosäännöt auttavat tekemään tekstin sisällöstä tulkin (Hoikkala 1990, 149-150). Säännöt koskevat van Dijkin analyysissä yksittäisiä juttuja ja otsikoita. Olen tähän koonnut jokaisen säännön käytöstä yhteenvedon. Kysyn, miten näiden sääntöjen avulla lukija mahdollisesti muodostaa käsityksen islamista?

Poistaminen. Tulkin kannalta epäoleellisia asioita ovat muutamat poikkeukset yleisestä linjasta. Kymmenen sodasta kerrotun uutisen jälkeen tulee yksi uutinen rauhantarjouksesta ja sitten taas kymmenen uutista sodan jatkumisesta. Rauhanuutinen on poikkeus. Lukija siis tottuu siihen, että islamiin yleensä liittyy väkivalta. Kun siitä tulee hänelle vallitseva tulkintamalli, hän poistaa tekijät, jotka eivät sovi malliin, ennakkokuvaan. Tutkimusjakson materiaalissa oli vain muutama muslimien arkielämää koskeva juttu ja nekin käsittelivät muslimeja Euroopassa esim: “Viron muslimit saivat moskeijan” ,25.10.1996 ja “Uskontoni ei häiritse ketään. Ranskalaistuneelle muslimille islam on yksityisasia”, 7.4.1995. Hajetta, vallitsevaa käsitystä ja tulkintaa vastustavaa (Fiske 1992, 27) materiaalia olivat myös muutamat rauhanneuvotteluista kertovat jutut. Neuvotteluista tai tulitaukoesityksistä huolimatta sota jatkui, joten niiden uutisointi ei anna islamista rauhallisempaa kuvaa.

Valinta. Lukija valitsee ne tulkintoihin vaikuttavat propositiot, jotka tuntuvat sopivan aiempaan kuvaan. Aiemman uutisointi kertoi väkivallasta, sodasta ja ehdottomuudesta muslimimaissa. Tutkimusmateriaalin jatkama linja vahvistaa tätä kuvaa. Esioletuksiin, aiemman tiedon muokkaamaan kuvaan, ei muutospaineita otsikoiden taholta juurikaan tule. Esioletus vahvistuu

ja se on helpompi valita seuraavassa lukutilanteessa tulkintaa ohjaamaan.

Yleistys. Yksityiskohdista muodostetaan yhteinen nimittäjä. Algeriassa, muslimimaassa, tapetaan; Israelissa muslimiryhmittävät tekevät itsemurhaiskuja; Afganistanissa muslimiryhmittymä Taleban hirttää, sotii ja rankaisee pienistäkin virheistä; Turkissa ihmisiä kuolee muslimimellakoissa; vain miehet äänestivät Kuwaitissa, muslimivaltiossa; Iranissa, ainoassa muslimitasavallassa, uhataan länttä ja kiistellään naisten oikeudesta pyöräillä; erikoisjoukot valvovat islamilaisen lain noudattamista; Sudanissa, muslimivaltiossa, voimaan tiukka sukupuolierottelu. Näiden otsikkoaiheiden pohjalta voi yleistää islamin olevan väkivaltainen, ankara ja epätasa-arvoinen uskonto, jonka vaikutus ulottuu koko kulttuuriin ja sitä kautta ihmisiin.

Konstruktiosääntö. Tunnetut asiat kootaan yhteen ja korvataan uuden predikaatin avulla. Muslimiryhmittymä Taleban kieltää naisten työssäkäynnin. Taleban pakottaa naiset käyttämään koko kehon peittävää kaapua. Konstruktio: muslimiryhmittymä sortaa naisia. Äärimuslimit tappavat Algeriassa siviilejä. Hamas teki autopommi-iskun Jerusalemissa. Konstruktio: muslimit murhaavat kenet vain saavuttaakseen tavoitteensa.

Suora siirtäminen. Mikrotason proposition tuottaminen makrotasolle. Väkivaltainen tapahtuma muslimimaassa vahvistaa jo olemassa olevaa, aiemman tiedon pohjalta luotua käsitystä islamista väkivaltaisena uskontona.

Arviointi. Abstrahoi, erottaa, yleisen arvion. Lukija erottaa oman mielipiteensä tekstin tiedosta. Yleinen arvio on muodostanut islamista vastenmielisen kuvan. Lukija säilyttää tämän tulkinnan ja on näin arvioinut tekstin sisällön sanoman. Makrostruktuuri, tiivistetty käsitys materiaalin tiedosta, on syntynyt.

Onko otsikolla vaikutusta lukijan käsityksiin islamista? Mielestäni on ja eräänä perusteena voi käyttää seuraavaa prosessointitapaa. "Tekstin ensimmäiset lauseet signaloivat alustavasti sekä super- että makrostruktuureja. Niiden perusteella kielen käyttäjä pyrkii ennakoimaan tekstin tai puheryväksen pääaiheen, luomaan käsityksen siitä, mistä ylipäätään on kysymys. Tämän

pääaiheen ennakointi vaikuttaa tekstin muun osan tulkitsemiseen: kun aihe on tiedossa, voi jäljellä olevien lauseiden tulkinta sujua. Kognitiivisesti tämä nimetään ylhäältä-alas-prosessoinniksi.” (Hoikkala 1990, 150.)

”Tekstin ensimmäisten lauseiden” sijasta voisi aivan hyvin käyttää ”otsikko” sanaa. Se antaa viitteen lukijalle, mitä jutussa on odotettavissa ja kertoo jutun lukematta jättävälle, mitä oli tapahtunut ja missä. Pääotsikko (ja ingressi) on van Dijkin terminologiassa johdanto tai alustava yhteenveto. Otsikko ilmaisee toimittajan näkemyksen jutun tärkeimmästä sisällöstä (ibid. 155). Otsikon tehtävähän on kertoa, mistä uutisessa on kysymys ja miksi asia on uutisoinnin arvoinen (mm: Grenier 1994, 322-326; Furhoff 1986, 107) ja ylhäältä-alas -prosessointi vertautuu hyvin uutiskäytännön yläpainotteisuuteen eli ”kärjellään seisovan kolmion” ajatukseen (Bruun etc. 1989, 186). Tutkimusaineistossa uutisoinnin arvo määräytyi väkivallan tai meille oudon, yleensä vastenmielisen (mm. Afganistanin naisten asemaan ja huvitteluun kohdistuneet kieltojen) tapahtuman kautta. ”Jotain outoa tai vastenmielistä on tapahtunut islamilaisessa kulttuurissa” ; tällainen on ennakointia ohjaava sanoma otsikoissa.

9.2. Persianlahden sota - kulttuurit törmäävät

Persianlahdella käytiin 1991 sotaa Yhdysvaltain johtamien liittoutuman joukkojen ja Kuwaitin edellisenä vuonna vallanneen Irakin armeijan välillä. Asettelu ei vain ollut valloittaja vastaan pelastaja, vaan myös länsi (me) vastaan itä (he). Kulttuurit sotivat. Tässä luvussa esittelen islamia uhkakuvana ja sotatilan vaikutusta journalistiseen toimintaan. Siitähän on kyse myös tutkimuksessani: kuvasta sotaa käyvistä islamilaisesta kulttuurista, joka on uhka meille.

9.2.1. Islam - uhka

”Kiihkoislamilaisuutta pelätään liikaa Euroopassa,” uskoo ranskalainen tutkija ja journalisti Paul-Marie de la Gorce. Algerian tilanne on vuosien ajan lietsonut uhkakuvia fundamentalistisesta, kaikkia uhkaavasta uskonnosta. Islam on väkivaltainen ja ehdoton, armoton pyrkimyksissään. Kovan linjan islamisteja on Algeriassa vain pieni joukko ja algerian

väestö vastustaa islamilaisen vallan kasvua. "...fundamentalistit ovat hävinneet kaikki esittämänsä vaatimukset, koska kansan enemmistö ei ole niitä hyväksynyt." Länsimaissa käsitys on kuitenkin toisenlainen. Syynä ovat ääriliikkeiden johtajat, jotka ovat onnistuneet vaikuttamaan pelolla mm: Ranskan asenteisiin. (Saksa 1995.) Syynä on myös sotatilassa olevan valtion tiedonvälitys, josta tarkemmin luvussa 9.2.2.

Mutta käsitykset islamista eivät ole muotoutuneet vain Algerian väkivaltaisen tilanteen kautta. Juhapekka Rantanen tutki Persianlahden sodan aikana 1991 Helsingin Sanomien antamaa kuvaa sodan osapuolista, oikeutuksesta ja tapahtumista. Hänen kohteena olivat tutkimukseni tapaan otsikoiden aiheuttamat mielikuvat. Hän tarkasteli mielikuviin vaikuttavia myyttis-metaforisia ehtoja, jotka voivat ohjata ihmisen arvotuksia. Myyttistä sankari-paha yhteyttä oli löydettävissä myös brittiläisen lehdistön uutisoinnista, joten sodasta syntyneiden mielikuvien taustalla on ollut länsi vastaan itä -asetelmaa (Keeble 1997, 484-487). Huomattavaa on, että uutisointi pyrki peittämään kulttuurisen vastakkain asettelun (Nieminen 1991, 19). Rantasen menetelmä antoi käsityksen otsikoiden vaikutusten voimakkuudesta. Pelkästään otsikoiden merkitysisällön perusteella arvioiden 63 prosenttia jutuista tarjosi lukijalle mielikuvia, joiden avulla luotiin uskoa sodan välttämättömyyteen ja hyväksyntää voimankäyttöä kohtaan kansainvälisten selkkauksien ratkaisuna. Kun Rantanen liitti otsikoihin vielä jutut, kuvat ja kuvatekstit, päätyi hän tulokseen, jossa Helsingin Sanomat loi hyvin kritiikitöntä sotaoptimismia. (Rantanen 1991, 39-40.)

Islam-kuvan suhteen tämän tutkimuksen tulokset ovat vielä jyrkempiä. Lähes kaikki tutkitut otsikot sisältävät negatiivisen arvotuksen islamista uskontona ja kulttuurina sekä sitä kautta islaminuskoisista, muslimeista. Syynä on se, että islamilaisuus esiintyy otsikoissa väkivallan tai meille oudon, vastenmielisen asian yhteydessä. Tällaisia ovat naisten ympärileikkaukset vaikka todellisuudessa tämä tapa ei johdu islamin opeista vaan alueellisista, heimouskontoihin liittyvistä uskomuksista ja käytännöistä (Hämeenanttila 27.11.1997).

Persianlahden sodassa todellinen haastaja ei välttämättä ollut Saddam Hussein vaan islamilainen fundamentalismi. Tähän arvioon päätyi mm: Jean Baudillard, joka korosti kahden kulttuurin välistä sotaa, ei kahden armeijakunnan. Islam edustaa Yhdysvalloille ja läntisille kulttuureille pahaa, koska islam halveksii länsimaisia arvoja. (Nieminen 1991, 14-15.) Koska me

suomalaisetkin olemme länsimaisen kulttuurin eläjiä, oli luonnollista, että olimme liittoutuman joukkojen puolella. Kulttuuritausta ohjasi niin toimittajien kuin lukijoidenkin tulkintoja. Tämän yhteisen perustan vuoksi sota koettiin yhteisenä ponnisteluna ja elämyksenä. Monikansalliset joukot olivat meidän joukkojamme. (Rantanen 1991, 44.) Sotaa seuranneille ei ollut vaikeaa samaistua “me” vastaan “he” suhteeseen. Tämän suhteen saavuttaminen oli länsimaille välttämätöntä omien kansalaistensa tuen saamiseksi sotatoimille. (Timonen 1991, 54.)

Islam on muodostunut uhkaavaksi jo ennen Persianlahden tapahtumia mutta sota oli selkeä kahden kulttuurin välinen törmäys, johon kaikki länsimaalaiset, siis mekin, otimme kulttuurina osaa. Se oli yksi niistä asioista, jotka loivat pohjaa asenteille islamia kohtaan. Nämä ennakoasenteet eivät ainakaan heikkene tutkittujen otsikoiden avulla. Päinvastoin; asenteet vain vahvistuvat. Persianlahden sota oli Saddam Husseinin, muslimin ja muslimimaan johtajan syytä. Hän puhui vertauksin, joita meidän länsimaisten oli vaikea käsittää. Ne lähinnä huvittivat värikkäällä kielikuvillaan (Kaikkien Sotien Äiti) ja uhollaan (liittoutuman joukot murskataan ja siinä sivussa israelilaiset työnnetään mereen). Tälle kokemuspohjalle uutisoidaan Talebanin, muslimiopiskelijoiden, sotaista menestyksestä, naiseen kohdistuvista säännöksistä ja meille absurdeista kielloista (paperipussit kiellettyjä, leijon lennättäminen kielletty, kaikille miehille parta); uutisoidaan Algerian, muslimimaan, massamurhista, joihin syyllisiksi epäillään äärimuslimeja, joita toiset muslimit hallituksen ominaisuudessa sitten teloittavat; uutisoidaan palestiinalaisten (muslimien) taistelusta israelilaisia (Raamatun kansaa) vastaan ja ääri-islamilaisten järjestöjen armottomista, suureen tuhoon pyrkivistä itsemurhaiskuista. Kuva islamista väkivaltaisena, suvaitsemattomana uskontona vahvistuu. Islamilaisesta kulttuurista tulee uhka.

Islam ei ole ainoa uhka länsimaille, meille. On todettu, että kylmän sodan viholliskuvat korvautuvat kehitysmaihin kohdistuvilla uskonnollisilla ja etnisillä uhkakuvilla sekä stereotyyppioilla (Luostarinen 1991, 30). Kulttuurit, joista tiedämme vähän ovat otollisia uhkakuvia. Islam on kuitenkin otollisin vihollinen, sillä sen väkivaltaisesta kulttuurista uutisia riittää. “Lännen selvimmät viholliset ovat islamilainen ja kiinalainen sivilisaatio...” (Harle 1997).

Kulttuuri tuntuu tarvitsevan selkeästi eroavan vertailukohdan pitääkseen yllä itsetuntoaan. On kyse 'banaali nationalismi' -termistä. Kansan yhtenäisyys ei tule enää perinteisistä asioista, kuten oma lippu tai raha (ajankohtainen aihe EMU ja euro aikana). Homogeeninen kansa on muuttunut heterogeeniseksi. Yhtenäisyys ei ole selvä asia, vaan se on muodostettava eroista muihin kansoihin vertailtaessa. Yhtenäisyys erottelun kautta korostaa "muista" heidän vastenmielisiä ja arvottomia piirteitä. (Esser 1995, 691-693.) Näin integraation ja yhtenäisemmän Euroopan aikana on kulttuurinen minuus löydettävä eroista muihin. Koska Euroopan kansat ovat kaltaisiamme ja liittolaisia, ei ole ihmeellistä että "islamista on näin taas toden teolla tullut lännen ajankohtainen vihamielinen vastapeluri" (Salminen 1994).

'Ääri-islamilaisuus' on kaihtamatonta toimintaa uskonnon puolesta. Siitä on tullut islamilaisuuden synonyymi. Eroa islamilaisilla ja ääriryhmillä ei juurikaan ole, sillä viestinten tapa on suosia dramaattisempaa 'ääri' -sanaa (Sadeniemi 1995). Islam on siten äärimmäisyyksien uskonto tekemisissään; äärimmäisen uhkaava.

9.2.2. Sota ja tiedotusvälineet - Algerian ja Afganistanin tilanne.

Valtaosan tutkimusaineistosta muodostavat uutiset Algerian ja Afganistanin sotatilanteesta. Afganistanissa sota on totaalinen; muslimiopiskelijoiden Taleban muita alueen sotajoukkoja vastaan ja samalla kaikki kaikkia vastaan. Selkeimmin esilletuleva ryhmä on kuitenkin Taleban ja heidän korostunut islamilaisuutensa.

Algeriassa sota on terrorismia ja siihen vastaamista väkivallalla. Syyllisiksi esitetään ääri-islamilaisia järjestöjä ja hallitus vastaa kovaan kovalla. Toisaalta kenelläkään ei ole selvää tietoa kuka on siviilien joukkomurhien takana; suuria epäilyä on myös hallitusta kohtaan. Parin viime vuoden aikana viestimissä on ollut kriittistä suhtautumista maan hallituksen toimia, sananvapauden puuttumista sekä tiedon luotettavuutta kohtaan. (mm: Melasuo 1998; "Maailma 1998".) Sotatilan lähdekritiikkiä sopii soveltaa myös Israelin, Libanonin ja Turkin väkivaltaisuuksiin ja levottomuuksiin. Tiedonantajina ovat yleensä hallituksen lähteet, joilla on omat intressinsä puolustettavana

Persianlahden sodan uutisoinnista Rantanen vaati toimittajilta enemmän vastuuta propagandaa vastaan. Toimittaja on se viimeinen portinvartija, jonka tehtävä on karsia mm: arvottavaa kielenkäyttöä (Rantanen 1991, 40; Mc Quail 1988, 162-163). Samalla arvostelua sai osakseen lähteiden käyttö. Ne olivat poikkeuksetta länsimaisia uutistoimistoja, joiden lähteinä olivat olleet liittoutuman tiedottajat.

Tutkimukseni suhteen tilanne on samankaltainen: uutisten lähteinä ovat olleet länsimaiset tietotoimistot, joiden lähteinä toimivat paikalliset viranomaiset tai sotilasjohtajat. Sota on muutenkin näyttävä ja tapahtumarikas uutisoinnin kohde (Melleri 1995). Väkivalta ja sen uhri on hyvä uutinen: “ Ammuttu lapsi on paitsi kuollut, ...myös uutinen. Ja hyvä uutinen: koska väärä on niin räikeä,...koska se (lapsi) pysyy kuolleena ja viattomana, ja uhrina; se ei petä” (Pulkkinen, 1988). Uhrejahan tutkimuksen aineistosta löytyy.

Yleisön käsitys tapahtumien syistä ei ole selkeä, sillä se ei ole selkeä toimittajillekaan. Sota Vietnamissa sota jatkui, koska osa miehistä piti sotimisesta. Salvadorissa sota oli hauskaa kirjeenvaihtajille: siellä oli tarpeeksi ruumiita. Sensurointi ja lähteiden kirjavuus peittää kuvan “...of war made up of lies: damned lies and ballistics [sodasta, joka on tehty valheista ja ohjuksista].” (Sierz 1996, 511.)

Sota-ajan uutisoinnin on varmistettava yleisön tuki omille toimille ja estää vihollista saamasta hyödyllistä tietoa.(Luostarinen 1991, 35.) Algerian tilanne korostaa tätä asetelmaa: lähteinä ovat hallituksen edustajat, armeija ja valvotut tiedotusvälineet. Sanoma on, että islamistiset järjestöt ovat pahoja ja hallitus (vuoden 1992 kumotusta vaalituloksesta huolimatta, jolloin islamistit olivat ottamassa voittoa) kansan turva ja laillinen, demokraattinen toimija. Tämä on siis sanoma, vaikka todellinen tilanne on lähempänä diktatuurista, sotilaiden johtamaa “hallitusta” (Bohlen 1998). Afganistanissa valtaa ei käytännössä ole millään ryhmällä. Niinpä omien toimien oikeutusta ja sodan nuijiman kansan tukea yritetään saada kertomuksilla omista voitoista ja toisten joukkojen julmuuksista. Ja siinä sivussa pelotellaan ja hämätään “tiedoilla” vastustajaa.

Sotatilassa luotettavia lähteitä ei ole. Persianlahden sodassa luotettavina pidettiin liittoutuman lähteitä. Käytännössä he olivat armeijan edustajia. Tilanne on samanlainen Algeriassa, jossa

hallitus on konfliktin osapuoli ja monopoli asemassa tiedottamisen suhteen. Tämä tilanne tulee monissa tutkituissa jutuissakin esille (esim: HS 14.11. 1996; HS 30.7.1997). Afganistanissa on sota ja Turkin sekä Israelin tapahtumista tiedottavat viranomaiset eli sotilaslähteet.

Tiedotusvälineiden ohjailussa on armeijoilla kolme menetelmää. Luokittelu on Heikki Luostarisen (1991), suluissa esimerkkejä tämän tutkimuksen tapauksista.

Ruokkiminen. Armeija valikoi materiaalin; näyttävän ja helposti toimitettavan (Algeriassa armeijan valvomat joukkomurhapaikat).

Kilpailuttaminen. Tiettyjen viestimien suosiminen, poolien muodostaminen. Pooliin pääsy takasi juttuja ja tietoja aitiopaikalta. Persianlahden sodan aikana "...poolia käytettiin sensuurin välineenä; jos joku toimittaja rikkoi sääntöjä, kaikkia rangaistiin. Näin saatiin toimittajat valvomaan toisiaan." (Afganistanin joukoilla omat suosikki toimittajansa, Algeria ja Turkki voivat valita, ketä maahan pääsee, koska sotilailla on täysi valta "maan turvallisuuden" nimissä, Israel tarkka maahan päästettävien toimittajien suhteen).

Valvominen. Liikkuminen vain sotilasviranomaisten valvonnassa. Lähetettävän materiaalin turvatarkastus. Tiedon lähetyksen viivästyttäminen. (Algeriassa länsimaisen vaarallista liikkua ilman turvajoukkoja, samoin Afganistanissa, Israelin tiedustelupalvelu maailman parhaimpia ja tarkkailee toimittajien liikkeitä).

(Luostarinen 1991, 35-37)

Sota muslimimaassa on islam-uutisoinnin yleisin syy. Lähteitä, luotettavia sellaisia, on vaikea saada ja erilaiset tulkinnat tapahtumista ovat joko ristiriitaisia (Afganistanin osapuolien kommentit tilanteesta) tai niitä ei virallisesti ole (Algeria). Sota vaikeuttaa toimittajien liikkumista ja mahdollisuuksia, joten he ovat "virallisen" ja omien lähteidensä tiedon varassa. Asioiden varmistaminen on vaikeaa ja tiedon nopea välittäminen eteenpäin vähentää aikaa taustojen tutkimiseen. Tiedon tuottamisessa viestimille aika todellakin on rahaa (Mc Quail 1988, 164). Sotakirjeenvaihdossa stereotyyppien käyttö on yleistä ja poikkeuksellinen, hengenvaarallinen ja vaihtuva tilanne vaikuttaa siihen, että "...hyvä sotajournalismi...ei ole

mahdollista,” kuten Pekka Mykkänen sotakirjeenvaihtajien työtä ja sotajournalismia käsittelevässä pro-gradu työssään toteaa (1995; 133; 138).

Uutisten toimittaminen palvelee vallitsevaa tilaa, käsitystä ja kulttuuria, jonka kautta ja jolle uutinen tuotetaan. Aika on rahaa. Kauniit aatteet objektiivisuudesta ja totuuden tavoittelusta jäävät tehokkuuden korostamisen alle. Uutisten muoto ja nopea toimittaminen johtavat siihen, että toimittajan tehtävä ei ole enää totuuden lisääminen tai selvittäminen, vaan totuuden rajaaminen ja muokkaaminen sopivaan muotoon. (Cottle 1995, 275). Sodan nopeissa ja epäselvissä käänteissä tämä tilanne vain korostuu. Islamilaisissa maissa on paljon väkivaltaa, hyvä että siitä ehtii raportoimaan. Aikaa ei ole syiden selvittämiseen kun taas jo tapetaan. Viestinnätutkija Lars Lundsten on oikeassa todetessaan. “Jos yleisö haluaa olla valistunut, sen pitäisi ensimmäiseksi ymmärtää, ettei valistuneisuus ole sitä, että seuraa uutisia.” (Melleri 1995).

9.3. Elämän ja kuoleman käyttöarvo

Persianlahden sotaoptimismin selittämisessä Juhapekka Rantanen sovelsi Risto Kuneliuksen esittelemää elämän käyttöarvolupauksen teoriaa. Kuneliuksen teorian mukaan turvallinen elämä on luvattu kaikille suomalaisille. Tiedotusvälineet toimivat ideologisena koneistona ja niiden tehtävänä on ylläpitää käyttöarvolupauksen uskottavuutta. Sota ja sen uhka on lupauksen vastainen tapahtuma, joten sen olemassaolo on perusteltava ja samalla on pidettävä yllä turvallisuudentunnetta. (Rantanen 1991, 45).

Käytännössä elämän käyttöarvonlupaus esiintyi Persianlahden sodan uutisoinnissa Rantasen esimerkkien tavoin:

- Ohjus viheltää ja tappaa. Ei syytä huoleen: sota on kaukana Suomesta.
- Sota tuhoaa luontoa. Ei huolta: kaasupilvet eivät tule Suomeen asti.
- Ohjukset uhkaavat Israelia, Suomen ystävää, ja kibbutsien suomalaistyttöjä. Ei huolta: USA ja patriot-ohjukset suojelevat valittua kansaa. Jaffoja saa taas pian.

- Saddam Hussein uhkaa terrorilla. Ei huolta: terrori ei ylety Suomeen, niin kauan kuin Supo ja Sulo Aittoniemi elävät.

(Rantanen 1991, 46)

Elämän käyttöarvolupauksen idea on, että uhkaavista tapahtumista huolimatta ei ole syytä pelkoon. Konflikti on kaukana ja paikkaan sidottu. Syyt toimintaan ovat selvät. Persianlahden sodassa vapautettiin Kuwait diktaattorin vallasta ja tehtiin uhka, Saddam Husseinin armeija, vaarattomaksi.

Oli kaksi sotaa; sota Saddamia vastaan ja sota medioiden välillä. Journalistit eivät selittäneet miksi kaikki tapahtui, vaan myytävyyden vuoksi he kuvasivat, mitä ja miten tapahtui. Sodittiin pelkoa vastaan. Tarkoitus oli rauhoitella yleisöä kertomalla tilanteen olevan hallinnassa ja tapahtumien siellä kaukana jossain. (Robins 1993, 322;326.)

Tämän tutkimuksen aineistossa käyttöarvo on päinvastainen. Sodot, väkivaltaisuuDET, ihmisten uhkailu ja pakottaminen tiettyyn käyttäytymiseen, meille oudot tavat ja uskonnollisuuden tiukempi yhteys elämään ovat kyllä tapahtumia ja ilmiöitä, jotka esiintyvät "siellä jossain", kaukana meistä. Itse tapahtuma ei ole uhka elämällemme. Meitä ei konkreettisesti koske Talebanin tiukat käyttäytymismääräykset ja rangaistukset tai Algerian veriteot. Mutta niiden syynä esiintyvä islam koskee.

Islam on uskonto ja kulttuuri. Se kulkee ihmisten mukana, ei rajoitu vain maantieteellisesti meistä kaukana oleviin maihin. Islam on kristinuskon ohella maailman levinnein uskonto. Muslimeja on maailmassa noin 1,4 miljardia ja Suomessa noin viisi tuhatta (Sakaranaho 1999, Palva 1992, 68 ja 78). Suomessa muslimien määrää ovat nostaneet pakolaiset, siis jo rotunsa puolesta meistä eroavat. Muslimi on erilainen kuin me, suomalaiset kristityt. Koska emme tunne heidän uskontoaan ja kulttuurejaan, olemme taipuvaisia päättelemään asioita aiempien tietojen ja uskomustemme perusteella. Mistä saamme tietomme islamista? Tiedotusvälineistä. Millaisen kuvan ne antavat? Tämän tutkimuksen perusteella väkivaltaisen ja uhkaavan; varsinkin, jos tyytyy vain otsikoiden ja kuvien vastaanottoon. Muslimit ovat yhtä massaa, kotimaastaan riippumatta. He eivät arvosta meille tärkeitä asioita mm: tasa-arvo, he ovat valmiita

äärimmäisiin toimiin, “levittämään islamia miekoin”, kuten länsimainen historiankirjoitus helposti väittää (vaikka Koraani kieltää uskontoon pakottamisen) (Taylor 1980, 32; Baldick 1990, 20-21).

Islam on uhka turvalliselle elämällemme. Islam on väkivaltainen ja suvaitsematon. Uutisointi islamilaisista maista ei ylläpidä elämän käyttöarvolupausta. Se toimii päinvastoin, luo kuoleman käyttöarvovouhkaa. Kuolema tulee meidän elämäntavallamme, jos islamilaisuus valtaa kulttuurimme. Islamilainen kulttuuri ei tunne armoa meitä kristittyjä, vihatun länsimaisen kulttuurin ihmisiä kohtaan, sillä eihän islam tunne armoa oman uskontokuntansa ihmisiäkään kohtaan (Algerian murhat, Afganistanin rangaistukset lainrikkoojia kohtaan, Pakistan tuomitsee kristittyjä kuolemaan). Rantasta mukaillen kuoleman käyttöarvo uhka toimii otsikoissa vaikkapa näin:

- Muslimien uskonnolliset käskyt muuttuivat terrorismin työkaluiksi (16.2.1995).

Syytä huoleen: uskonto vahvasti läsnä muslimin elämässä. Uskonto antaa luvan väkivaltaan, terroriin länsimaisia vastaan kuten Algeriassa. Turkuun rakennettiin juuri moskeija; ne ovat jo täällä.

- Kymmeniä ihmisiä kuollut äärimuslimien iskuissa Algeriassa (10.10.1996).

Syytä huoleen: muslimit valmiita tappamaan omiaankin tavoitteiden saavuttamiseksi. Miten erotan muslimin äärimuslimista? Minulle uskontoni on yksityisasia; täällä samassa kaupungissa elävät muslimit viettävät ramadania, pukeutuvat huntuihin ja rukoilevat; näyttävät uskonsa. Ovatko he äärimuslimeja?

- Syyttäjä vaati Turkissa 38 islamistille kuolemaa (5.7.1997).

Syytä huoleen: Syyttäjä, viranomainen, vaatii kuolemantuomiota ja syynä islamilaisuus. Islamilainen maa kokee islamilaisuuden uhaksi itselleen. Eripuraista kansaa. Muslimit ankaria toisilleen, kuinka sitten muita uskontoja tunnustavia kohtaan? Islamistit, eivät siis mitään ääriyhmäläisiä, ovat uhka. Vakava rikos olla islamisti, tuomiona kuolema. Islamistit on “sopeutettava demokratiaan” (24.10.1996). Suomessakin islaminuskoisia. Koska ne aloittavat sodan demokratiaamme vastaan?

Kaksi juttua käsitteli laajemmin muslimien arkielämää. Niille yhteistä oli, että arkielämä oli elämää Euroopassa: “Ruotsin muslimien asema kohentumassa / Maltillisessa muslimiyhteisössä jo neljännesmiljoona jäsentä, uusia moskeijoita rakennetaan” (23.1.1995) ; ” “Uskontoni ei häiritse ketään” / Ranskalaistuneelle muslimille islam on yksityisasia ” (7.4.1995). Näihin otsikoihin sopii Rantasen sovellus hyvin: Väkivaltaan taipuvaiset muslimit ovat jo täällä. Ei huolta: he haluavat omaksua kulttuurimme ja ovat “maallistuneet”. He ovat meikäläisiä, uskonnostaan huolimatta. Länsimaistuminen tekee heistä hyviä.

Elämän käyttöarvolupauksen käänteinen tulkinta on yksi mahdollisuus selittää negatiivisen islam-kuvan syntyä. Mutta teorioita voi helposti käyttää omien tarpeidensa mukaan. Turkin kuolemantuomiot voivat palvella myös elämän käyttöarvolupaus teoriaa.

Muslimilla kovat rangaistukset. Ei huolta: meillä on länsimainen oikeusjärjestelmä ja hyvä, että muslimit pitävät omat ääriyhmiensä aisoissa. Turkkilaiset haluavat tulla toimeen meidän, lännen, kanssa.

Väkivalta ja islam toistuvat uutisoinnissa niin usein, että muunlainen yhteys on poikkeus. Tämä tilanne vahvistaa ja ohjaa tulkintoja niin, että kuoleman käyttöarvovouhkaus sopii islam-uutisointiin. Islam on jotain, mitä me emme ole - se, mitä me emme ole, on huonoa ja uhkaa meitä. Tämä on luettavissa otsikoiden ja kuvien kautta. Juttujen tekstit eivät ole näin ”mustavalkoisia”. Niissä asioita yritetään taustoittaa ja lähteiden luotettavuutta kyseenalaistetaan. Eri asia sitten on, kuinka hyvin tavallinen, medioita käyttävä ja niiden tuotantoihin perehtymätön, asiat havaitsee ja on niistä edes tarkemmin kiinnostunut.

9.4. Islamin “merkkien kieli”

Otsikon nimi viittaa John Fiskin kirjaan “Merkkien kieli- johdatus viestinnän tutkimukseen”, jonka suomennos on tehty Fiskin 1982 kirjoittaman kirjan toisesta painoksesta. Kirjan suomeksi toimittaneiden Veikko Pietilän, Risto Suikkasen ja Timo Uusituvan mielestä Wisconsinin yliopiston professori ja viestinnän tutkija Fiskin tarkoitus on kirjallaan johdattaa lukijaa

viestinnän semioottiseen ja empiiriseen tutkimukseen ja tämän tutkimuksen kautta opettaa lukijaa ymmärtämään jotain joukkoviestinnästä. (Fiske 1992, 8-9). Koska käytän kirjan lukuisia termejä tulosteni analysointiin, olen kursivoinut tässä luvussa termit. Viittaukset koskevat siten näitä termejä, eivät johtopäätöksiäni.

9.4.1. Islam-tiedon vastaanotto ja omaksuminen

Asioiden toistuminen, väkivaltaiset tapahtumat, terroriteot, sodat ja ankara lainkäytäntö ovat asioita, jotka nousevat jatkuvasti otsikoihin muslimimaiden uutisoinnissa. Kyse on *toisteisuudesta*. Annettava tieto vastaa jo olemassa olevaa mielikuvaa eli uusi tieto on helpompi ottaa vastaan, sovittaa paremmin totuttuihin asenteisiin ja uskomuksiin. Uuden sovittaminen jo olemassa olevalle pohjalle vahvistaa yhteisösiteitämme, näemme asioita samalla tavalla. Muslimit ovat tapelleet jo kauan, meille tuntemattomista syistä. Toisteisuus, asioiden tapahtuminen odotetulla tavalla, vahvistaa käsityksiämme siitä, että maailmankuvamme on oikea. (Fiske 1992, 32-34 ; Tuchman 1980, 188-189.)

Olemme väkivallan toistumisen kautta omaksuneet *tavan*. tulkita asioita (Fiske 1992, 104) Meillä on odotuksia, miten toinen käyttäytyy. Väkivallan toistuminen islaminuskoisten maiden uutisoinnissa on luonut meille tavan jo ennakkoon olettaa, että näissä maissa terrori ja sodat ovat jatkuvia tapahtumia. Lähes kaiken tietomme näistä maista saamme tiedotusvälineistä. *Tottumuksen* avulla yhdistämme eri käsitteitä (ibid. 1992, 79). Väkipalta ja islamilaisuus ovat niitä asioita, jotka toistuvat usein otsikoissa ja totumme siihen, että niillä on yhteys. Rakennamme *arkijärkeä* hyväksymällä hiljalleen väkivallan ja muiden epämiellyttävien ominaisuuksien liittymisen islamiin (ibid. 231). Uutisoiduissa tapahtumissa meidän on helppoa jättää muut kuin uskonnolliset syyt huomioimatta.

Aineistossani *hajeen* osuus on todella vähäinen. Haje "...on parhaiten ymmärrettävissä äärimmäiseksi ennustamattomuudeksi." (ibid. 27.) Yleisesti hajetta tarjosivat jutut muslimesita länsimaissa ja muutamat otsikot, joissa ääriyhmät tarjosivat rauhansopimista tai muslimimaa lievensi rajoituksia naisia kohtaan. Tällaiset jutut olivat poikkeuksia muuten hyvin samankaltaisesta massasta.

Islamilaisesta kulttuurista muodostuvaan kuvaan vaikuttaa *saatavuus*. Me otamme vastaan niitä viestejä, joita saamme. Vaihtoehtomme ovat paljolti kiinni viestijästä, joka on sanoman valitsija (ibid. 1992, 46-47). Päivittäin saamme jotain uutisia islamilaisesta maailmasta. Objektiivisin toimituskriteerein (niin kuin toimittamisen uskotaan tapahtuvan) tuotettu tieto riittää varmasti monelle meille ainoaksi perustaksi muodostaessamme kuvaa itäisestä uskonnosta.

Vastaanottamamme viesti on vuorovaikutuksessa kanssamme. *Konnotaatio* toimii henkilön tulkintana uudesta asiasta (ibid. 1992, 113-114). Merkitys syntyy kun uusi asia kohtaa lukijan tuntemukset, mielenliikkeet sekä kulttuuriset arvot. Tutkimuksessani *denotaatio*, merkin suhde todellisuuteen, on islamilaisuus. Se on uskonto ja siihen liittyvä kulttuuri. Konnotaation kautta uskontoon ja siihen liittyvään kulttuuriin lisäämme kaiken sen, mitä olemme aiemmin islamista tietäneet. Tutkimuksessani olevan aineiston perusteella viestimistä saatava tieto on väkivaltaa, sortoa, ehdottomuutta ja outoutta sekä meille tärkeiden arvojen huomiotta jättämistä. Samankaltainen, toistuva informaatio muokkaa käsitystämme ja ylläpitää sitä. Islamin pitäminen vastenmielisenä ja väkivaltaisena uskontona muodostaa *etusijalle asettuvaa luentaa*. Se ohjaa ajatteluamme ja estää vaihtoehtoisten tulkintojen synnyn. (ibid. 113-114; 146.) Se siis vastustaa hajetta. Ja asioiden, väkivallan toistuminen islamilaisissa maissa, pitää kuvamme uskonnosta ja sitä tunnustavasta kulttuurista kielteisenä.

Tiivistäen esitettynä tulkintamme syntyvät näin. Taustatekijä tulkinnoissa on kulttuuri. Se antaa meille paikan, josta tarkkailemme ympäröivää maailmaa. Fiske jakaa viestintätutkimuksen kahteen koulukuntaan: semioottiseen ja prosessikoulukuntaan (ibid. 1992, 9). Oli painotus kumpi hyvänsä, kulttuurilla on keskeinen merkitys tulkintojen synnyssä, kuten luvuissa 3 ja 4 jo tuli esille.

9.4.2 Kulttuurin vaikutus islam-kuvan muodostumiseen

Me suomalaiset olemme länsimaisen kulttuurin ihmisiä. Saman kulttuurin, joka määrittää viestintämonopolinsa avulla käsityksiämme maailmasta. Suomalaisilla on vastenmielinen asenne islamia kohtaan (mm: Elenius 1997). Meillä on siis valmis käsitys, johon uuden tiedon suhteutamme. Kun informaatio islamista tarjoaa väkivaltaa, pakkoa ja sortoa, se vain vahvistaa

valmiina olevia asenteita. Niistä on tullut hallitsevia. Vastustusta ei saa osakseen negatiivinen kuva vaan ehkäpä muutospaineet kuvaa kohtaan. Me olemme oman kulttuurimme vaikutuksen alla. Meihin vaikuttaa *kultivaatio*. Viestinten kultivaatiotehtävänä on kulttuurin asenteiden ja arvojen vaaliminen. Viestimet eivät siis luo asenteita ja arvoja; niiden on oltava jo olemassa. (Fiske 1992, 198; Mc Quail 1988, 99-100; 283-284; Tuchman 1980, 156.)

Mitä hyötyä meille on vaalia käsityksiä islamista pahana? *Käyttötarkoitusteoria* esittää, että yleisöllä on monia tarpeita, joita se tyydyttää joukkoviestinten avulla (Fiske 1992, 198). Juhapekka Rantasen artikkelia lainaten: "...ihmiset tajuavat todellisuudesta vain itselleen merkittäviä, tarpeellisia, haluttuja puolia. Näin merkitykset ovat aina samalla myös todellisuuden arvottamista ihmisen näkökulmasta. Ihmiset elävät arvosuhteessa, jonka ehdot ovat kulttuurisidonnaisia. Arvostetut asiat ohjaavat ihmisten toimintaa ja ajattelua. Kulttuurin sisällä ihmisten haluamista muotoillaan tietynlaiseksi; arvoissa annetaan haluamisen kohteita. Vääränlaisesta haluamisesta rangaistaan, oikeanlaatuisesta palkitaan." (Rantanen 1991, 44.) Kun tähän lisätään *vastakohtaparit*, voi saada aikaan yhden selityksen (Fiske 1992, 165).

Me vaalimme omaa kulttuuriamme ja sen paremmuutta vertaamalla sitä johonkin toiseen. Ennen oli helppoa katsoa vain itärajan taakse ja todeta meillä olevan asiat hyvin. Nyt voimme tuntea ylivoimaisuutta ja kehittyneisyyttä vertaamalla länsimaista kulttuuria (hyvä) itäisen islaminuskon kulttuureihin (paha), jonka jatkuvasta tappamisesta, terrorista, sodasta, ihmisarvojen loukkauksista ja säälimättömästä, ehdottomasta uskonnon tulkinnasta saamme tietoa viestinten kautta. Fiske kirjassa vastaavaa vastakohtaparien asetelmaa esitellään lännenelokuva "Etsijät" analysoinnissa, jossa valkoinen kulttuuri esiintyy hyvänä ja intiaanit sekä valloittamaton luonto pahana (Fiske 1992, 165-169).

Kulttuurin vaikutus tulkintoihimme on suuri. Yleistämisen avulla selitämme itsellemme vieraita ja vaikeitakin asioita. *Assosiaation periaate* auttaa meitä tulkitsemaan uutta tietoa (ibid. 130). Periaatteen mukaan siirrämme ominaisuuksia tai arvoja todellisuuden yhdeltä tasolta toiselle. Tutkimuksessani siirtoa tapahtuisi toisteisuuden kautta tapahtuneen yleistetyn käsityksen soveltamista kaikkeen islamilaisuuteen. Eli: islaminuskonaisissa maissa tapetaan ja soditaan, joten

islamin on oltava paha, koska se on kulttuurin perusta ja kulttuuri ohjaa käytöstä. Niinpä islaminuskoiset ovat vaarallisia.

9.4.3 Ideologian vaikutus islam-käsityksen muodostumiseen

Kun luemme uutisen islaminuskaisen maan tapahtumista, meillä on vertailupohjana aiemmat tiedot ja kulttuurimme arvot. Uutinen on meille toimitettu ja toimittajana on meidän kulttuuriimme kuuluva henkilö. Meillä on siis yhteinen kulttuuri mutta myös yhteinen kulttuurin *ideologia* (Fiske 1992, 216). Ideologia on merkitysten yhteiskunnallista tuottoa (ibid. 218). Olisi kuitenkin vainoharhaista olettaa, että yhteiskuntamme tuottaisi tarkoituksella negatiivista kuvaa muista uskonnoista, mutta kyse onkin yleisestä ennakkoluulosta, asenteista vieraita kulttuureja kohtaan. "Ideologia on asenteiden koti" ja koska tapahtumia vyöryy uutisoitavaksi koko ajan, ei harhaanjohtaviin uskomuksiin ja niiden muodostumisen ehkäisyyn ole mahdollista sitoa toimituksen voimavaroja (ibid. 216). Siksi uutinen on muokattava niin, että se säilyttää *massaluonteensa*, on kaikkien saatavilla ja mahdollisimman helposti tulkittavissa (ibid. 188). On siis käytettävä yhteistä kieltä, yhteistä ymmärrystä, yhteistä ideologiaa.

Ideologia määrää niitä merkityksiä, joita lukija löytää sanomasta. Ja samalla myös sanoman tehtävä on muokata meitä, tehdä meistä vahvemmin oman kulttuurimme jäseniä. (Fiske 1992, 224; Tuchman 1980, 177.) Ideologia on tapa saada asioihin mieltä, ja tällä mielellä on yhteiskunnallinen ulottuvuutensa. Ideologia vaikuttaa yksilön tietoisuuteen, jonka määrääjänä osaltaan yhteiskunta on. Kyse on käytännöistä, joihin jokainen ottaa osaa ja käytännöt ovat uurtuneet niin syvään jokaisen ajatteluun, että ideologiaa ei tiedosteta (Fiske 1992, 226-229).

Viesti kantaa mukanaan ideologiaa. Ideologinen sanoma voisi olla: "Me emme ole samanlaisia kuin islaminuskoiset. Me olemme vapaita ja itsenäisiä. Me olemme länsimaisen, demokraattisen kulttuurin jäseniä. Se on paras kulttuuri. Vaihtoehtoiset kulttuurit, uskonnot ja järjestelmät eivät saa mitään hyvää aikaiseksi. Islam on vaihtoehto meidän kulttuurille, ja se vaihtoehto ei ole hyvä. Islam vastustaa meidän elämäntapaamme, islam vastustaa meitä!" Vedoten jälleen suomalaisten torjuvaan suhtautumiseen islamia kohtaan ja vähäiseen, paljolti viestinten kautta tulevaan tietoon islamilaisten maiden elämästä, on helppoa päätellä, että pidämme

elämäntapaamme ja vapauksiamme parempina kuin islamilaisten maiden. Muutos meidän suuntaan on kehitystä, muutos heidän suuntaan ei.

Ideologia toimii hyvin tiedotusvälineissä. Toimittamisen tavat ja niihin liittyvät arvostukset antavat ideologialle tilaa toimia. Jos tieto on totuutta niin ideologia määrää totuuden suunnan, selittää sen olemuksen. (Tuchman 1980, 177-180; 213-214.) Tiedotusvälineiden 'objektiivisuus' on ideologinen 'totuus'. Kun viestimiä pidetään neutraaleina ja totuuteen pyrkivinä, peittyy ideologia taka-alalle.

Ideologian läpitunkevin ja vaikeimmin tunnistettava vaikutus on *kutsuhuuto* (Fiske 1992, 229). Jokaisen viestintäteon tarkoitus on puhutella vastaanottajaa, joka joutuu asettumaan tiettyyn sosiaaliseen suhteeseen viestin kanssa. Viesti vaatii tietyn asenteen tullakseen ymmärretyksi. Kun uutinen kertoo meille Afganistanin tilanteesta ja Talebanin kiellosta käyttää paperipusseja, on länsimaisen kulttuurin näkökulmasta helppoa ihmetellä sääntöjen outoutta. Kutsuhuuto herättää meidän omat arvomme, joiden kautta tilannetta on vaikea ymmärtää. Paperipussien kieltäminen on jälleen yksi tapaus, jonka liitämme itäisen uskonnon käsitykseen. Esimerkkitapaus on selkein ja huvittava, mutta juuri sen ristiriitaisuus meidän elämäntapamme kanssa kutsuu esiin omat arvomme. Havaitsemme, että niiden avulla tilannetta on vaikea käsittää. Islamilainen kulttuuri ja varsinkin siihen länsimaissa liitettävät asiat ovat kutsuhuutoja omille arvoillemme. Havaitsemme, että emme kuulu heihin, muslimeihin, vaan olemme erilaisia, länsimaisen kulttuurin edustajia. Tässä tapauksessa kutsuhuutoon vastaaminen erottaa, tekee meistä oman ryhmämme jäseniä vertailun ja toiseen kulttuuriin kuulumisen kieltämisen kautta.

Teoria ideologian pysyvyydestä ja kaikkialle tunkeutumisesta olisi helppo hyväksyä (vastata tavallaan sen kutsuhuutoon) ja todeta meidän suomalaisten olevan epäluuloista ja samaa mieltä olevaa massaa. Pelkkien otsikoiden perusteella ideologia tuntuisi ylläpitävän kulttuurien välisiä eroja, mutta kuten tekstin läpikäyminen osoittaa, on lukijoilla mahdollisuus vastarintaan, jota Antonio Gramscin *hegemonia* -teoria korostaa (Fiske 1992, 230-232; Mäntylä 1986, 127). Tässäkin teoriassa ideologia on kaikkialle leviävä. Siitä tulee vallitseva käsitys todellisuudesta ja tapahtumien syistä (Mc Quail 1988, 66-67). Vallitseva käsitys ei ole läpitunkeva ja ikuinen, vaan se joutuu aina uusintamaan valta-asemaansa (Fiske 1992, 230). Viestimillä on keskeinen tehtävä

ideologisessa toiminnassa. Viestinten massaluonne ja niiden kiinnostus oman hegemoniansa ylläpitoon ovat ideologian toiminnalle suotuisia. Ideologialla ja viestimillä on yhteinen intressi: olemassaolonsa varmistus. Ihmisille muodostunut arkijärki on yksilöiden tapa selittää asioita ja tähän arkijärkeen, ideologialle otolliseen, viestimet vaikuttavat. Yhteinen viestintäkokemus, yhteisellä kielellä ja kulttuurilla kommunikointi, ohjaa arkijärkeä ja siten yleisön käsityksiä. (Mäntylä 1986, 127-129.)

Islamilaisuus on suomalaisille vastenmielinen uskonto, mutta tiedon saaminen voi muuttaa asenteita suopeimmiksi. Otsikoiden perusteella islamilaisuuteen on helppo liittää väkivaltaisuus, naisten totaalinen alistaminen (ympärileikkaukset ja työkielto) ja länsimaisuuden tiukka vastustaminen. Jutuissa tulee kuitenkin esille, ettei naisten silpominen ole osa uskontoa vaan paikallisia tapoja; että Taleban-liike on kehitellyt itse sääntöjä ja Algerian tilanteen takana on köyhyys ja yksinvaltaisuus enemmän kuin kiihkeä uskonnollinen toiminta. Uutisointi ei alistu yhteen käsitykseen “epämiellyttävästä” uskonnosta vaikka se harvoin pystyykin kumoamaan tätä käsitystä. Vastarintaa on asioiden taustoittaminen muulla kuin uskonnollisella syyllä ja vastarintaa on yleistyksien torjuminen juttuja lukiessa. Vastarinnan (“resistance”) sijasta voisi olla mielekkäämpää käyttää kamppailu- termiä (“struggle”). Se kuvaisi paremmin vaihtoehtojen etsimistä vallitsevalle käsitykselle. (Roach 1997, 59; Haeffner 1993, 507.)

Hegemoniaa kuitenkin on, että islamilaisuus esiintyy vastenmielisenä, väkivaltaisena. Viestimet ovat meille merkittävin tietolähde itäisen kulttuurin hahmottamisessa . Siten ne ovat myös hegemonian ylläpitäjiä..

9.5. Islam ja myytti

Myytti on kulttuurin keino selittää sille vierasta asiaa: “...myytti on kulttuurin tapa ajatella jotakin, ymmärtää tai käsitteellistää se.” (Fiske 1992, 116.) Kulttuuriantropologinen suuntaus siirtää ajattelun kulttuurista yksilöön: “emme niinkään ajattele myyttien avulla vaan myytit ajattelevat meissä” (Kuusamo 1990, 44).

Myytti tekee asioita luonnollisiksi; on luonnollista, että islamilaiset ovat väkivaltaisia ja fundamentalisteja. Tiedotusvälineet naamioivat tapahtumat ja niiden syyt luonnollisiksi. Siksi Barthes halusikin tutkia, miten myytti peittää toimintansa ja miten se 'rivien väliin' piilotettuna toimii (Barthes 1973, 11). Oletus on, että viestimet ylläpitävät kulttuuria vahvistavia myyttejä. Meidän länsimaista kulttuuriamme voi vahvistaa käsityksemme muiden kulttuurien vastenmielisyydestä.

Myytit muodostuvat historian tiettyssä vaiheessa ja ne kantavat mukanaan aina hallitsevia käsityksiä. Sen luonteeseen kuuluu omien juuriensa peittäminen, alkuperänsä pimittäminen. Myytti salaa poliittisen merkityksensä kääntämällä omaan syntyynsä vaikuttaneet asenteet luonnolliseksi tilaksi. (Fiske 1992, 117-118.) Näin myyttisille käsityksille muodostuu "historiallinen jatkuvuus". Niiden syntyhistoria unohtuu mutta ne jäävät elämään, uusintavat itseään muuttuvan tilanteen mukaan. Suomalaisille sota-aikana muodostunut "ryssä" -käsitys on jatkanut elämäänsä itänaapurin muutoksista ja viholliskuvan häviämisestä huolimatta. (Luostarinen 1986, 26.)

Me elämme länsimaisessa kulttuurissa, joka on satoja vuosia taistellut mm. itäisten kulttuurien vaikutusta vastaan. Ei tarvitse mennä ristiretkiin tai muslimien Euroopan valloitusotiin asti, sillä muutamia kymmeniä vuosia sitten länsimailla oli omat intressinsä pitää aisoissa siirtomaitaan. Palestiinan alue oli vuosisatamme alussa Englantilaisten valta-alueita ja Pohjois-Afrikka vahvasti Ranskan alaisuudessa. Vastakkainasettelu kahden kulttuurin, lännen ja idän, hallitsijan ja hallittavan välillä oli todellista. Länsimaat estivät itsenäistymisen ja perinteisen kulttuurin arvostuksen. Myytti syntyi itäisen kulttuurin, islam olennaisena osana, vastustaessa läntisiä yrityksiä hallita aluetta. Itä (islam) vastustaa länttä (kristinuskoa).

Selviin vastakohtiin hakeutuvat merkitykset omaavat myyttistä informaatiota (Kuusamo 1990, 193). Kuten luvuissa neljä ja kymmenen ilmenee, vastaavat länsimaat nykyisissä itsenäisissäkin muslimimaissa siitä, millaista kuvaa me toisenlaisesta kulttuurista saamme. Viestimet vahvistavat, tahtomattaankin, valmiita käsityksiämme. Ne tekevät sanomia oman kulttuurinsa jäsenille, ja tullakseen ymmärretyksi on sanomien käytettävä yhteisen kulttuurin koodeja. Eli ne kulttuurin vaikutukset viestintään, joita luku 3.1. käsittelee, pitävät yllä myyttiä.

Luonteenomaista myytille on antaa tarkoitukselle muoto (Barthes 1973, 142). Jos tarkoitus on islamin esittäminen väkivaltaisena, on tehtävä helppo: kerrotaan väkivaltaisista tapahtumista islamilaisissa maissa. Näinhän tutkimusjakson uutisissa on juuri tehty.

Väkivallasta tulee islamin toteemi. Barthesin myyttitutkimus esimerkissä viini on vahva toteemi. Siihen liitetään alkoholin vaikutukset ja veren väri. Sen merkitykset ovat vahvoja; alkoholi jakaa mielipiteitä ja se vaikuttaa ihmiseen; samoin veren oleellisuus elämän merkinä on suuri. Toteemi on symboli, johon oma identiteetti liitetään. (Barthes 1973, 65; Gummeruksen uusi tietosanakirja 1993) Oma identiteettiä rakennetaan myös erottelujen kautta. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella oma kulttuuri erotetaan toisesta; länsimainen itämaisestä.

Ikoni muistuttaa kohdettaan, pyrkii esittämään kohteensa konkreettisesti muodossa. Kun merkki on ikoninen, on se todempi eli sen motivaatio on suuri. Mitä motivoitumpi merkki on, sitä enemmän sen on oltava kohteensa näköinen (Barthes 1973, 136; Fiske 1992, 71, 78). Myytti vahvistaa väkivallan ikonista luonnetta. Toistuva väkivallan uutisointi islamilaisista maista tukee myyttiä suvaitsemattomasta uskonnosta. Toistuvuus motivoi väkivaltaa islamin ikonina. Sitä pidetään osana islamilaista kulttuuria. Väkivalta ja sota ovat tutkimusaineistoni perusteella islam-uutisoinnin vakio aiheita. Väkivaltaisella tilanteella on oma vaikutuksensa myytin toiminnalle sanomassa. Sotatilassa totuuden ensimmäinen korvaaja on myytti (Sierz 1996, 509).

Eikö islam sitten ole väkivaltainen, jos sen ikoniksi nousee väkivalta? Ikonihan muistuttaa kohdettaan. Se on kohteensa konkreettinen muoto ja motivoituna rajoittuneempi tulkinnoille eli "todempi", kuten Barthes asian ilmaisi. Hän kuitenkin jatkaa, että todellisuus on harhaa. Ikoni on aina sopimus, se on tuotettu ja tuottamiseen vaikuttavat ne samat tekijät, kulttuuri, ideologiat ja hallitsevat arvot, jotka ylläpitävät myyttejä (Barthes 1973, 136-137). Vallitseva käytäntö, tapahtumien uutisointi, ei poista ennakkoluuloja tai muuta käsityksiä, jos tapahtuma on toistuvasti väkivaltainen. Se, että mitään ei tapahdu, ei ole uutisoinnin arvoinen. Viestintätutkijoiden huomiot ristiriitaisten, konfliktin sisältävien tapahtumien korkeasta uutis-

arvosta, vahvistavat päätelmiä väkivallan korostumisesta islamilaisista maista uutisoitaessa. Konflikti luo jännitteen, jolla yleisön mielenkiinto herätetään (Melleri 1995).

Myytti ei muuta luontoa historiaksi, vaan historian luonnoksi (Barthes 1973, 140). Siksi on helppoa ajatella, että islamilaisuuden vastenmielisyys ei ole meidän arvojemme ja käsitystemme aiheuttamaa. Syynä onkin islamin oma, väkivaltainen ja jyrkkä luonne.

Myytti siis peittää alkuperänsä. Miten se sitten on löydettävissä? Barthes itse tutki esimerkkitapauksena kuvaa mustasta, Ranskan asepukuun sonnustautuneesta sotilaasta. Hän keskittyi tyhjään ja täyteen merkitsijään. Tyhjä merkitsijä on peitetty Tässä tapauksessa oli häivytetty mustan sotilaan kotivaltio: Ranskan siirtomaa. Täysi merkitsijä taas on esille nostettu: Ranska on monikulttuurinen maa. Barthes korostaa myytin ymmärtämistä, sen lukemista. Pitää kysyä, minkä vuoksi myytti toimii? Esimerkkitaapauksessa musta on osa Ranskaa, ei imperialistisen valtion armeijan värväämä. (ibid. 138-142.) Tutkimuksessani tyhjä merkitsijä on muiden kuin uskonnollisten syiden puuttuminen konflikteista uutisoitaessa. Täysi merkitsijä on islamilaisuuden esille tuominen. Tottumuksen ja asian toistumisen kautta aina ei tarvitse "islamia" mainita; "ääriryhmän" tai pelkän maan mainitseminen (Algeria, Afganistan) riittää. Niihin liitetään ryhmien tai maan uskonnollinen luonne ja näin myytti vahvistaa itseään.

Myytin tutkijan on erotettava itsensä myytistä eli vallitsevasta tulkinnasta (Barthes 1973, 171). Koska myytti peittää alkuperänsä, on se kaivettava esille tulkitsemalla itse tekstiä; estettävä tekstin tarjoama kuva. Onko tutkijan oma tulkinta sitten oikeampi, myytin luonteen paljastava? Tätä ongelmaa on ajatellut myös Barthes. Hän esittelee mytologian mytologiasta. Tutkija voi helposti löytää mytologisen ulottuvuuden lähes kaikesta informaatiosta. Koska myyttien etsiminen on vallitsevasta tulkinnasta erottautumista, voi omista tulkinnoista tulla myyttinen, ohjaava tekijä. Välttämättä ei olekaan mitään salattua merkitystä, joka tulisi paljastaa. Tähän liialliseen 'kaiken takana on merkitys' -tutkimukseen ovat puuttuneet mm: dekonstruktionistit, jotka ovat arvostelleet semiotiikkaa sen tarpeesta kaivaa 'piilovaikuttaja' merkin takaa esiin. (ibid. 1973, 12 ; Kuusamo 1990, 193.)

Huomion ansaitsee myös myyttianalyysin taipumus vastustaa kaikkia merkityksiä, joita tutkimuskohde tarjoaa. Analyysin lähtökohta on, että tekstin takana on aina jokin ideologia tai myytti. Selkein, esille nostettu tapahtuma, pyrkii ne peittämään, joten tekstin ilmimerkitys ei ole tutkimisen arvoinen. Tämän helposti vainoharhaiseksi muuttuvan lähestymistavan vuoksi pitäisi vastustaa jatkuvaa vastustamista: “ Resistance to ‘resistance’.” (Roach 1997, 52-53.)

Näin ajatellen tässä tutkimuksessa myytti ei olisikaan islamin väkivaltaisuudessa vaan oma päätelmäni islamin esittämisestä väkivaltaisena. Pelkkien otsikoiden kautta on perusteltua väittää, että islam on väkivaltaa selittävä tekijä, mutta (toimittajien maineelle onneksi) juttujen kautta voi havaita, että vallitsevaa käsitystä ‘pahasta islamista’ vastustetaan mm: taustojen selvittämisen ja tietolähteiden kyseenalaistamisen avulla.

9.6. Yhteenveto: islam Helsingin Sanomissa

Tutkimukseni tavoite oli selvittää, millaisen kuvan Helsingin Sanomien pää- ja ulkomaansivujen uutiset ja jutut, varsinkin niiden otsikot, antavat islamista. Ennakoarvioni oli, että islam muodostuu uhkaavaksi ja vastenmieliseksi. Arvio piti paikkansa.

Otsikoita ja juttuja oli yhteensä 176. Niistä 140 käsitteli sotaa, väkivaltaa tai sen uhkaa. Ne olivat kuvauksia sotatilasta, sotaan liittyvistä toiminnoista (neuvottelut, lausunnot) terrorismi-iskuista, ankarasta lain käytännöstä, mellakoista ja hyökkäysuhkailuista. Loput jutut (tässä luvussa sana ‘juttu’ käsittää niin uutiset kuin laajemmat reportaasit) käsittelevät länsimaiden huolta kansalaistensa turvallisuudesta muslimimaissa, tarkoista käyttäytymissäännöistä, vuoropuhelun aloittamista idän ja lännen välillä, jyrkän linjan islamilaisuuden suosion kasvusta Turkissa, eurooppalaisten muslimien moskeija- ja järjestöhankeista sekä elämästä läntisessä kulttuurissa, ja islamilaisen maailman johtavista henkilöistä.

Otsikot nostivat esille dramaattiset ainekset, eli kuoleman ja väkivallan esim: uhrien lukumäärinä tai maininnoilla julmista tappamistavoista. Kuvat keskittyvät henkilöihin, jotka sotivat tai ovat tekemisissä sodan ja väkivallan kanssa (ihmiset surevat, kaivavat hautoja, ovat aseistautuneet).

Väkivaltaan liittyy myös täysin hunnutettujen naisten kuvat: heidän on rangaistuksen uhalla pukeuduttava niin. Tekstit kuvaavat yksityiskohtaisesti tappoja ja erilaisia säännöksiä (paperipussien ja leijan lennätyksen kiellot, partapakko). Tekstit tarjoavat taustoja tapahtumille ja käyttävät usein monia lähteitä. Lähteiden luotettavuus asetetaan jutuissa kyseenalaiseksi, varsinkin Algerian murhien ja Afganistanin sodan tilanteista uutisoitaessa.

Uutisen oli tuottanut uutistoimisto 152 kertaa. Käytetyin toimisto oli Reuter, muita olivat AFP, AP, DPA ja STT. Monen uutistoimiston tai lehden ja uutistoimiston yhteistyötä olivat 65 juttua. Yksi juttu, henkilökuva Taleban-johtajasta, oli IPS:n toimittajan tekemä. Lehden omia juttuja oli 19. Niistä neljä käsitteli eurooppalaisten muslimien elämää eli lehden oma toimittaja oli ollut muslimialueella viisitoista kertaa, mukaan lukien Israelissa tehdyt jutut. Helsingin Sanomat ja uutistoimisto tekivät jutun 'yhteistyössä' neljä kertaa ja viisi juttua oli käännetty suomeksi englantilaisista tai yhdysvaltalaisista lehdistä.

Helsingin Sanomat tukeutui uutistoimistojen tuotantoon. Luvun neljä väitteet uutistoimistojen konfliktihakuisista jutuista pitää paikkansa. Taustoittavat jutut olivat lehden omia tai sitten muista lehdistä käännettyjä. Tietojen luotettavuutta varmistettiin käyttämällä useita uutistoimistoja, vaikka niiden omista lähteistä ei aina tietoa olekaan. Useimmiten jutuissa kuitenkin mainittiin julkaistun tiedon antaja, toimistojen lähde. Ja lähteiden luotettavuus uskallettiin kyseenalaistaa, joka mielestäni on osoitus hyvästä journalismista: ei väitetä, että asia on tosi, vaan kerrotaan, että asia on tietyn tahon näkemys. Pelkkien otsikoiden lukeminen antoi hyvin yksipuolisen ja arvottavan kuvan lehden jutuista. Valokuvat eivät tätä tunnetta muuta. Tekstit monipuolistavat taustoittamalla ja selittämällä otsikoiden antamaa kuvaa. Helsingin Sanomat tuntuu tekevän hyvää toimitustyötä, mahdollisuuksiensa mukaan. Silti, islam on uhkaava ja uutisointi keskittyy lähes poikkeuksetta väkivaltaisiin tai meidän arvojemme vastaisiin (naisten asema, kuolemantuomiot, käyttäytymissäännöt) tapahtumiin ja ilmiöihin. Taustoittavat tiedot ovat usein samoja: kerrotaan Algerian vaalien keskeyttämisestä 1992 tai Hizbollahin tavoittelevan Etelä-Libanonin vapauttamista. Uusia, mielenkiintoa herättäviä tietoja ovat uutiset väkivaltaisuuksista, sodista ja kuolemista; osapuolena tai teon tekijänä islamilaiset.

Islam on uhkaava. Tämä on Helsingin Sanomien sivuilta välittyvä kuva; ei pelkästään otsikoista vaan myös kuvista ja teksteistä. Tämä yhdeksäs luku on esittänyt niitä tapoja ja syitä, miten käsitykset muodostuvat. Syyllinen ei ole yksittäinen lehti, uutistoimisto, ideologia, kulttuuri, viestintäkulttuuri, lännen salaliitto tai idän laajenemishalu. Nämä tekijät yhdessä vaikuttavat varomattoman lukijan tajunnan optiikkaan värisokeuden tavoin. Vihreä, islamin väri, tuntuu vain olevan myrkynvihreä.

Tässä vaiheessa on hyvä ottaa esille Anssi Männistön sivulaudaturtyö vuodelta 1994, jossa hän tutki suomalaisten lehtikuvien vaikutusta islam-myyttien muokkaajana. Tähän tutkimukseen tutustuin saatuaani omat päätelmäni valmiiksi. Tarkoituksena on verrata tuloksiani Männistön tuloksiin, tarkastella kahta erillistä työtä samasta aiheesta. Männistön gradu on eräänlainen koe: olenko eri materiaalilla ja menetelmillä päässyt samoihin johtopäätöksiin, ilman toisen työn vaikutusta tutkimusprosessiini?

Ja vastaus on että olen.

Männistö tutki islamia Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien valokuvissa. Hänen päämääränsä oli selvittää, millaista suhtautumista lehtien kuvat suosittelivat islamia kohtaan. (Männistö 1994, 59.) Perustyyli oli esittää islam sotaisana. Suurimman myyttiluokan muodosti 'muslimit uhreina, surijoina'. Arkielämästä ja tavallisista ihmisistä kertovia kuvia oli vähän. Islam esiintyi ennako-oletusten mukaan uhkaavana ja negatiivisena; samaan tulokseen päädyin oman materiaalini ja menetelmien kautta. Suomalaisten lehtien kunniaksi islamia käsiteltiin kuvissa monipuolisemmin kuin ulkomaisissa viestimissä. Vertailu perustui ulkomaisiin tutkimuksiin 1980-luvun alusta. (ibid. 70-71.)

Tutkimukseni kuvamateriaali antoi saman tuloksen kuin Männistön perusteellinen, myyttejä tutkiva lähestymistapa ja keskittyminen pelkästään kuviin. Sotatilanteen kuvien suuri lukumäärä tutkimuksessani on selitettävissä Afganistanin sodasta. Talebanin tulo 1995 voimatekijäksi sota sai uskonnollisemman määritelmän: Taleban oli *muslimiopiskelijoiden* armeija. Huomattavaa on, että uhrien kuvaaminen on toimittajalle turvallisempaa ja helpompaa kuin sotatilanteessa seikkaileminen. Dramaattisuudessaan uhri-kuvat ovat myyviä; niilläkin uutismarkkinoilla pärjää. Suurin osa tämän tutkimuksen sotakuvista on Afganistanista, muuten kuvat noudattelevat

Männistön linjauksia mm: henkilöiden esittämisenä uhreina (Algerian ja Israelin suremiskuvat), kuvien sotaisuutena (Afganistan, Algerian aseistetut joukot) ja arkielämän kuvien puuttumisena (tässä tutkimuksessa vain yksi 'perhekuva', sekin ranskalaisesta muslimiperheestä).

Männistö antoi kunniaa sanomalehtien odotettua monipuolisemmalle islam kuvaukselle. Oli kyseessä sitten oikea monipuolisuus tai todella pessimistiset ennakko oletukset tulosten suhteen, joudun/saan itsekin kehua Helsingin Sanomia. Vaikka asiat voisi paremminkin tehdä niin mahdollisuuksiensa ja uutistoimistojen tietojen varassa Helsingin Sanomat tuntuu tietävän, että vihersokeus on olemassa. Paremman optiikan hiomiseen tarvittaisiin journalistien lisäksi tekijöiksi kaikki kulttuurin jäsenet; niin meillä lännessä kuin muslimien idässä.

10. ISLAM JA VIESTINTÄKULTTUURI

Tämän luvun tarkoitus on pohtia, miksi tiedonvälitys taipuu korostamaan islamilaisen kulttuurin, maiden ja muslimien väkivaltaisuutta. Lähestyn aihetta viestinnän markkinoiden (luku 10.1.), muslimimaiden väkivaltaisen tilanteen (luku 10.2.) ja toimittamisen tapojen kautta (luvut 10.3. ja 10.4.).

10.1. Islam myyntituotteena

Kulttuurien ja uskontojen merkitys on kasvamassa kansainvälisten suhteiden määrittelyssä taloudellisten ja sotilaallisten asioiden rinnalle. Tätä määrittelyä hallitsevat lännen viestimet ja siksi islamilainen maailma on viestinnällistä periferiaa. Islam on osa viestintäkulttuuria, joka erottaa sen muusta maailmasta; joka ei yhdistä sitä osaksi yhteistä maailmaa. (Hellman 1981, 98; Mowlana 1993, 9-11; 20.) Islamilainen maailma ei vaikuta itseään koskevaan uutisointiin. Se on lännen toiminnan kohde, uutisoitava myyntituote.

Lännen ulkopuolisiin kulttuureihin pätevät omat uutiskriteerinsä. Valintaperusteina on epätavallinen, tuhoisa tapahtuma, konflikti. Siten uutisointi luo kuvaa tasapainottomasta kansasta ja kansalaisista, jotka vaarantavat sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen. (Picard 1991, 75.) Islam on potentiaalinen tapahtuma. Tilanteet muuttuvat usein ja niihin on helppo palata uudelleen. Islam on dramaattinen. Siinä on jännitettä, sankareita ja roistoja eli tilanne on helposti hahmotettavissa kertomuksen avulla. (Jacobs 1996, 382-383.) Islam on myös mediatapahtuma: se rikkoo rutiinin, nousee ykkös uutiseksi monessa viestimessä ja on kiinnostava ”live”-muodossa eli kiinnostava myös televisiolähetyksessä. (Jacobs 1996, 387.)

Islam-uutisoinnissa nämä kriteerit ovat puhtaimmillaan. Kuolema on luonnollisuudessaan epätavallinen osa elämää. Sitä yritetään kaikin tavoin torjua, joten se herättää aina tunteita. Kuolema konfliktin kautta herättää tunteita ja se mahdollistaa draamalliset painotukset, kielikuvien ja kerronnan käytön (Melleri 1995). Kun muslimit ovat aina väkivallan tekijöinä ja usein kohteina, on kuva tasapainottomasta ja kehityksensä vaarantavasta kansasta luonnollinen

seuraus. Jos ne eivät tule toimeen keskenään niin eivät ne voi tulla toimeen muiden, meidänkään kanssa.

Teoreettisesti uutisoinnissa voidaan erottaa kaksi lähestymistapaa kohteen mukaan: asia- ja henkilökeskeinen (Hadenius 1994, 309). Islam uutisena on asiakeskeinen. Jos henkilö esitetään, on hän esittelyn arvoinen asemansa vuoksi. Hän on terroristijärjestön jäsen tai Taleban-liikkeen johtaja. Hän edustaa jotakin, yleensä väkivaltaista toimijaa. Tutkimuksessani ainoa poikkeus oli Iranin uusi presidentti Khatami; hän on valtionsa päämies eikä osallisena väkivaltaiseen toimintaan. Rauhallista elämää viettävät muslimit ovat eurooppalaisia, meidän kulttuuriimme sopeutuneita. Meidän elämäntapamme ja arvomme ovat tehneet heistäkin rauhallisia. Muslimi meidän ehdoillamme ei ole uhka.

10.2. Islam terrorina

Länsimaiden tiedotusmonopoli (erityisesti Yhdysvallat) antaa vähän mahdollisuuksia islamilaisten maiden omalle tiedonvälitykselle. Ne eivät pysty vaikuttamaan siihen kuvaan, joka islamilaisesta kulttuurista annetaan. (Hellman 1981, 95; Schleisinger 1993, 34-35.) Ja kuva on uhkaava. Uhkakuva on muodostunut, koska islamilaisesta fundamentalisimista on tullut mm: sotaisuuden, terrorismin ja fasismin synonyymi (Schleisinger 1993, 82). Terrorismi on uhkakuvan toiminnallisin muoto. Se tuntuu todistavan, että muslimit ovat valmiita mihin tahansa saavuttaakseen tavoitteensa, islamilaisen valtion, maailman.

Terrorismi on sanana täynnä arvolatausta: "...one of the most value-laden labels in contemporary political discourse" (Schleisinger 1994, 165). Terroristi toimii äärimmäisin keinoin saavuttaakseen kunniaa ja tuodakseen asiansa esille. Tässä media astuu kuvioihin; sen toiminta, tiedonvälitys, antaa syyn terroristiseen toimintaan. Viestinten käyttö on organisoitua. IRA ja PLO ovat muodostaneet omia tiedotustoimistoja. Ne pystyvät itse vaikuttamaan kuvaan, joka niistä annetaan.

Yleensä viestimiin ei onnistuta, innokkaista yrityksistä huolimatta, vaikuttamaan. Ne ovat yhteiskuntaa ylläpitäviä voimia, joten terrorismi äärimmäisenä ilmiönä on moraalisesti ja ammattieettisesti vastustettava ilmiö. Sitä se on myös kulttuurisesti, valtaväestön keskuudessa. Terroristiryhmien sanoman esille pääsyä vaikeuttaa myös se, että itse terroritapahtuma nostetaan uutisoinnissa etualalle ja sen kuolema sekä väkivalta peittää teon tarkoituksen. (ibid. 165-167.) Ja toiminnan tulosta korostetaan mielellään, sillä terrorismi on "hyvä vihollinen". Se on selväpiirteinen yhteiskunnallinen ongelma, jota vastaan on helppo hyökätä yleisen mielipiteen tuomitessa väkivaltaiset teot. Samalla terrorismilla voidaan selittää muita yhteiskunnallisia ongelmia. (Rautio 1990, 78.) Ääriryhmät kuitenkin haluavat uutisiin hinnalla millä hyvänsä. Siksi ne toimivat kuin Perun "Loistava Polku" 80-luvulla: kun hallitusta ei voi kaataa, aloitetaan epätoivoinen terrorikampanja siviilejä vastaan. Ryhdytään itse alistajiksi edes jonkinlaisen aseman saavuttamiseksi. (Silminnäkijä, TV-2.)

Algeriassa terrorismi on hallitukselle 'paras vihollinen'. Maata on helpompi hallita poikkeustilan vallitessa ja järjetön surmaaminen peittää monia yhteiskunnallisia epäkohtia. Terrorilla voi selittää monia epäkohtia, joten se on hyvää materiaalia tarjottavaksi lännen tiedotusvälineille, jotka joutuvat suurimmaksi osaksi tukeutumaan hallituksen valvomiin lähteisiin. Islamilaisena terrorina esitetään Israelia vastaan taistelevien järjestöjen toiminta ja terrorina voi pitää myös Talebanin omalaatuista islamin lain tulkintaa ja valvontaa. Uskonnolla on helppoa selittää väkivalta, koska muiden syiden esittely vaatii perusteellisemmän käsittelyn, historian ja kulttuurin tuntemista. Terrori on islamilaisessakin maailmassa terroria, mutta takana ovat poliittiset tekijät, harvoin puhdas uskonnollisuus. Uskonto on vain politiikan väline.

Pakistanin senaatin puhemies Waseem Sajjad toteaa demokratian ja politiikan toimivan näennäisesti samoilla säännöillä lännessä ja idässä, mutta todellisuudessa käytännön lähtökohdat ovat erilaisia. Meillä lännessä uskonto ja politiikka ovat erossa toisistaan, vaikka kristillisyyden näkykin poliittisessa elämässä esim: Saksan kristillisdemokraattien puolueena. Uskonto ei kuitenkaan määritä poliittista toimintaa. Siksi meidän on vaikea ymmärtää, että muslimit ovat maansa poliittisia toimijoita. He muodostavat monessa Lähi-Idän maassa opposition. Näin on myös Algeriassa, vaikka meille välittyy kuva muslimista vain terroristeina. (Sajjad 1993, 82-83.) Todellinen kamppailu muslimimaissa ei ole islamin ja demokratian, vaan demokratian ja

diktatuurin, yksinvaltaisuuden välillä (ibid. 1993, 86). Kansainvälisesti ajatellen islam on tullut kommunismin tilalle 'isoksi pahaksi'. Tämä käsitys on myös muslimeilla itsellään: "Kommunismi on politiikkana kuollut ja kylmä sota ohi. Maailmassa on enää kaksi oppia, vahva kapitalismi ja sitten niiden ideologia, jotka uskovat yhteen jumalaan, vaikka eri nimillä." (Luoma 1998.)

Islam uhkakuvana sopii hyvin läntisen maailman johtajamaille. Tämä nähtiin Persianlahden sodan aikana. Tiedonvälitys on talouden ja sotilaallisen voiman ohella lännen tapa ylläpitää valta-asemaansa ja tiedon hallinnan merkitys vallan välineenä kasvaa koko ajan (Babbili 1990, 316; Hellman 97; Toffler 1994, 21; 34-35). Tiedonvälitys on keino perustella sotilaallinen valmius ja toiminta. Uhkaa vastaan on valmistauduttava.

10.3. Journalistinen välinpitämättömyys

Viestintien normaali tilanne on välinpitämättömyys lähteiden luotettavuuden tarkistamista kohtaan (Masterman 1991, 82). Islam-utisoinnissa välinpitämättömyyteen vaikuttaa kulttuurien erilaisuus. Ei ymmärretä, mistä uutisoidaan. Oma kulttuuri ei osaa selittää toista kulttuuria. Tilanne esimerkiksi Algeriassa ei anna mahdollisuuksia paikallisen kulttuurin oppimiseen. Kuolemantuomion langettaminen kaikille länsimaalaisille ei innosta osallistumaan arkielämään. Helpointa ja turvallisinta on keskittyä tuttuihin lähteisiin ja hallituksen turvaamana. Välinpitämättömyys voi siis olla olosuhteiden sanelemaa, ei aina toimittajan asenne.

Välinpitämättömyys on myös viestintien sanelemaa. Syynä ei ole kiinnostuksen puute vaan kiinnostuksen keskittyminen oman vallan kasvuun. Kyseessä on "Power Structure -thesis": viestimet tavoittelevat taloudellista valtaa ja kasvua. Siksi ne turvaavat oman asemansa tuottamalla juttuja, jotka myyvät. (Grenier 1994, 331-332; Hester 1991, 46.) Kuten viestintien markkinoita sekä uutistoimistojen toimintaa käsitelleissä luvuissa 4.1.1. ja 4.2 esitin, on islam ja väkivalta myyvä yhdistelmä. Tämän tiedon markkinoilla työskentelevät toimittajat ja viestimet tietävät ja tuottavat sitä, mitä ostetaan. Islam ja väkivalta on tuttu yhdistelmä, joten sille on olemassa valmiit markkinat. Samanlaista mielenkiintoa tai tilannetta eikä uutispotentialia ole islamilla ja rauhallisella elämällä. Meidän elämämme on rauhallista ja siitä meidän viestimet

kertovat. Kiinnostusta herättävät meidän rauhallisesta elämästämme poikkeavat tapahtumat. Siksi islamilaisen maailman negatiiviset tapahtumat kommentoidaan, mutta positiivinen kehitys jää raportoimatta (Sajjad 1993, 82). Ja negatiivisuuden syy on islam: sen kautta on helppoa selittää asioiden ja tapahtumien syy. "Ulkomainen uutistoimisto voi sanoa mitä tahansa selittääkseen asian", kuten algerialainen sotilas toteaa (Silminäkijä, TV-2)

Yhteiskunta ei ole homogeeninen. Joukkotiedotus perustuu kuitenkin ajatukselle, että näin osittain on. Yhteiskunta on tavoitettavissa olevaa "massaa". (Seaman 1992, 309.) Kuitenkin me tiedämme, että oma yhteisömme on täynnä yksilöitä ja erilaisia ryhmiä. Samanlainen tilanne on myös muslimimaissa. Silti omaksumme helposti kuvan muslimien 'massasta' ja oletamme heidän kaikkien olevan tietynlaisia. Tämä 'massa' on lännen toimittajille uutisten muovailuvahaa. Siitä löytyisi paljon erilaisia ulottuvuuksia, mutta rutiinilla ja nopeasti muovailaan tuotteita tutulla, myyväällä muotilla.

Yleistäminen on tavanomaista ihmisille ja yhteisöille. Saman kulttuurin sisälläkin on yleistykseen ja ennakkoluuloihin perustuvia käsityksiä, vaikka ryhmät olisivat jatkuvasti tekemisissä toistensa kanssa. Polynesialaisten ja uusiseelantilaisten mielikuvia toisistaan tutkittiin vuosikymmenen vaihteessa. Molemmat yhteisöt pitivät itseään parempina ja toisia mm: tavoiltaan alkeellisempina. Kysyttäessä, millaisten toisen ryhmän ruokailutottumusten oletettiin olevan, oli vastaus molemmilla ryhmillä "bloody beer and fish and chips!", eli kaljaa, kalaa ja paistinperunoita (Fitzgerald 1991, 198-199.) Tilanne on samankaltainen muslimimaiden ja länsimaiden välillä: molemmat olettavat toisen suunnittelevan uskonnollista ja kulttuurista valtausta (Schleisinger 1993, 37; Taskhiri 1993, 87). Tämän tilanteen purkajina toimittajien pitäisi laajentaa uutisointia muihinkin kuin vain väkivaltaisiin tapahtumiin. Laajentaminen edellyttää muutakin kuin toimittajien asennetta; koko viestintäkulttuurin tulisi muuttua ja samalla yleisön, meidän. Välinpitämättömyyttä on meidän hyväksyvä asenteemme islamiin uhkakuvana.

Omia, huonoiksi koettuja ominaisuuksia tai tapoja, siirretään ennakkokuvien kautta toisiin ryhmiin. Meille tuntematon ja uhkaavan oloinen islam on hyvä vertailukohde: meidän arvomme perustuvat eri asioihin kuin väkivaltaisen ja kehittymättömän idän kulttuurin. Meillä tilanne on

rauhallinen ja elämme kehityksen kärjessä; kulttuurimme on parempi. Muslimit ovat kaikki samanlaisia. Emme vain havaitse, että reilun miljardin yksilön uskontoon mahtuu useita erilaisia suuntauksia, aivan kuten kristinuskossakin (Pasha 1993, 61). Ja vaikea on muodostunutta kuvaa muuttaa, sillä totuudet, joita viestimet tarjoavat ja lukijat tulkitsevat, ovat niitä arvoja ja tapoja, joita yhteiskunnassa jo valmiiksi pidetään tosiasioina. Niiden muuttuminen on hidasta ja vaatii paljon toisenlaista ja perusteltua informaatiota. (Fiske 1992, 111; Ridell 1990, 14).

Uutisoinnissa mennään väärille urille jo islamin perusteiden tuntemuksessa: shia-muslimien tiukempaa uskonnollisuutta yleistetään surutta kaikkia muslimeja koskevaksi (Schleisinger 1993, 37). Ulkomailla saadaan varmasti mielenkiintoinen kuva harvoin kansainvälisiin uutisiin pääsevästä suomalaisista, kun amerikkalainen TV-kanava tekee uutisiinsa jutun lestadiolaisten halusta hankkia mahdollisimman paljon lapsia ja isäntä toteaa, että jos vaimo kuolee synnyttämiseen niin se on Jumalan tahto ja Hän antaa uuden, jos sen parhaaksi katsoo. Turha selittää, että tämä on vain pienen pohjoisen lahkoon asenne, kun me olemme muualta katsoen pieni pohjoinen, homogeeninen kansa. Viisi miljoonaa suomalaista on vähemmistö maailman mittakaavassa.

Vaikka islaminuskoisia on yli miljardi, ovat hekin vähemmistöä: tiedotuksellinen vähemmistö. Tiedotuskeskusteluissa yleinen väite on, että vähemmistöt kokevat heitä koskevan uutisoinnin yksipuoliseksi. Mustat Yhdysvalloissa ovat arvostelleet, että heidät kuvataan uhkaavina ja heidän toiminta esitetään vaarana valkoisten eduille. (Hester 1991, 44.) Yhdysvaltalaisen urheilijan O.J. Simpsonin syyttäminen vaimonsa murhasta ja sitä seurannut oikeudenkäynti oli myös kaikkien mustien syylistämistä. Viestimet ylläpitivät vakiintunutta kuvaa mustan miehen pidättemättömästä seksuaalisuudesta, rotuominaisuudesta, joka uhkaa varsinkin valkoisen miehen valkoista naista. Kärjistyksensä huolimatta Simpsonin oikeusprosessi toi esille yleistyksen, yksi vähemmistön edustaja edusti koko ryhmää. Yhdysvaltojen mustat ovat saman kulttuurin jäseniä kuin valkoisetkin mutta he ovat uhka. (Fiske 1994, 18-20.)

Islam ei ole meidän kulttuuriamme, joten sen yleistäminen on helppoa. Kun aiempaa tietoa ei ole, ei voi olla vertailevaa kriittisyyttäkään. Jos mustat ovat Yhdysvalloissa uhka valkoiselle, on islam uhka meidän länsimaiselle elämäntavallamme. Islam on meille yhtä ja samaa, ilman sisäisiä

eroja. Ja erojakin on vaikea ymmärtää, vaikka osaisi jakaa muslimit esimerkiksi sunneihin ja shioihin. Moni meistä tapakristityistä ei osaa selvittää katolisten ja protestanttien peruseroja, joten vielä vaikeampaa on tuntemattoman uskonnon suuntauksien selittäminen.

Eikä islam myyntituotteena selityksiä kaipaakaan. Dramaattisia tapahtumia riittää ja niiden esittäminen on mutkatonta. Vavahduttavina kertomuksina kuolemasta ja väkivallasta ne kiinnostavat ja myyvät. Tilanne islamin suhteen on samanlainen kuin Persianlahden sodan viestintä: toimittajat olivat ohjailtavissa ja he sivuuttivat huolettomasti taustojen selvittämisen. Toiminta oli epäkriittistä. Sodan syiden ja seurausten selvittäminen jäi tutkijoille tai sotilaille; toimittajilta se unohtui. (Luostarinen 1994, 150, 160-161.) Viestimet markkinavoimina ovat islam-uutisoinnin suhteen (Persianlahden tyyliin) kuin vaippamainoksen vauva: lasketaan tuotos nopeasti leviämään ja muut saavat selittää.

10.4. Onko toimittaja tyhmä?

Toimittaja ei ole tyhmä. Hänen ammattietiikkaansa kuuluu pyrkimys puolueettomuuteen ja varmasti hän ymmärtää, kuinka hänen tuotoksensa voivat vaikuttaa ihmisten mielikuviin. Tämä vaikutus ja vastuu siitä pitäisi aina muistaa, sillä neutraali, objektiivinen, tuotos ei koskaan voi olla. Työ on aina valintojen tekoja. Journalistinen tapa tarjoaa teoreettisen kehyksen mutta käytännössä työ on henkilökohtaisten, eettisten painotusten ohjaamaa. Siksi journalistiset valinnat eroavatkin toisistaan mm: erilasten painotusten vuoksi. (Kämppi 1990, 24-25.) Toimittaja ei ole tyhmä, mutta työaikataulu on tiukka, asioita on paljon ja työrutiinit muodostuvat nopeasti helpottaviksi, mutta kaavamaisiksi toiminnoiksi. Työhön turtuu ja toimittaja on välittömässä vastuussa työnsä valmistumisesta tuottajille ja päätoimittajalle sekä kollegoilleen. Anne Kämppi tuo toimittajan eettistä harkintaa selvittävässä tutkimuksessaan esille huomioita, joissa toimittajilla todetaan olevan vähän eettistä harkintaa. Asenne on välinpitämätön ja vähättelevä. Ammatillisuuden koetaan tuovan mukanaan 'eettiset tavat'. (ibid. 1990, 107-109.)

Toimittajan ammattilypeys on kova. Siinä ei ole sijaa kritiikille työn perusteita kohtaan. Jos myönnettäisiin, että eettiseen harkintaan ei ole aikaa, murennettaisiin koko toimittamisen uskottavuus 'neutraalina' ja 'objektiivisena'. Olisi pakko myöntää, että ei-kaupallisissa viestimissä pätevät samat lait, kun kaupallista voittoa tavoittelevissa. Ne pätevät. Viestinnässä kaupallisesta ajattelusta erilleen julistautuminen tekopyhää. Toimittaminen on myymistä. Jos juttua ei kukaan lue, niin mikä on jutun tarkoitus?

Erilainen näkökulma islamiin voi olla tavoite, mutta miten siihen voisi päästä? Ainoa keino tuntuu olevan paikalle meneminen, sillä ulkomaalaiset uutistoimistot tarjoavat tuttua ja myyvää kuoleman draamaa. Muslimimaiden oman tiedotuksen luotettavuus on kyseenalaista. Se on sitä ilman kulttuurirasismia, sillä hallituksilla on tiukka ja kattava ote paikallisista viestimistä. Ongelmia on oikeastaan kaksi: miten tehdä luotettavaa, ennakkoluuloja purkavaa toimittamista ja miten toimittamisen tulos, juttu tai uutinen, kiinnostaa ja vaikuttaa vastaanottajaan. Kaiken perusta on kuitenkin lukijan, meidän, halu tietää 'totuus'. Jos halua ei ole, voisi ainakin vaikuttaa siihen, että me huomaisimme islam-kuvamme olevan todella yksipuolisen. Tämäkin olisi saavutus. Jos toimittaja ei ole tyhmä niin miksi yleisön pitäisi olla?

Tämän tutkimuksen aineisto antaa islamista väkivaltaisen ja uhkaavan kuvan. Jos lukija vaivautuu kuvien ja otsikoiden lisäksi lukemaan jutut, kuvan ehdottomuus väistyy. Toimittajat hoitavat materiaalista ja uutiskäytännöistä (dramaattinen tapahtuman uutisarvo) huolimatta varsin hyvin tilanteiden taustoittamisen. Tutkimusmateriaalin lisäksi olen yli kahdeksan vuotta seurannut islamia ja yleensä ulkomaita koskevaa uutisointia. Taustoja ja syitä tapahtumille kyllä löytyy viestinteenkin kautta, vaikka niitä ei tarjota läheskään yhtä tiuhaan tahtiin kuin yllättäviä, dramaattisia tapahtumia.

Sanomalehdistä saa myös tällaista tietoa toisista kulttuureista, islamista, sekä tapahtumista ja niiden syistä:

Etnisyys ja talous ovat syinä uusiin sotiin. Sota syttyy usein siksi, että yksi etninen ryhmä pitää valtaa hallussaan ja aiheuttaa näin muiden köyhemmän aseman. (Mykkänen 1996.) Koko valtion heikko talous kärjistää tätä eriarvoisuutta. Poliittinen eliitti epäonnistuu tuloerojen

tasoittamisessa, jos on sen tekemisestä edes kiinnostunut. Sotilailla on suuri valta, joten sotilasmenot ovat suuret. (Mykkänen 1997.) Algeriassa tilanne on juuri se, että hallituksella ja armeijalla on diktatuurinen valta. Väkivaltaisuuksien takana ei ole islamilaisen valtion luominen, vaan taistelu hallitusta vastaan. Kyse on poliittisesta vallasta, ei uskonnosta. Hallitukselle on hyötyä, että väkivaltaisuuDET laitetaan islamilaiden syyksi. Se on oppositiovoima, joka on muuttumassa rosvojoukkojen ryhmäksi.

Tiedotus on täysin hallituksen kontrollissa ja siksi on olemassa vain yksi totuus: syy on islamistien (Bohlen 1998; Helsingin Sanomat 5.1.1998.) “Kyse ei ole ideologisesta taistelusta, kuten lännessä usein luullaan. Kyse on yhteiskunnan väkivaltaisesta luhistumisesta”, toteaa tilanteesta Algerian naisliikkeen perustaja ja Saharov-palkinnon saanut Salima Ghezali. (Bohlen 1998.) Taloudellinen kurjuus ja sorto ajaa myös Hamasia ja Jihadin kannattajia itsemurhaiskuihin ja taisteluun Israelia vastaan. Eri ääriryhmien kannattajina ovat varsinkin nuoret, joille tulevaisuus on epävarma ja mahdollisuudet oman tilanteen parantamiseksi vähäiset. “Länsirannan kurjuus saa marttyyrikuoleman näyttämään nuoren miehen silmissä houkuttelevalta, etenkin kun palkkioksi pääsee suorinta tietä taivaaseen...Voi olettaa, että Algerian kauhunkylvön käytännön toteuttajat löytyvät niistä sadoista tuhansista nuorista, joiden kohtalona on *hogra* : elämä ilman mitään tekemistä, unohduksissa, yhteiskunnan äärelaidoilla ilman tulevaisuuden näkymiä.” (Aittokoski 1997.) Vallan tavoittelu ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus on suurin syy mm: Algerian tapahtumiin. Islamilainen kansa vastustaa eri ryhmittymien väkivaltaa, koska he tietävät, että niillä ei ole mitään tekemistä uskonnollisen toiminnan kanssa. (Saksa 1995.)

Islamilaiden maiden kokouksessa YK:n pääsihteeri Kofi Annan toteaa, että ääriainekset ja väkivaltaisuuDET antavat islamille huonon nimen. Arabiliiton pääsihteeri Abdel-Meguid pahoittelee lännen tapaa liittää muslimit ja terrorin yhteen. Näin tehdään, vaikka kyse olisi maan vapautustaistelusta (Libanon). Iranin presidentti Khatami kehottaa muslimeja hyödyntämään lännen myönteisiä tieteellisiä, teknologisia ja yhteiskunnallisia saavutuksia ja korostaa vuoropuhelua kulttuurien välillä. Terrorismi ja väkivalta saavat tuomion; ne eivät kuulu islamiin. (Helsingin Sanomat 10.12.1997.) Vähän uskonnollista pohjaa on myös islamilaiden opiskelijoiden Taleban-liikkeen säännöissä. Iran on kovin sanoin arvostellut talebanilaista lain

käyttöä ja tuominut sen jumalanpilkaksi. Islamilaisia valtioita arvostellaan naisten sortamisesta. Islamilainen mallivaltio Iran on nimittänyt naisen varapresidentiksi ja kahteenkymmeneen vuoteen myös ensimmäiset naistuomarit. Perusteluina on nimityksille on käytetty sitä, että naisen hallinnollisen aseman kieltämisellä ei ole mitään tekemistä islamin kanssa. (Sadeniemi 1995; Kouvola Sanomat 27.12.1997.) Näin siis sama uskonto, jolla aiemmin kiellettiin on nyt peruste sille, miksi sallitaan. Osoitus siitä, että uskonto on vallan käytön väline enemmän kuin sen ohjaaja.

Nämäkin asiat löytyvät lehdistä, mutta ne on tietoisesti etsittävä. Viestimillä ei ole tarkoituksena olla islamia vastaan. Objektiivisuus vain tuntuu olevan sitä, että ylimääräistä tietoa uutistoimistojen tarjoaman lisäksi ei etsitä. Taustoittavat jutut ovat pitkiä ja vaativat lukijalta mielenkiintoa paneutua niihin, samoin niiden tekeminen vaatii tietoa ja aikaa. Uhkaavaa islamia laajemmalle kuvalle on tilaa, mutta sen löytäminen on vaikeampaa useimpien uhkaavien kuvien keskeltä.

Tässä vaiheessa palaan jälleen Anssi Männistön tutkimukseen lehtikuvien islam-myyteistä. Hän listasi eri tutkijoiden käsityksiä siitä, millaisena lännen tiedotusvälineet islamin uutisoivat. Islam on militantti, uhkaava, fanaattinen, järjen vastainen, terroristinen, länttä uhkaava ja vastustava, taantumuksellinen, alikehittynyt, patriarkaallinen ja vihollinen. Islamista jää länneltä huomioimatta siihen kuuluva kärsivällisyys, rauhallisuus, tasapaino, hiljentyminen, mietiskely, henkisyys, suvaitsevaisuus, erilaisuuden hyväksyminen, oikeudenmukaisuus, tasa-arvoisuus, ihmisarvon kunnioitus, moraalisuus, eettisyys, veljeys ja demokratian kunnioitus. (Männistö 1994, 25.)

Islam käsityksensä pelkästään viestinten kautta muodostanut lukija voisi hyvällä syyllä kysyä, onko islamissa olemassakaan 'huomioimatta jääneitä' asioita ja ulottuvuuksia. Islamilaisessa kulttuurissa itse eläneenä pitää minunkin pysähtyä miettimään, miten em. hyvät asiat kuuluvat islamiin.

Totuus on jossain tuolla ulkona, kuten suosituissa TV-sarjassa 'Salaiset kansiot' todetaan; mutta totuus on se, että tuolla ulkona ei ole miljardia kiihkomuslimia tavoitteenaan islamilainen

maailma hinnalla millä hyvänsä. Niin kauan kun islam-uutisointi keskittyy vain kuolemaan ja väkivaltaan, uhkaan, on tämän kuvan yksipuolisuuden myöntäminen jo suuri edistysaskel; niin journalisteille kuin yleisölle.

11. TIETOISEN KOOMAN KÄYTTÖARVO

Tämä luku tiivistää yhteen tutkimuksen tulokset ja esittelee muutamia johtopäätöksiäni niiden perusteella. Alaluvut ovat omia hahmotelmiani tiedonvälitykseen, sen käyttöön ja kulttuureihin asennoitumiseen liittyvistä päätelmistä. Näiden hahmotelmien kautta ovat muodostuneet omaperäiset termit, jotka esiintyvät alalukujen niminä. Tutkimuksen viimeisenä lukuna tämä on eräänlaista ideoiden tuuletusta, tutkimuksen herättämien ajatusten yhteenvetoa, aineistoa mahdolliselle jatkotutkimukselle.

11.1. Islam kuoleman käyttöarvovouhkana

Tätä teemaa esittelin ja käsittelin luvussa 9.3. Periaatteena on islamin uhka meidän turvalliseen elämällemme. Islam on kaikkea muuta kuin me. Islam sotii, alistaa naista, on fanaattinen toiminnassaan, ei kunnioita ihmisoikeuksia, ei tunne sääliä omia, saati sitten muita kohtaan. Islam on uskonto mutta se on myös politiikkaa, valtaa ja totaalista elämäntapaa. Muslimit taistelevat uskonsa puolesta. Heille länsi (me) on vihollinen ja länsimaiset (meidän) arvot heidän uskontonsa halveksuntaa. Ja sitähan muslimi ei siedä: Pyhä Sota länttä, meitä, vastaan on käynnissä. Tavoite on tuhota, tappaa länsikulttuuri, meidät, ja saattaa maailma islamilaisen lain alle. Siinä kuolema ja sen uhka.

Mikä sitten on käyttöarvo? Presidentti Mauno Koiviston sanoi 1980-luvulla, että Suomen kannattaa etsiä ystävät läheltä ja viholliset kaukaa. Lähin islamilainen valtio on kauempana kuin kaksikymmentä ystävää, länsivaltiota. Islam on siis oiva vihollinen. Vaikka tarkoitus ei olekaan tehdä islamista vihollista, siitä kuitenkin tulee sellainen. Monien tässäkin tutkielmassa esitettyjen tutkimusten mukaan islam on saanut kyseenalaisen kunnian periä kommunismin roolin 'isona pahana' satunäytelmässä "Sankarini Länsimieli", jossa käsikirjoituksen Astrid Lindgrenin sijasta kirjoittavat lännen ideanikkarit, Yhdysvaltojen valitessa tekstin pituuden, sisällön ja fontin.

Käyttöarvoa löytyy suomalaisellakin tasolla: ulkomaisten ongelmat saavat oman tilanteemme näyttämään sittenkin paremmalta. Vertailemalla vahvistamme omaa yhtenäisyyttämme. Siksi

kulttuurien vertailu keskittyy usein eroihin, oman kulttuurin hyväksi. “Banaali nationalismi”, kansallisen yhtenäisyyden vahvistamista kokemalla muut kansat huonommiksi, on myös suomalaista kansallistuntoa (Esser 1995, 691-693; Hanvey 1987, 13).

11.2. Tietoinen tietämättömyys

Tämänkin tutkimuksen lukeminen tuo esille (toivottavasti!) yksipuolisen ja heikon tietomme islamista. Varsinkin, kun tieto perustuu viestinten uutisointiin. Mitä enemmän maailmaa näkee ja siitä tietää, sitä enemmän ymmärtää erilaisuuksien luonnollisuuden ja varsinkin meidän, suomalaisten, olevan yhtä outoja kuin muidenkin. Tiedämme, että islam on muutakin kuin sotaa, väkivaltaa ja fundamentalistisuutta, vaikka emme olisi yhtään muslimeita tavanneetkaan. Ymmärrämme, että erilaisilla tavoilla on samoja tarkoituksia kuin meidän omilla käytännöillämme. Kulttuurit ovat kuin itsepuolustuslajit: erilaisia suuntauksia ja suoritustapoja on monia, mutta perustana on käyttää kahta kättä ja jalkaa itsensä puolustamiseen. Sama asia saavutetaan erilaisin keinoin. Tämä on tietoisuutta.

Kuitenkin otamme vastaan yleistyksset ja ennakkoluulot. Annamme Kulttuurisen YYA-sopimuksen määrittää tietomme ja maailmankuvaamme. Tiedonvälityksen Yksipuolinen ja Yleistävä Asenne tuo esille vain kuoleman käyttöarvon uhkaa palvelevan materiaalin. Kyse ei ole lännen salaliitosta islamia kohtaan (toivottavasti!) vaan monitasoisesta tietopelistä, jota määrittävät markkinat, journalistiset tavat, yleisön mieltymykset ja, kyllä vain, väkivaltainen todellisuus monessa islamilaisessa maailmassa. Tätä yhdistelmää ei pysäytetä, se toimii persoonattomasti kuin paljon parjatut markkinavoimat. Kukaan tuskin tietää, miten tilannetta parhaiten voisi muuttaa, vaikka muutoksen tarve olisi ilmeinen. Tämä on tietämättömyyttä.

Tiedämme, että emme tiedä koko totuutta. Silti emme tee mitään. On vaikeaa ja aikaa vievää tehdä juttuja ja etsiä juttuja, jotka laajentavat kuvaamme islamista. Ja loppujen lopuksi miksi oikeastaan se vaiva kannattaisi nähdä? Tosiasiahan on, että väkivaltaa ja sotia sekä tiukkaa uskonnollista valvontaa tapahtuu islamilaisissa maissa. Maailmassa on tärkeämpiäkin asioita kuin muslimeista syntyvä mielikuva. Tiedämme, että paljon muutakin kuin uhkaa liittyy islamiin

ja tiedämme, että viestimet nostavat vain tietyn ulottuvuuden islamista esille. Silti tyydymme läntisen tietovirran kautta muokkaamaamme kuvaan. Tämä on Tietoista Tietämättömyyttä.

11.3. Kulttuurisokista kulttuurikoomaan

Kulttuurisokki on turhautuneisuutta ja havaintojen ymmärtämisen vaikeutta uudessa, erilaisessa kulttuuriympäristössä. Oman kulttuurin tavat eivät riitä hahmottamaan ja selittämään ympäristöä. Niiden avulla syntyy helpommin vääriä tulkintoja. Niiden syntyyn ja tilanteen epävarmuuteen vaikuttavat myös arvot, oletukset ja uskomukset, jotka uuden kulttuurin kohtaamistilanteessa ohjaavat tulkintaa. Tämä epävarma tilanne aiheuttaa kommunikaatiovaikeuksia toisen kulttuurin jäsenten kanssa. Ja tämä taas lisää epävarmuutta, turhautuneisuutta jopa vihaa toista kulttuuria ja sen jäseniä kohtaan.

Kulttuurisokki poistuu, kun henkilö pystyy sijoittamaan itsensä uuteen ympäristöön, löytää kiinnepisteitä ja yhtäläisyyksiä omaan kulttuuriinsa. Jännittyneisyys vähentyy ja henkilö pystyy ymmärtämään erot omien käsitystensä, ennakkoluulojensa ja ympäröivän kulttuurin välillä. Tähän tilanteeseen pääsy helpottaa kommunikaation aloittamista ja kokeilun myötä löytyvät yhteiset tavat vaihtaa ajatuksia. Omaa toimintaa pystytään nyt tarkkailemaan normaalilla tavalla, kun kaikkea tietoisuutta ei tarvitse keskittää itsensä paikantamiseen vieraassa ympäristöstä. Kommunikaatiotilanteiden kautta kulttuurisokki muuttuu kiinnostukseksi uudesta kulttuurista. Sen omaksuminen palkitsee onnistumisen tunteilla, joita eniten luovat selviäminen uudessa tilanteessa ja kyky kommunikoida eri kulttuurin henkilöiden kanssa. Kulttuuria kohtaan olleet oletukset ja ennakkoluulot häviävät, henkilö havaitsee kulttuurierojen lisäksi myös yhtäläisyydet ja oppii ymmärtämään uusia tapoja ja elämää (Adler 1987, 25-26; Furnham 1988, 45; Hanvey 1987, 14.)

Tällainen on kulttuurisokki: tiedon lisääntyessä se poistuu ja henkilö omaksuu uutta kulttuuria. Sokki poistuu kun tilanne tasapainottuu ja kooma, pysyvä, syvä tajuttomuus vältetään. Samalla poistuvat pelot ja niitä luoneet ennakkoluulot.

Islamin suhteen on päinvastoin. Mitä enemmän tietoa saamme, sitä vähemmän löydämme siitä kiinnepisteitä ja yhtäläisyyksiä. Jännitteisyys kasvaa ja omat ennakkoluulomme sekä yleistyksemme vain vahvistuvat. Kommunikaation aloittaminen vaikeutuu torjuvan asenteen kasvaessa. Itse asiassa koko kiinnostus islamin paremmasta tuntemisesta ja tiedon lisäämisestä häviää. Kulttuurisokki kasvaa kulttuurikoomaksi.

11.4. 'Mitä' -journalismista 'Miksi' -journalismiin

Selväksi on tullut, että journalistinen ihanne monipuolisen, objektiivisen ja todellisen maailmankuvan välittämisestä ei toteudu käytännössä. Jälleen kerran syyllisiä ei selkeästi ole ja koko syyllisyys ajattelu asettaisi eri tekijät toisiaan vastaan. Sen sijasta, että mitään muutoksia tehtäisiin, keskittyisi kaikki tarmo oman syyttömyyden ja toisen syyllisyyden osoittamiseen. Puolueetonta tuomaria ei ole, vaikka sellaisen tarvetta olisi. Kuka vahtisi vahtikoiraa? Vai tarvitsemmeko vahtia ollenkaan; eikö tarvetta olisi enemmän opaskoiralle (Fink 1990, 53)?

Viestinnällä on omat tekijänsä ja instituutionsa tapoineen. Se toimii samassa kulttuurissa kuin yleisönsä. Viestimet ja yleisö käyttävät yhteistä kieltä, jonka määrittää kulttuuri. Viestimet vastaanottavat materiaalia muilta viestimiltä. Ne on toimitettu viestinnän instituution normien ja käytäntöjen mukaan. Viestinten on myöskin huolehdittava olemassaolostaan. Niiden on tehtävä taloudellisesti kannattavia tuotteita. Eli sellaisia, joita yleisö haluaa ostaa. Vierekkäin kulkevat siis journalismi tiedonvälityksenä ja journalismi leipänä, tulonlähteenä. Yleisölle kyse on tiedon saannista ja ajanvietteestä. Koko tiedonvälitys ja vastaanotto on olennainen osa elämää, kulttuuria. Tiedonvälityksen syyllistäminen syyllistää koko kulttuurin eli meidät kaikki. Muutos on siksi vaikeaa ja hidasta.

Jos tiedontuottamisen tasolla jotain voisi tehdä, niin se olisi kysymyksen asettelun muuttaminen. Tämänkin tutkimuksen aineisto korostaa uutisen ja jutun keskittyvän tapahtumaan. Ne kertovat *mitä* on tapahtunut. Se määrittää uutisarvon. Sama materiaali voisi vastata *miksi* uutisoitu asia on tapahtunut. Otsikoiden kohdalla vaihto on monimutkaisempaa, mutta juttujen ja kuvatekstien mahdollisuudet ovat suuremmat. Vaarana on, kuten Algerian tilanteen sinänsä

hyvin taustoitetuissa jutuissa, että 'miksi' perustelu toistaa itseään vaikka tapahtumat ovat aina uusia. Lukija poimii tapahtuman, joka muokkaa mielikuvaa, ja toistuva perustelu ei tee mielikuvalle mitään. Kyse onkin enemmän asenteesta, toimittajan pyrkimyksestä saada mieltä asioihin.

Nyt, keväällä 1999, on Algeria-uutisointi muuttunut huomattavasti. Tilannetta tarkastellaan monesta näkökulmasta ja hallituksen toiminta on asetettu kyseenalaiseksi. Samoin ääriliikkeiden kytkenät islamilaisuuteen ovat muuttuneet yhteyksiksi rosvojoukkoihin ja uskonnollinen kiihko selittävänä tekijänä taloudelliseksi kurjuudeksi. Miksi näin? Murhat ovat jatkuneet jo vuosia ja ennen on riittänyt vain kuolonuhrin lukumäärä, tekijöiden arviointi ja kuvaukset tapoista. Suurin muutos on ollut, että Eurooppa ja Euroopan Unioni toimijana päättivät vihdoinkin yrittää ratkaista tilannetta. Heidän asiastansa tuli meidän asiamme. Nyt myös muillakin kuin tapahtumilla on kiinnostavuutta.

Maailmankylän visio on tiedonvälityksen kehityksen kautta tulossa todeksi. Edelleen on olemassa monia kulttuureja mutta samalla ne kaikki ovat yhtä maailman kulttuuria. Tämä asenne tekisi kaikista asioista myös meidän asioitamme ja vaatisi tarjoamaan kulttuurin yhteyksien ylläpidon vuoksi muutakin tietoa kuin kertomuksia tapahtumista. Kaunis ja maailmaasyleilevä ajatus. Mutta kuitenkin mahdollinen. Ja siihen voidaan päästä niillä samoilla tekijöillä, joita syytetään tietotulvasta ja toimittamisen valinnan vaikeuttamisesta. Koska tietoa tulee paljon ja nopeasti, voidaan aikaa käyttää enemmän syiden ja taustojen selvittämiseen. Eli siirtyä rutiinityöstä, tiedon siirrosta, journalismiin, tiedon käyttöön. Se vaatii asennetta, halua tietää 'miksi' 'mitä' tapahtuu. Ja tätä asennetta meillä tiedon ammattilaisilla on. Toivottavasti.

LÄHTEET

- ADLER, Peter S. 1987. Culture Shock and the Cross-Cultural Learning Experience. Teoksessa Louise Fiber Luce ja Elise C. Smith (toim.), *Toward Internationalism. Readings in Cross-Cultural Communication*. 1987. U.S.A.: Newbury House Publishers.
- ALASUUTARI, Pertti 1993. *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Vastapaino.
- BABBILI, Anatha Sudhaker 1990. Understanding international discourse: political realism the Non-Aligned nations. *Media Culture & Society* 3/1990. London: Sage.
- BARTHES, Roland 1973. *Mythologies*
- BRUUN, Mikko - KOSKIMIES, Ilkka - TERVONEN, Ilkka 1989. *Uutisoppikirja*. Helsinki: Tammi.
- COBLEY, Paul 1994. Throwing out the baby: populism and active audience theory. *Media Culture & Society* 4/1994. London: Sage.
- CORNER, John 1994. Debating culture: quality and inequality. *Media Culture & Society* 1/1994. London: Sage.
- COTTLE, Simon, 1995. The Production of Newsformats: Determinants of Mediated Public Contestation. *Julkaisussa Media Culture & Society* 2/1995. London: Sage.
- EKHOLM, Kai - HAASIO, Ari - HEINISUO, Rami 1995. *Tiedon valtatiet*. Jyväskylä: Gummerus.
- ESSER, Andrea 1995. Michael Billig's "Banal Nationalism". *Media Culture & Society* 4/1995. London: Sage.
- FAIRCLOUGH, Norman 1997. *Miten media puhuu*. Suomennos Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- FINK, Conrad C. 1990. *Inside The Media*. New York: Longman.
- FISKE, John 1992. *Merkkien kieli*. Suomennos Veikko Pietilä, Risto Suikkanen ja Timo Uusitupa. Jyväskylä: Vastapaino.
- FISKE, John 1994. *Media Matters. Everyday cultural and political change*. London: University of Minnesota Press.
- FITZGERALD, Thomas K. 1991. Media and changing metaphors of ethnicity and identity. *Media Culture & Society* 2/1991. London: Sage.
- FURNHAM, Adrian 1988. The Adjustment of Sojourners. Teoksessa Young Yun Kim - William B. Gudykunst (toim.), *Cross-Cultural Adaption*. U.S.A.: Sage.
- FURHOFF, Lars 1986. *Makten över journalistiken*. Stockholm: Natur och Kultur.
- GARTON, Greg - MONTGOMERY, Martin - TOLSON, Andrew 1991. Ideology, scripts and metaphors in the public sphere of a general election. Teoksessa Paddy Scanell (toim.), *Broadcast Talk*. Great Britain: Sage.

- GONZALEZ-MANET, Enrique 1988. *The Hidden War of Information*. Translated by Laurien Alexandre. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- GRENIER, Marc 1994. *Native Indians in the English-Canadian press: The case of "Oka Crises"*. *Media Culture & Society* 2/1994. London: Sage.
- HADENIUS, Stig - WEIBULL, Lennart 1994. *Mass Medier- En bakom press, radio och TV*. Falun: Bonnier Alba.
- HAEFFNER, Nick 1993. "Cultural populism" by Jim Mc Guigan. *Media Culture & Society* 3/1993. London: Sage.
- HANVEY, Robert G. 1987. *Cross-Cultural Awareness*. Teoksessa Louise Fiber Luce ja Elise C. Smith (toim.), *Toward Internationalism. Readings in Cross-Cultural Communication*. 1987. U.S.A.: Newbury House Publishers.
- HELLMAN, Heikki 1981. *Ajatusten Marshall-suunnitelma*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- HELMINEN, Marjut 1996. *Hyvä tahto voi sekin viedä harhaan*. Julkaisussa Marjut Helminen (toim.), *Etniset vähemmistöt - maahanmuuttajat - ulkomaalaiset. Kuinka raportoida?* Forssa: Suomen Journalistiliitto.
- HEMANUS, Pertti - TERVONEN, Ilkka 1982. *Seitsämän erää journalismista*. Keuruu: Otava.
- HESTER, Al 1991. *The collection and flow of World news*. Teoksessa John C. Merrill (toim.), *Global Journalism. Survey of international communication*. New York: Longman.
- HOIKKALA, Tommi 1990. *Teun A. van Dijkin diskurssianalyysi*. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus.
- HOLOPAINEN, Veli 1987. *Toimittajan kansainvälinen vastuu*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- HUOVILA, Tapani 1993. *Luentosarja Jyväskylän yliopistossa journalistiikan perusteista*.
- JACOBS, Ronald N., 1996. *Producing the News, Producing the Crises: narrativity, television and news work*. *Media Culture & Society* 3/1996. London: Sage.
- JOHANSSON, Peik 1996. *Jos suomalaisilla on väärä kuva Afrikasta, on meillä myös tänne tulevista afrikkalaisista väärä käsitys*. Julkaisussa Marjut Helminen (toim.), *Etniset vähemmistöt - maahanmuuttajat - ulkomaalaiset. Kuinka raportoida?* Forssa: Suomen Journalistiliitto.
- KEEBLE, Richard 1997. *Civil Society and Media In Global Crises. Representing distant violence*, by Martin Shaw. *Media Culture & Society* 3/1997. London: Sage.
- KUUSAMO, Altti 1990. *Kuvien edessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- KUUTTI, Heikki 1994. *Journalistiikan sanasto*. Jyväskylä: Atena.
- KÄMPPI, Anne 1990. *Eettinen harkinta uutisjournalismissa*. Tampere: Tampereen yliopiston

tiedotusopin laitos.

LUOSTARINEN, Heikki 1986. Perivihollinen. Jyväskylä: Vastapaino.

LUOSTARINEN, Heikki 1991. Tätäkö on uusi kansainvälinen tiedotusjärjestys? Teoksessa Heikki Luostarinen - Hannu Nieminen (toim.), Persianlahden sota ja journalismi. Tampere: Tampereen yliopiston viestintätieteiden laitos.

LUOSTARINEN, Heikki 1994. Mielen kersantit. Juva: Hanki ja jää.

MALMBERG, Tarmo 1984. Journalismikritiikki. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.

MASTERMAN, Len 1991. Medioita oppimassa. Suomennos Jukka Sihvonen. Helsinki: KSL.

Mc QUAIL, Denis 1988. Mass Communication Theory. Bristol: Sage.

MERRILL, John C. 1991. Introduction. Teoksessa John C. Merrill (toim.), Global Journalism. Survey of international communication. New York: Longman.

MOWLANA, Hamid 1993. The new global order and cultural ecology. Media Culture & Society 1/1993. London: Sage.

MUNDT, Whitney R. 1991. Global media philosophies. Teoksessa John C. Merrill (toim.), Global Journalism. Survey of international communication. New York: Longman.

MUSA, Mohammed 1990. News agencies, transnationalization and the new order. Media Culture & Society 1/1990. London: Sage.

MYKKÄNEN, Pekka 1995. Hyvän journalismin mahdollisuudet sodassa. Pro-gradu työ Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitokselle.

MÄNNISTÖ, Anssi 1994. Lehtivalokuva islam-myyttien muokkaajana. Sivulaudatur-tutkielma Tampereen yliopiston Viestintätieteiden laitokselle.

MÄNTYLÄ, Jorma 1986. Antonio Gramsci, hegemonia ja journalismi. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.

NIEMINEN, Hannu 1984. Objekttiivisen ja uuden journalismin todellisuuskäsityksistä. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.

NIEMINEN, Hannu 1991. Persianlahden sotako simulaatiota? Teoksessa Heikki Luostarinen – Hannu Nieminen (toim.), Persianlahden sota ja journalismi. Tampere: Tampereen Yliopiston viestintätieteiden laitos.

OGAN, Christine 1991. Middle East and North Africa. Teoksessa John C. Merrill (toim.), Global Journalism. Survey of international communication. New York: Longman.

PALVA, Heikki 1992. Medinan malli maailmalla. Teoksessa Marjatta Kyyhkynen (toim.) Ajankoh-
tainen islam. Jyväskylä: Kirjapaja

PARASCHOS, Manny 1991. Europe. Teoksessa John C. Merrill (toim.), Global Journalism. Survey of international communication. New York: Longman.

- PASHA, Syed 1993. Towards a cultural theory of political ideology and mass media in the Muslim world. *Media Culture & Society* 1/1993. London: Sage.
- PEARCE, W. Barnett - Kang Kyung-Wha 1988. Conceptual Migrations: Understanding "Travelers' Tales" for Cross-Cultural Adaption. Teoksessa Young Yun Kim - William B. Gudykunst (toim.), *Cross-Cultural Adaption*. U.S.A.: Sage.
- PICARD, Robert G. 1991. Global communications controversies. Teoksessa John C. Merrill (toim.), *Global Journalism. Survey of international communication*. New York: Longman.
- POCKET ENCYCLOPEDIA, 1993. Finland: Wordsworth.
- RANTANEN, Juhapekka 1991. Meidän kaikkien sota. Teoksessa Heikki Luostarinen - Hannu Nieminen (toim.), *Persianlahden sota ja journalismi*. Tampere: Tampereen yliopiston viestintätieteiden laitos.
- RAJAGOPAL, Arvind 1993. The Rice of National Programming: The Case of Indian Television. *Media Culture & Society* 1/1993. London: Sage.
- RAUTIO, Paavo 1981. Terrorismin julkisuus. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- ROACH, Colleen 1990. The movement for a New World information and communication order: a second wave? *Media Culture & Society* 3/1990. London: Sage.
- ROACH, Colleen 1997. Cultural Imperialism and Resistance in media theory and literacy theory. *Julkaisussa Media Culture & Society* 1/1997. London: Sage
- ROBINS, Kevin 1993. The war, the screen, the crazy dog and poor mankind. *Media Culture & Society* 1/1993. London: Sage.
- SAJJAD, Waseem 1993. Political comments on Islam and communication. *Media Culture & Society* 1/1993. London: Sage.
- SARDAR, Ziauddin 1993. Paper, printing and compact disks: the making and unmaking of Islamic culture. *Media Culture & Society* 1/1993. London: Sage.
- SCHLEISINGER, Philip 1993. Islam, postmodernity and the media: an interview with Akbar S. Ahmed. *Media Culture & Society* 1/1993. London: Sage.
- SCHLEISINGER, Phillip 1994. Terrorism and the Media by David L. Paletz and Alex P. Schmid. *Media Culture & Society* 1/1994. London: Sage.
- SCHRØDER, Kim Christian 1994. Audience semiotics, interpretive communities and the 'ethnographic turn' in media research. *Media Culture & Society* 2/1994. London: Sage.
- SEAMAN, William R. 1992. Active audience theory: pointless populism. *Media Culture & Society* 2/1992. London: Sage.
- SIERZ, Aleks 1996. Mark Pedelty's "War Stories: The Culture of Foreign Correspondents". *Julkaisussa Media Culture & Society* 3/1996. London: Sage.
- SITARI, Pekka 1996. Keskustellen - ei käskytään. *Julkaisussa Marjut Helminen (toim.), Etniset*

vähemmistöt - maahanmuuttajat - ulkomaalaiset. Kuinka raportoida? Forssa: Suomen Journalistiliitto.

SORAMÄKI, Martti 1990. Mediat yli rajojen. Helsinki: Gaudeamus.

STEPHENS, Lowndes F. 1991. The World's media systems: an overview. Teoksessa John C. Merrill (toim.), Global Journalism. Survey of international communication. New York: Longman.

TAMMINEN, Petri 1991. Lehtikuvat "vapautuksen" viestinviejinä. Teoksessa Heikki Luostarinen - Hannu Nieminen (toim.), Persianlahden sota ja journalismi. Tampere: Tampereen yliopiston viestintätieteiden laitos.

TASKHIRI, Muhammad Ali 1993. Political comments on Islam and communication. Media Culture & Society 1/1993. London: Sage.

TIMONEN, Ilkka 1991. Toimittajat pysyvät ruodussa. Teoksessa Heikki Luostarinen - Hannu Nieminen (toim.), Persianlahden sota ja journalismi. Tampere: Tampereen yliopiston viestintätieteiden laitos.

TOFFLER, Alvin ja Heidi 1994. Sodan ja rauhan futurologia. Suomennos Jaakko Kerkkonen ja Seppo Sauri. Helsinki: Otava.

TUCHMAN, Gaye 1978. Making News - A Study in the Construction of Reality. New York: Free Press.

VANHANEN, Hannu 1990. Kuoleman kuvat. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.

SANOMALEHTIARTIKKELIT:

AITTOKOSKI, Heikki 1997. Nuorille tiloja. Helsingin Sanomat 21.12.1997.

BOHLEN, Celestine. Vain tuoreet haudat kertovat Algeriassa tapettujen määrästä. Artikkel, New York Times. Helsingin Sanomat 6.1.1998.

ELENIUS, Jaakko 1997. Terrorismi vääristää kuvaa islamista. Kotimaa 21.11.1997.

HARLE, Vilho 1997. Sivilisaatioiden vastakkainolo on uuden maailmanjärjestyksen perusta. Samuel P. Huddingtonin "The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order" -teoksen esittely. Keskisuomalainen 9.4.1997.

LAKOFF, George 1991. Sota ja metafora. Suomennos Ilpo Helén. Helsingin Sanomat 12.1.1991.

LUOMA, Jukka 1998. Jordaniaiset tukevat Saddamia virallisesta linjasta välittämättä. Helsingin Sanomat 15.2.1998.

MELLERI, Virpi 1995. Ei uutista ilman ristiriitaa. Helsingin Sanomat 17.9.1995.

MYKÄNEN, Pekka 1997. Ulkomaailma haluton puuttumaan kehitysmaiden sisällissotiin. Helsingin Sanomat 17.10.1997.

MYKKÄNEN, Pekka 1996. Etnisyys ja talous syinä uusiin sotiin. Helsingin Sanomat 8.10.1996.

PULKKINEN, Matti 1988. Kuinka länsilehdistö meni PLO:n ansaan. Helsingin Sanomat 28.2.1988.

SADENIEMI, Pentti 1996. Ääri-islamien ääriviivoja. Helsingin Sanomat 23.10.1996.

SAKSA, Markku 1995. Ranskalaistutkija tyynnyttää ääri-islamilaisuuden pelkoa. Artikkel, Helsingin Sanomat 21.10.1995.

SALMINEN, Johannes 1994. Vihreä vaara. Suomennos Rauno Ekholm. Artikkel, Helsingin Sanomat 19.3.1994.

Helsingin Sanomat 10.12.1997. Terrorismi puhutti islamilaisten maiden kokouksessa Teheranissa.

Helsingin Sanomat 5.1.1998. "Miksi? Islam ei ole tällaista..."

Kouvolan Sanomat 27.12.1997. Iran nimitti neljä naistuumaria.

TELEVISIO-OHJELMAT

"Maailma 1998" 3.1.1998. TV 1.

"Kysykää uutisista" 28.1.1998. MTV-3.

"Silminnäkijä - Algerian tilanne" 1.2.1998. TV 2.

Melasuo Tuomo (erikoistutkija, Tampereen yliopisto) 1998. Aamu-tv YLE 8.1.1998.

SUULLISET LÄHTEET

Hämeen-Anttila Jaakko (Koraanin suomentaja) 1997. Haastattelu 20.11.1997.

Sakaranaho Tuula (lehtori, Helsingin yliopiston uskontotieteiden laitos) 1999.

TUTKIMUKSEN OTSIKOT

Otsikot 10.01. - 10.04.1995

- Algerian oppositio tarjoaa hallitukselle rauhansuunnitelmaa / Reuter / 11.1.1995
- Viisitoista siviiliä kuoli tulituksessa Algeriassa / Reuter-HS / 12.1.1995
- Uskontopuolue FIS ei vaadi Algeriaan islamilaista valtiota / Reuter-HS / 13.1.1995
- Algerian oppositio julkisti rauhansuunnitelman / Kolme johtavaa puoluerintamaa / Ääriryhmät jatkavat aseellista pyhää sotaa / HS / 14.1.1995
- GIA valmis lopettamaan sodan Algeriassa / STT-Reuter-AFP / 16.1.1995
- Euroopan islamilaiset perustavat kattojärjestön / STT-DPA / 23.1.1995
- Kiihkomuslimien pommi-isku tappoi 18 ihmistä Israelissa / Pääministeri Rabinia vaadittiin keskeyttämään rauhanneuvottelut / Reuter-AP-STT-AFP / (väri kuva) 23.1.1995
- Algerian kaikkia tv-toimittajia uhattiin terrori-iskulla / Reuter / 23.1.1995
- Palestiinalaiset ääriryhmät ylistivät terroristeja / Reuter / 24.1.1995
- Egyptin poliisi ampui kiihkomuslimeja / AFP-STT / 29.1.1995
- Algeria veti suurlähettiläänsä pois Ranskasta / Reuter-AP / (mv-kuva) 5.2.1995
- Nato haluaa vuoropuhelua lähi-idän ja Afrikan kanssa / STT-Reuter-AFP / 9.2.1995
- Vauraus voi vapauttaa Saudi-Arabian naisia / Yleistyvä omistaminen ja työssäkäynti valmistelevat hiljaista vallankumousta / Kauppiaita ja tiedenaisia / Niukkuus voi auttaa naiset töihin / Protesti kääntyi naisia vastaan / The Economist / (värikuva) 10.2.1997
- Pakistanissa tuomittiin kristittyjä kuolemaan jumalanpilkasta / STT-Reuter-AFP / 10.2.1995
- Iran juhli vallankumousta ja varoitti länttä / Reuter-STT-AFP / (mv-kuva) 12.2.1995
- Yhdysvallat uskoo saaneensa selkävoiton terrorismista / Pakistanissa pidätetty suunnitteli paavin murhaa / Reuter / 13.2.1995
- Muslimien uskonnolliset käskyt muuttuivat terrorismin työkaluiksi / Kiihkoislamilaisuuden työkalu / Eri tulkintoja eri aikoina / The New York Times / (mv-kuva) 16.2.1995
- Algerialainen toimittaja ammuttiin äitinsä haudalla / Reuter / 18.2.1995
- Teini-ikäisen kuolemantuomio kumottiin Pakistanissa / Reuter / (mv-kuva) 24.2.1995
- Äärimuslimit syyttivät Algeriaa vankien murhasta / Iskuja Ramadanin aikana / Reuter / 24.2.1995
- Moskeijoihin hyökänneet miehet ampuivat 20 rukoilijaa Pakistanissa / Väkivalta jatkunut pitkään / Nuoret riehuivat hautajaisissa / Reuter-AP / (mv-kuva) 26.2.1995
- Belgia varoitti kansalaisiaan matkustamasta Algeriaan / STT-AFP-DPA / 6.3.1995
- Islamilainen Taliban-liike iski hallitusta vastaan Kabulissa / Muslimiopiskelijat haluavat tiukan islamin lain voimaan Afganistanissa / Jalkapallo ja shakki kiellettyjä / AP-Reuter / (mv-kuva) 9.3.1995
- Islamilainen opiskelija-armeija lujitti asemiaan Kabulin laitamilla / Reuter / 10.3.1995
- Kymmeniä loukkaantui autopommista Algeriassa / STT-AFP-Reuter / 11.3.1995
- Useita ihmisiä kuoli Istanbulin rajuissa muslimimellakoissa / Reuter-STT-AFP / (mv-kuva) 14.3.1995
- Väkivaltaisista levottomuuksista useissa kaupungeissa Turkissa / Istanbulin uskonnollispohjaiset kahakat johtivat rajuihin mielenosoituksiin / Useita yhtenottoja / Reuter / (värikuva) 15.3.1995
- Satojen vuosien kyräily hiertää sunnien ja alaviittien suhteita / Vapaamielisiä muslimeja / AP-HS / 15.3.1995

- Isku toimittajaa vastaan Algeriassa / Reuter / 21.3.1995
- Pommiuhka pakotti rukoilijat puistoon Tukholmassa / Helsingin Sanomat / (mv-kuva) 25.3.1995
- Armeija iski Algeriassa surmaten ehkä jopa 600 / AP-Reuter / 27.3.1995
- Algerian sanotaan tappaneen 800 saarrettua muslimia / Reuter / 28.3.1995
- Lehti: Algerian turvallisuusjoukot surmanneet yli 300 äärimuslimia / STT-AFP-Reuter / 26.3.1995
- Jyrkän linjan islamilaisuuden suosio nousee nopeasti Turkissa / The Economist / 26.3.1995
- Ruotsin muslimien asema kohentumassa / Maltillisessa muslimiyhteisössä jo neljännesmiljoona jäsentä, uusia moskeijoita rakennetaan / Viranomaiset pallottelivat / Yksilön valinta / HS / (mv-kuva) 26.3.1995 (ylläolevan jutun yhteydessä)
- Kapinallisjohtaja ehkä surmattu Algeriassa / Reuter / 30.3.1995
- Egypti hirtti kirjailijan puukottajat / Reuter / (mv-kuva) 30.3.1995
- Algerian armeija tappanut 2800 sissiiä / Ääriryhmien suosio romahtanut / Aatteellinen tyhjiö / Slalomia kaduilla / AP-Reuter-Los Angeles Times-Helsingin Sanomat / (2 värikuvaa) 2.4.1995
- Israelin pohjoisrajalla jälleen verisiä kostoiskuja / Rabin haluaisi Syyrian lopettavan Hizbollahin tukemisen / Helsingin Sanomat / (värikuva) 2.4.1995
- Egypti pidätti 84 islamilaisen ääriryhmän jäseniksi epäiltyä / Reuter / 5.4.1995
- "Uskontoni ei häiritse ketään" / Ranskalaistuneelle muslimille islam on yksityisasia / Hyvästit islamille / "Istun kahdella tuolilla" / Pieniä asioita / HS / (värikuva) 7.4.1995
- "Ranskalla on islamin mörköjen ongelma" / Islamin tuntija, professori Bruno Etienne pitää ranskalaismuslimeja maltillisina / "Ääriryhmien vaikutus mitätön" / Epämääräistä politiikkaa / HS / (kolme värikuvaa) 7.4.1995
- Filippiinien kapinalliset muslimit pakenivat panttivangit kilpinään / Verilöylyn tekijöillä yhteyksiä äärimuslimeihin / Reuter-AP / (värikuva) 8.4.1995

7.3. Otsikot 27.09. - 27.12.1996

- Taleban sissien joukot työntyivät Afganistanin pääkaupungin itäosiin / Reuter-AP / (mv kuva) 27.9.1996
- Sissit marssivat Afganistanin pääkaupunkiin / Taleban ryhmä hirtti Kabulissa entisen presidentin Najibullahin / Reuter / premi 28.9.1996
- Talebanin taistelijat marssivat Kabuliin / Afganistanin sissijärjestö julisti maahan uuden tiukasti islamilaisen hallinnon / Reuter / (väri kuva) 28.9.1996
- Islamilaisen Talebanin kuri on kovaa / Järjestö vaatii kasvattamaan parran, mutta kieltää leijan lennättämisen / Moraalinen vastavoima / Helsingin Sanomat / 28.9.1996
- "Kabulin teurastaja" oli Gorbatshevinkin suojatti / Reuter / 28.9.1996
- Taleban-sissit jatkoivat etenemistä Afganistanissa / premi 29.9.1996
- Taleban-sissit etenivät Afganistanin pohjoisosassa / Kaksi presidentin henkivartijaa hirtettiin / Juopot hirtetään/ Hallitus pakomatalla / Reuter / (väri kuva) 29.9.1997
- Kabul Talebanin tiukassa otteessa / YK:n lähettiläs saapui neuvottelemaan Afganistanin tilanteesta / Naiset kotona tai hunnuissa / Kabulissa rauhallista/ AP-Reuter (mv kuva) 30.9.1996
- Iranissa kiistellään naisten oikeudesta pyöräillä/ Islamilaisvaltion uskonnollinen ilmapiiri on tiukentunut viime aikoina entisestään / Noitavainon piirteitä / The New York Times /

30.9.1996

- Taleban valtasi lisää alueita Afganistanista** / STT-Reuter-AFP / 1.10.1996
- Venäjä kokee Taleban-liikkeen alueellisena uhkana** / (premi) 3.10.1996
- Talebanin nousu huolettaa Venäjää / Afganistanin kiihkoislamilaiset koetaan geopolitiittisena uhkana** / Helsingin Sanomat (väri kuva) 3.10.1996
- Viiden rukouksen pakko Kabuliin** / Reuter / 3.10.1996
- Taleban panee Afganistanin uuteen islamilaiseen järjestykseen** / Reuter- The Washington Post / (väri kuva) 4.10.1996
- Amnesty: Etsintöjä talo talolta Kabulissa** / Reuter / 4.10.1996
- Iran arvosteli jyrkästi Talebania** / STT-Reuter / 5.10.1996
- Taleban varoitti Venäjää sekaantumasta taisteluihin** / AP-Reuter-STT-AFP / (mv kuva) 6.10.1996
- Miehet äänestivät Kuwaitissa** / AP-STT-AFP- Reuter / 8.10.1996
- Taleban-sissit kärsivät tappioita / Afganistanin presidentti kokoaa vanhojen valtarehmittymien yhteisrintamaa** / Reuter / 10.10.1996
- Kymmeniä ihmisiä kuollut äärimuslimien iskuissa Algeriassa** / AP / 10.10.1996
- Talebanin mullah Mohammed Omar on erittäin ujo mutta vahva johtaja / "Oli tartuttava aseeseen, koska alennustila kävi sietämättömäksi"** / Entinen tarkka-ampuja / Maasturi menopelinä / Rahimullah Yusufzai IPS / 11.10.1996
- Tappioita Talebanille** / Reuter / 11.10.1996
- Ankaria taisteluja Afganistanissa** / Reuter / 12.10.1996
- Taleban-liikkeen sissit menettivät tärkeän kaupungin Afganistanissa** / Dostum varoittanut Taleban-liikettä / Reuter-STT / (väri kuva) 13.10.1996
- Talebanilaisten sotaonni horjuu Afganistanissa** / Reuter / 14.10.1996
- Taleban myönsi menettäneensä asemia Kabulin pohjoispuolella / Sotapäällikkö -Masoodin joukot etenivät melkein pääkaupungin tuntumaan/ Elokuvia roviolla** / Reuter-STT-AFP / (mv kuva) 15.10.1996
- Algeriassa kansanäänestys ääri-islamien nujertamiseksi / Perustuslain muutos tekisi muslimiopposition lainsuojattomaksi** / Helsingin Sanomat / (väri kuva) 16.10.1996
- Erikoisjoukot valvomaan Tsetshenian islamilaista lakia** / Itar-Tass / 17.10.1996
- Afganistanin osapuolet hieroivat rauhaa / Taleban aloitti suurhyökkäyksen** / Reuter / 17.10.1996
- Muslimit kieltäytyivät vannomasta virkavalaa serbiparlamentissa** / Reuter / 20.10.1996
- Talebanin vastustajat lähestyivät Kabulia** / Reuter / (väri kuva) 20.10.1996
- Taleban joutuu jo taistelemaan kylistä Kabulin lähestymisteillä** / Reuter / (väri kuva) 21.10.1996
- Algerin pormestari sai surmansa harhaluodista** / Reuter / 22.10.1996
- Afganistaniin yritettiin saada aikaan tulitauko / Kabul halutaan demilitarisoida** / Ehtona vankien vaihto / Masoodin ehto / Vastustajien syytökset / Reuter / (mv kuva) 22.10.1996
- Sadat naiset osoittivat mieltään Afganistanissa** / Reuter / 24.10.1996
- Turkin islamistit "sopeutetaan demokratiaan"** / Hallituspuolueen edustaja uskoo yhä EU-jäsenyyteen/ Helsingin Sanomat / (väri kuva) 24.10.1996
- Sudanissa voimaan tiukka sukupuolierottelu** / Reuter / 24.10.1996
- Viron muslimit saivat moskeijan** / STT-ETA / 25.10.1996
- Talebanin vastustajat yhdistivät voimansa** / Reuter / 25.10.1996
- Afganistanin taistelut levinneet maan luoteisosaan** / AP-Reuter-STT / 27.10.1996

- Taleban uhkasi hirttää naispuolisia aputyöntekijöitä / AP / 4.11.1996
- Serbit räjäyttivät muslimien taloja Bosniassa / Reuter / 7.11.1996
- Äärimuslimit iskivät verisesti Algeriassa / Reuter / 7.11.1996
- Afganistanin osapuolet neuvottelivat aselevosta / Reuter-STT-AFP / 8.11.1996
- Autopommi-isku surmasi ainakin kymmenen Algeriassa / Reuter-AP / 11.11.1996
- Bosnian serbit ja muslimit ottivat yhteen Gajevissa / Reuter / (väri kuva) 13.11.1996
- Yli 10 sai surmansa uudessa väkivaltaiskussa Algeriassa / Reuter / 14.11.1996
- Pommi tappoi viisi Algeriassa ennen äänestystä / Uudenlaista diktatuuria pelätään / Reuter / 25.11.1996
- Algeriassa äänestettiin innolla perustuslain muutoksesta / Oppositio kehotti boikotoimaan / AP-Reuter / (mv kuva) 29.11.1996
- Kroatit karkottavat muslimeja ja serbejä Mostarissa / Reuter-STT-AFP / 30.11.1996
- Kansanäänestys lujitti Algerian hallitusta / Islamilainen oppositio suljetaan edelleen pois politiikasta / Helsingin Sanomat / 30.11.1996
- Bosnian muslimit valmistivat kemiallisia aseita sodan aikana / AP / 4.12.1996
- Pommi-isku haavoitti kymmeniä Pakistanissa / Reuter / 5.12.1996
- Afganistanin Taleban kielsi paperipussit / STT-Reuter / 11.12.1996
- Hizbollah-sissit tekivät ohjusiskun Israeliin / AP-Reuter / 14.12.1996
- Israel iski kolmesti Libanoniin / Väkivaltaisuudet varjostavat tänään Washingtonissa alkavaa Libanonin avustajamaiden kokousta. Hävittäjät tulittivat iranilaismielisten Hizbollah-sissien asemia vuoristossa / Reuter-AP / 16.12.1996
- Algerialainen oikeus tuomitsi 21 muslimisissiä kuolemaan / Reuter / 22.12.1996
- Tsetshenian varapääministeri panee toivonsa (toivonsa) islamin lakiin / STT-AFP-Reuter / 23.12.1996
- Autopommi surmasi kolme ja haavoitti 70:tä Algeriassa / AP-Reuter / 24.12.1996
- Kiihkomuslimit uhkasivat Ranskaa verilöylyillä/ "Tappamisen ja joukkomurhien tiellä" / GIA vaati Chiracia muslimiksi / Markku Saksa / 27.12.1996
- Autopommi surmasi kymmenen ihmistä Algerian pääkaupungissa / Reuter / 27.12.1996

7.3. Otsikot 20.06. - 20.09.1997

- Algerian islamisteille vankeustuomioita Saksassa / Helsingin Sanomat / 24.6.1997
- Egypti salli tyttöjen ympärileikkaukset / Reuter-STT-AFP / 25.6.1997
- Algerian kahakoissa taas kymmeniä uhreja / Reuter-STT-AFP / 29.6.1997
- Netanjahu tuomitsi islamia pilkkavat julisteet / Reuter / 30.6.1997
- Taleban-liikkeen sissit etenivät Afganistanissa / STT-Reuter-DPA / 3.7.1997
- Syyttäjä vaati Turkissa 38 islamistille kuolemaa / Reuter / 5.7.1997
- Lehtitieto: Algeriassa tapettiin 51 viime viikolla / Reuter / 9.7.1997
- Egyptin hallitus ei salli naisten ympärileikkauksia / Reuter / 12.7.1997
- 21 ihmistä kuollut Algerian viime päivien verilöylyissä / STT-AFP-AP / -14.7.1997
- Terroristien pommi tappoi 21 Algerissa / Reuter / 15.7.1997
- Algeria vapauttaa islamistien johtajan / Hallitus etsii uutta pohjaa poliittiselle sovittelulle / Reuter / (2 mv kuvaa) 16.7.1997
- Sissiliikkeiden rikkinäisyys saattaa pitää väkivallan edelleen käynnissä / Helsingin Sanomat /

16.7.1997

- Afganistanin oppositio valtasi Talebanilta tärkeän kaupungin / Reuter / 21.7.1997
- Palestiinan poliisi sanoi löytäneensä Hamasin asekatkôn / Reuter / 22.7.1997
- Sata äärimuslimia sai surmansa Algerian turvajoukkojen iskussa / Reuter / 22.7.1997
- Turkin koulut lisäävät ei-uskonnollista opetusta / Reuter-STT-AFP / 23.7.1997
- Lehtitieto: 140 muslimisissiiä surmattu Algeriassa / Reuter / 23.7.1997
- Kabulissa jo 200 000 pakolaista, taistelut Afganistanissa jatkuivat / STT-Reuter / 23.7.1997
- Algerian turvallisuusjoukot tappoivat muslimiryhmän johtajan / AP-Reuter / 25.7.1997
- Algerialainen ääriyhmä kiisti johtajansa surman / STT-AFP / 26.7.1997
- Algeriassa taas verilöylyjä / Reuter-AP / 27.7.1997
- Taleban liike ahdistettu Kabuliin / The New York Times-Reuter / (premi) 28.7.1997
- Taleban ahtaalla Afganistanissa / Ääri-islamilaista hallintoa pystyttävä sissiliike saattaa joutua luopumaan Kabulista / Suurhyökkäys oli virhe / Heimoalueiden tilkkutäkkiin / Pahin vankila taas käytössä / Pakistan ottaa jo etäisyyttä / The New York Times / (mv-kuva) 28.7.1997
- Islamistit ja poliisi ottivat yhteen Turkissa / Reuter / 30.7.1997
- Algerian äärimuslimien veriteot jatkuivat uusilla raoilla tapoilla / Reuter / (väri kuva) 30.7.1997
- Afganistanin Taleban-liike kiristänyt käytösmääräyksiä / Reuter / 31.7.1997
- Hamasin osuus Jerusalemin pommi-iskuun vielä epäselvä / Reuter-AFP-DPA-STT / 2.8.1997
- Khatami aloitti Iranin presidenttinä / (premi) 4.8.1997
- Maltillinen Khatami astui Iranin Johtoon / Uusi presidentti lähetti rauhan viestin länteen / Reuter / (mv-kuva) 4.8.1997
- Muslimien karkotus Bosniassa kiristaa välejä / Kansainväliset järjestöt tuomitsivat uudet etniset puhdistukset Jajcessa / AP-Reuter / 5.8.1997
- Taleban ja oppositio ottivat kiivaasti yhteen Afganistanissa / Reuter / (väri kuva) 5.8.1997
- Väkivaltakierre pahenee Algeriassa / (premi) 6.8.1997
- Yli sata ihmistä tapettiin raa'asti Algeriassa äärimuslimien yöllisissä verilöylyissä / Presidentti Zeroual lupasi terroristeille rangaistusta ja kehotti kansaa valppauteen murhauskuja vastaan / Reuter-STT-AFP / (mv-kuva) 6.8.1997
- Kahdeksan kuoli hyökkäyksissä moskeijoihin Pakistanissa / STT-AFP / 7.8.1997
- Algerian presidentti anoo apua terrorismia vastaan / Reuter-AP / 8.8.1997
- Pakistanissa kymmeniä kuollut muslimien yhteenotoissa / Reuter-STT-AP / 10.8.1997
- Ainakin 175 tapettu Algerian veritöissä / (premi) 11.8.1997
- 175 ihmistä kuoli viime viikolla Algerian teurastuksissa / Reuter-AP-STT-AFP / 11.8.1997
- Afganistanin taistelut kiihtyivät rajusti / Reuter-AP / (premi) 11.8.1997
- Afganistanin taistelut muuttuivat täysimittaiseksi sodankäynniksi / Osapuolet ovat siirtäneet koko raskaan kalustonsa pääkaupungin Kabulin tuntumaan / Talebanin asemaa pommitettiin ilmasta / Voittokulku tyssäsi / Reuter-AP-HS / 11.8.1997
- Lehtitieto: Nainen varapresidentiksi Iranissa / AP / 11.8.1997
- "Teheranin vampyyri" tapettiin julkisissa hirttäjäisissä Iranissa / Sarjamurhaajalle 214 ruoskaniskua ja kuristusmatka nostokurjella / Reuter-AP / (mv kuva) 14.8.1997
- Turkin poliisi hajotti islamistien mielenosoituksen kovilla otteilla / Reuter / 16.8.1997
- Kuolemantuomio lastenraiskaajalle- ja murhaajalle Iranissa / Reuter / 18.8.1997
- Netanjahu uhkasi kostaa Hizbollahin raketti-iskut / Reuter / 20.8.1997
- Poliisit ja muslimisissit ottivat yhteen Tadžikistanissa / Reuter / 22.8.1997
- Algeriassa murhattiin 38 siviiliä viikon lopulla / Reuter / 25.8.1997

- Algerian verisenä viikonloppuna kuoli noin 100 ihmistä / Reuter-STT-DPA / 27.8.1997**
- Yli 300 tapettiin verilöylyssä Algeriassa / AP-Reuter / (premi) 30.8.1997**
- Algeriassa raaka joukkomurha / Yöllä iskeneet murhaajat silpoivat veitsillä ja kirveillä hengiltä ainakin 300 ihmistä**
- Kiihkoislamilaiden ryhmien 1992 aloittamassa verilöylyissä kuollut tähän mennessä yli 60 000 / AP-Reuter-STT-AFP / (väri kuva) 30.8.1997**
- Taleban tarjosi neuvotteluja Afganistanissa / Rajuja taisteluita / Reuter / 31.8.1997**
- Algerian raakojen veritekojen uhriluku nousi yli 350:een / "Tappakaa meidät" / Reuter-AP / (mv kuva) 31.8.1997**
- Islamilaisrintaman johtaja vaati loppua Algerian veritöille / Reuter / 1.9.1997**
- Algeria eristi FIS:n johtajan kotiarestiin / Reuter / 2.9.1997**
- Algerian uusien veritekojen vaati yli 20 ihmisen hengen / Reuter / 5.9.1997**
- Itsemurhaisku romutti taas rauhantoiveita Israelissa / Hamasin tekemässä Jerusalemin terrori-iskussa kuoli kahdeksan ja ainakin 150 haavoittui / "Tarkoitus tappaa rauhanprosessi" / Pommeissa oli nautoja / Hamas uhkasi jatkaa iskuja / Reuter-AP / (väri kuva) 5.9.1997**
- Rauhan vihollisten tappava taktiikka näyttää tuottavan vesiperän / Helsingin Sanomat / 5.9.1997**
- Kymmeniä kuoli taas verilöylyssä Algeriassa / Reuter / 7.9.1997**
- Arabijohtaja vaativat Israelia pitämään kiinni sopimuksistaan / Israelin päätös olla toistaiseksi antamatta uusia maita palestiinalaisille on "vieras rauhan hengelle" / Helsingin Sanomat / 8.9.1997**
- Jerusalemissa pelätään Hamasin uutta itsemurhaiskua / Helsingin Sanomat / (väri kuva) 8.9.1997**
- Naisopiskelijat osoittivat mieltään Turkissa huivikieltoa vastaan / Reuter / 9.9.1997**
- Hamas uhkasi jatkaa pommi-iskuja Israelissa / Helsingin Sanomat / (väri kuva) 9.9.1997**
- Algerian asevoimia syytetään haluttomuudesta estää murhaiskuja / Pelokkaat siviilit yöpyvät ulkona ja hankkivat kirveitä henkensä suojaksi / Joukkomurha armeijan silmien alla / "Saavat pärjätä omiensa kanssa" / Gangsterisoituneita nuoria miehiä / Ulkomailla asuvat peloissaan / Ihmiset ostavat kirveitä Algeriassa / Markku Saksa / (mv kuva) 10.9.1997**
- Algerian ulkoministeri: Terroristit ovat hävinneet taistelun / Helsingin Sanomat / 10.9.1997**